

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
ÉV LAPJAI.

ELSŐ KÖTET.

M. DCCC. XXXVI—XI.

BUDÁN,

A M. KIR. EGYETEM BETŰIVEL.

M. DCCC. XLI.

1836/18

300858

M.ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

1836.

	lap.
A Kisfaludy-Társaság keletkezése.....	IX
Szabályai.....	XI
Tagjai.....	XV

ELSŐ ÉV.

1837/8.

Személyzet.....	18
-----------------	----

I. TÖRTÉNETEK.

Alkotó ülés.....	19
Jutalomtételek.....	20
Azokra érkezett munkák.....	21
Kovács Mátyás alapítványa. Új tag.....	22
Első köz ülés.....	22
Jelentés a pénztár állapotjáról.....	23
Jelentés az 1838-ki jutalmakról.....	23
Új jutalom 1839-re.....	25

II. TAGOK ELŐADÁSAI.

I. BESZÉD, mellyel az első köz ülést megnyitotta <i>Fáy András</i>	27
---	----

*

II. A TÁRSASÁG KELETKEZÉSÉRŐL. <i>D. Schedel Fe- renc</i>	31
III. KOSZORÚZOTT ÉS DICSÉRETET NYERT PÁLYAMUNKÁK.	
I. A DRÁMA HATÁSA ÉS LITERATURÁNK DRÁMASZE- GÉNYSÉGE. <i>Tarcy Lajostól</i>	35
Előszó	35
<i>Első rész</i> : A drámai literaturának a nemzet éle- tére hatásáról	37
Bevezetés <i>a)</i> Dráma 37. <i>b)</i> Költő	46
1. A drámai literaturának nemű hatása, az- az, mellyet általában, a művészettel közö- sen bír	50
2. Saját, vagy külön, hatása a drámai lite- raturának	61
<i>Második rész</i> : Literaturánk drámaszegénységé- ről, vagy: miért nálunk magyaroknál olly ke- vés eddig az eredeti drámai munka?	66
1. Az idegen nyelvek járma	66
2. Vallási szabadtalanság	73
3. Polgári szabadtalanság	74
II. BÉLA. Koszorús balláda. <i>Pap Endrétől</i>	83
III. BÉLA. Első helyt dicséretet nyert balláda	89
IV. BÉLA HERCEG. Másod helyt dicséretet nyert balláda. <i>Kazinczy Gábortól</i>	101

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

MÁSODIK ÉV.

1838/9.

Személyzet	lap. 108
------------------	-------------

I. TÖRTÉNETEK.

Czambert János ajánlata. Új tagok.....	109
Mult évi jutalom mibenléte, s új jutalomhirdetés	110
Arra érkezett munkák	111
Második köz ülés	113
Jelentés a pénztár állapotjáról	114
Jelentés az 1839-ki jutalmakról	115
Új jutalmak 1840-re	117

II. TAGI ELŐADÁS.

KISFALUDY KÁROLY MUNKÁLKODÁSÁNAK CRITICAI IRÁNYÁRÓL. <i>Szontagh Gusztávtól</i>	119
--	-----

III. KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKÁK.

I. GÉZA. Koszorús balláda. <i>Pap Endrétől</i>	137
II. GÉZA. Magány díjt nyert balláda. <i>Ajtay Gyulától</i>	141

HARMADIK ÉV.

1839/40.

Személyzet	lap. 148
------------------	-------------

I. TÖRTÉNETEK.

Jutalomtételekre érkezett munkák.....	149
Új választások.....	152
Harmadik köz ülés	152
Jelentés a pénztár állapotjáról	153
Jelentés az 1840-ki jutalmakról	154
Új jutalmak 1841-re	156
Péczely megbízatása a Debrecenben nyert jutalmak átadása iránt.....	157
Nagy Imre halála.....	158
Debreceni Kisfaludy-ünnep	159

II. TAGOK ELŐADÁSAI.

I. BESZÉD, mellyel a harmadik köz ülést megnyitotta <i>Fáy András</i>	160
II. BESZÉD, mellyel a debreceni Kisfaludy-ünnepen a költői díjakat általadta <i>Péczely József</i>	164
III. A BEDUIN LEÁNYA, afrikai vázlat <i>B. Jósika Miklóstól</i>	174

III. KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKÁK.

I. SZAVALATTUDOMÁNY. Koszorús irat. <i>Ramers-hoffer Valeriántól</i>	199
--	-----

lap.

1. §. Bevezetés	199
2. §. Lelki megkivántatóságok	201
3. §. Testi megkivántatóságok	202
4. §. Színészi szavalás kellékei	203
5. §. Hibák	208
6. §. A hallást kellemesen érdeklő tulajdonok	210
7. §. Az előadandó tárgy lerajzolása	212
8. §. Lelki állapotjaink kifejezése	213
9. §. Észszavalás. a) Gondolatok viszonya	215
10. §. b) Gondolatok egyeztetése	220
11. §. c) Gondolatok összefüggése	222
12. §. Versek szavalása	224
13. §. Érzésszavalás	229
14. §. A kültárgyak előterjesztése	232
15. §. A tagmozgatási nyelv	235
16. §. Berekesztés	242
II. ÁRPÁD. Koszorús balláda. <i>Nagy Imrétől</i>	244
III. ÁRPÁD. Másod jutalmat nyert balláda. <i>Szilágyi Istvántól</i>	250

T O L D A L É K.

Nagy Imre emlékezete	255
Nagy Imre versei	257
Kedves sírján	257
Polgársír	258
Szép, szebb, legszebb	260
Télen	260
Vándor-deák	261

	lap.
Mult, jövő, jelen.....	262
A rény.....	263
Madrigal.....	264
Visszatért. Triolett.....	265
Visszatért. Ritornell.....	265
Emlékezet. Rondeau.....	266
Szép halni honért.....	266
Cserei dal.....	267
Estve.....	269
A sírhoz.....	270
Vándor.....	271
Hold.....	273
Szakáll.....	276
Óda Napoleonhoz.....	277
Hattyudal.....	279

HIBÁK. Kérem az olvasó hogy, mielőtt a könyv olvasásához fogna, a következő értelemferdítő hibákat kiigazítani ne terhelhetnék: **ELSŐ KÖTET.** 51. l. 14. sor: *Érzésre.* 68. l. 8. s. olv. *állásunk.* 70. l. 4. s. *birkaaklok* 74. l. 15. s. *élet.* 77. l. alulról a 3. s. olv. *Még.* — **MÁSODIK KÖTET.** 63. l. 5. s. olv. *történetrajz* 83. l. 6. s. olv. *fogalmával* (folyamával helyett). 85. l. alulról 4. s. olv. *eszelség* helyett *egyszerűség* 88. l. 13. s. olv. *Tybalt.* 95. l. 12. s. *meg gondoló.* 119. l. 5. s. *tedd mellyhez.* 156. l. 16. s. *tedd Hecicost.* 158. l. 13. s. *mellyel* helyett olv. *kik* 177. l. 9. s. olv. *aggot.* 184. l. 2. s. olv. *betyár, udvaronc.* U. ott 8. s. *ridebó.* 199. l. 10. s. *kiknek.* 201. l. alulr. 9. s. olv. *miután ezt.* 203. alulr. 7. s. *lelkünk.* helyett *lelkők.*

A

KISFALUDY-TÁRSASÁG

KELETKEZÉSE ÉS SZABÁLYAI.

Kisfaludy Károlyt nov. 21. 1830. vesztette el a haza. Tíz barátja: *Bajza József, Bártfay László, Bugát Pál, Forgó György, Helmeczy Mihály, Schedel Ferenc, Stettner György, Szalay Imre, Vörösmarty Mihály és Waltherr László*, egyesült eszközölni azt, mit érdemeinek méltánylói érzékeny részvétellel kívántak: neki emléket állítani. Alírási ívek bocsáttattak ki, munkáira előfizetés ^{hit} _{ON} értetett; a köz tisztelet mind a két úton adózott a dicső ember nevének: a „Munkák“ tíz kötetben egy év alatt megjelentek, az emlék Ferenczy István műteremében készen áll.

Időközben a haza rendei a Museum építtetését határozzák el. A társaság, az emlék jövődjére iránti aggodalmában, azt ez országos intézetnek ajánlá fel. A nádor, mint törvényes pártfogója a Nemzeti Museumnak, kegyesen fogadta azt; s mihelyt az épület kész lesz, Kisfaludy Károly márvány emléke — az első magyar műemlék szabad ég alatt — udvarai valamelyikében emelkedni fog.

A nemzet tulajdona, mellynek áldozataiból készült, a N. Museum ör gondjai alatt bátorságosítva lévén az emlék jövődöre; s díja, 10,500 vft, s a munkák kiadási költségei lerovása után még egy jócska összeg (4475 ft.) maradván fel, melly eleinte a mű, 'fentartására' volt rendelve; az emléktársaság november 12. 1836. tartott ülésében ezen összeg kamataiból évenként széptani és költészeti dolgozatok jutalmaztatását határozta el, s e jutalmazások kezelésére, Kisfaludy-Társaság néven, új társulatot alkotott a következő szabályok mellett.

A

KISFALUDY-TÁRSASÁG SZABÁLYAI.

Előszó.

A Kisfaludy Károly emléke felállítására s munkái kiadására összeállt társaság, mind a két rendbeli céljának megfelelően; úgy hitte, hogy a fenmaradt pénzalapot sem első céljaival egyezőbb, sem közhasznúbb módon nem alkalmazhatja, mint, ha annak évenkénti kamataiból jutalmakat alkot, mellyekkel kivált a fiatalabb irókat a széptudományi és költészeti pálya gondosabb megfutasára ösztönzi, s eképen a literaturát új jeles művekkel gazdagítja.

E cél eszközlése végett a nevezett egyesület magát ezentúl is fenállónak nyilatkoztatta, s változott rendeltetésénél fogva eddigi nevét újjal, és pedig Kisfaludy Károly tiszteletére, t. i. kinek munkáiból az alaptőke keletkezett: Kisfaludy-Társaság névvel cserélte fel; s a következő szabályokra alapította ezentuli létezését.

Első cikkely.

Cél.

1. §. A Kisfaludy-Társaság célja a hazának, kivált fiatalabb, íróit évenkénti jutalmak által a szépliteraturai pálya gondosabb megfutasására ösztönözni; s így a literaturát aetheticai és költészeti, eredeti vagy fordított, jeles dolgozatokkal gazdagítani.

Második cikkely.

Jutalmak.

2. §. A jutalmak tárgyai:

1. A költészet theoriáját, történeteit, s azzal összeköttetésben levő tárgyakat illető érdekes feladások.
2. Bármelly nemei a szépliteraturai műveknek.
3. Szépliteraturai művek művészi fordításai.
3. §. A jutalom, a többi közt legjobb munkának, mindig kiadatik.

Harmadik cikkely.

Nyomatások.

4. §. A Kisfaludy-Társaság évenként kiadja nyomtatásban személyzete s pénztára mibenlétéről, munkálkodásairól s a beküldött dolgozatokról, valamint azok sorsáról, hivatalos jelentéseit.

5. §. Kisfaludy Károly munkáinak csinos és hibátlan kiadásait igyekszik eszközölni.

Negyedik cikkely.

Pénztár.

6. §. A társaság pénzforrásai: a) Azon pénz kamatai, melly Kisfaludy Károly munkáiból, tiszta ha-

szonként, jött és jöend még be. b) A netalán e célra, nemes lelkü hazafiak által teendő ajánlatok kamatai.

Ötödik cikkely.

Tagok; ezek száma, választása, kötelességei.

7. §. A társaság áll húsz tagból, kik közül minden harmadik évben egy új igazgató választatik.

8. §. Jegyző és pénztárnok, kik szinte minden harmadik évben újra választatnak, nem szükség, hogy tagok legyenek.

9. §. A választás egyszerű többséggel, titkos szavazással megy véghez.

10. §. Az igazgató hívja össze a társaságot, valahányszor arra szükség van; viszi üléseiben az elnökséget, s a társaság minden ügyeire övé a fő gondviselés.

11. §. A jegyző írja a jegyzőkönyvet, hirdeti a jutalomtételeket, folytatja a szükséges levelezést, írja a társaság dolgairól való évenkénti jelentést, melyet az igazgatóval együtt alá is ir; s gondját viseli a társaság irományainak.

12. §. A pénztárnok veszi be s adja ki a társaság pénzeit az igazgató irott kirendelése szerint; viszi a számoló könyvet; s az igazgatóval rajta van, hogy a pénzalap csorbát ne szenvedjen, sőt lehetőleg szaporodjék, s így a kamat, s az évenkénti jutalmak is, növekedjenek.

13. §. A tagok kötelességei: a) Évenként legalább egy egy javaslatot adni be a kiteendő jutalom-

kérdésre s költői feladásra. b) A beküldött jutalom-munkákat szigorúan és részrehajlás nélkül megbirálni, azokról okokkal támogatott véleményeket adni, hogy ezek, a mennyiben hasznosnak látszanék, a közön-ség elébe is terjesztethessenek.

14. §. Tagja a társaságnak jutalomért nem vihat.

Hatodik cikkely.

Gy ü l é s e k.

15. §. A társaság gyűlései:

1. R e n d e s e k, mellyek tárgyai: a jutalomfeladá-sok meghatározása; a beküldött dolgozatoknak vizsgálat végett kiadása; a bírálók tudósításainak kihall-gatása és tanácskozás alá vétele; a jutalmak elitélése; eszközlendő nyomtatások; a pénzügy; s igazgató, jegyző, pénztárnok és tagok választása.

2. K ö z ü l é s e k, mellyek mindenkor februari-us 6. mint Kisfaludy Károly születése napján, tartat-nak. Ezek tárgyai, az alkalomhoz szabott beszédeken kívül, a kiadott s újra kitett jutalmak hirdetése, né-hány pályamunka olvasása, a társaság munkálkodása-s pénzügyéről szóló jelentés.

Eképen megalapítottván a szabályok, az ülés a társaság összeszerkesztetésére tért által. Miután *Forgó György* idő közben meghalálozott; *Szalay Imre* új helyzetében már több idő óta gátolva volt a társaság dolgaiban, mint az előtt, részt vehetni; *Bugát Pál* pedig és *Waltherr László* kijelenték, mikép az újra alkotott társulat foglalatosságaiban, mint szakmáikon túl esőkben, közre munkálkodást nem ígérhetnek; s eképen az egyesület hat tagra olvadt le: ennek előleg kilenczel kiegészítése határozottatott. E helyekre, köz megegyezéssel: *Czuczor Gergely*, gróf *Dessewffy Aurel*, *Fáy András*, b. *Jósika Miklós*, *Kovács Pál*, *Kölcsey Ferenc*, *Péczely József*, *Szenvey József* és *Szontagh Gusztáv* választattak.

Ezek után még a következő határozatok költek:

1. Hogy addig is, míg a museumbeli építés annyira előhaladna, hogy Ő Fenségének az iránt kiadandó rendelkezéséhez képest, a legnagyobb részben már kész emlék felállíttathassék, s a pénzgyűjtés befejezve s az erről szóló vég számadás a közönség elébe terjesztve lenne: az eddigi, emlékre ügyelő, egyesület fenáll; de azon köteleztetéssel, hogy a jutalmazó társaságnak, évenkénti járandóságát, melly ke-
reken 1790 ft. után 107 ft. 24. kiban alapított meg, kiadja. A miért:

2. Pénztárnokról is csak a tőke átadásakor kel-
lend gondoskodni: addig az igazgató vevén által a
jutalompénzt.

3. Schedel Ferencre bízott a helyben levő ta-
goknak jövő évi febr. 6-dikára összehívása, hogy a
szabályok előttök felolvastatván, s általok elfogadtat-
ván, a 15-d. §. 1. pontjában a társaságnak kitűzött
munkálkodásokhoz fogjanak.

KISFALUDY-TÁRSASÁG

1851. VI. M. DECEMBER 15.

1851. DECEMBER 15.

ÉVI ADÁS

A

TÁRSASÁG

KISFALUDY-TÁRSASÁG

BARTAY LÁSZLÓ

CSATÓ PÉTER

É V L A P J A I.

DEBÉNYI FERENCZ

HILBERTY MIHÁLY

H. JÓZSEF MIHÁLY

ELSŐ ÉV.

KÓCSEY FERENCZ

POCSY JÓZSEF

SCHEDEL FERENCZ

STETTER GYÖRGY

SZÁDY LÁSZLÓ

SZEVY JÓZSEF

SZOTÁNYI GYÖRGY

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

1851.

TÖTH LŐRINCZ

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG

FEBR. VI. M. DCCC. XXXVIII.

I G A Z G A T Ó.

F Á Y A N D R Á S.

T A G O K.

BAJZA JÓZSEF.
BÁRTFAY LÁSZLÓ.
CSATÓ PÁL.
CZUCZOR GERGELY.
G. DESSEWFFY AUREL.
HELMECZY MIHÁLY.
B. JÓSIKA MIKLÓS.
KOVÁCS PÁL.
KÖLCSEY FERENC.
PÉCZELY JÓZSEF.
SCHEDER FERENC.
STETTNER GYÖRGY.
SZALAY LÁSZLÓ.
SZENVEY JÓZSEF.
SZONTAGH GUSZTÁV.
VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

J E G Y Z Ő.

TÓTH LÓRINC.

A

KISFALUDY-TÁRSASÁG

É V L A P J A I.

M. DCCC. XXXVII—VIII.

I.

TÖRTÉNETEK.

A Kisfaludy-Társaság első, egyszersmind alkotó, ülését 1837. febr. 6-d. az előzmények (IX—XVI.) közlésével Schedel Ferenc nyitotta meg. A szabályok egészben s minden egyes pontjaikban helyben hagyva, elfogadva, s egy pótlék ponttal, melly szerint „ülés tarthatására öt tag jelenléte kívántatik“, megtoldva lévén, a társulat magát alakultnak nyilatkoztatta; s *igazgatóvá* az első három évre köz akarattal

FÁY ANDRÁSt;

választá; jegyzővé ugyan azon időre, szinte köz akarral,

TÓTH LŐRINCet;

kiknek elsője azonnal el is foglalta az elnöki széket; az utóbbi pedig az ülésbe meghivatván, s az ajánlott terhet szives készséggel felvállalván, foglalatosságá-

hoz legott hozzá is fogott. Ezen ülésben folytak a ki-tűzendő jutalmak iránti előleges tanácskozások is.

A febr. 9. tartott 2-d. ülésben *Csató Pál* taggá választatván, s legott a tanácskozásbani részvétel végett meg is hivatván, a versenytárgyak alapítottak meg, s a következő hivatalos jelentés által a hazai hírlapokban közzé tétettek.

„A Kisfaludy Károly munkái árából fenmaradt fölös-leg kamatjából 20 arany, két felé osztva, 1838-d. évre, kö-vetkező aestheticai és költészeti feladások jutalmazására for-dítatik:

I. Elméleti feladás.

Mi befolyása van a drámai literaturának a nemzet er-kölcsi életére? S miért nálunk magyaroknál olly kevés ed-dig az eredeti drámai munka?

II. Költői feladás.

Készíttessék balláda, mellynek tárgya a száműzetett Bé-la herceg (utóbb I. Béla név alatt magyar király) párviada-la a pomerániai herceggel Lengyelországban, minek követ-kezésében Micislav lengyel király leányát s Pomeránia egy-résztét nyere jutalmul; s mellynek körülményei a histo-riából tudva vannak.

A versenymunkák névtelenül, a szerző nevét rejtő be-pecsételt levelkével, tisztán s idegen kézzel leirva, küldes-senek be jövő october végéig Fáy András igazgatóhoz (Pest, Kalaputca, 251). A jutalom elitélése pedig jövő eszt. febr. 6. mint Kisfaludy Károly születése napján, a majd annak idejében bővebben kijelelendő helyen s módon megy vég-

hez, azon kijelentéssel, hogy a jutalmat nyert pályamunkák egészen a szerzők tulajdonai maradnak. — *A Kisfaludy-Társaság megbízásából Pesten, febr. 9. 1837.*

Fáy András, igazgató.

Tóth Lőrinc, jegyző.

Érkezett pedig e jutalomtételekre összesen 13 pályamunka, különösen az *elméletire* kettő, illy jel-igékkel:

1. Itt igazság ül a trónuson.

Vörösmarty.

2. The genius of my country shall arise.

A költői feladásra tizenegy, illy jelmondatokkal:

1. Nem tudjátok-e, hogy a pályafutók mindnyájan futnak ugyan, de csak egy veszi el a jutalmat? úgy fússatok, hogy elvegyétek.

Corinth. 9. 24.

2. Urak...

Magyar vagyok, és nemes.

Somló.

3. A böles tudja minő fáradozásba kerül.

A művészi tökély, góg szemmel nem szok itélni.

Kisfaludy Károly.

4. A mi halandó volt a hősön sirba rogyott bár,

Élni s teremtni tudott szelleme, oszlni nem.

5. Győzzön a mi jobb.

6. Der Held besteht Gefahren.

Schiller.

7. Csak az nagy, a kit önerő vezet,

S ha tette kél ki, másra nem szorul.

8. Heilig achten wir die Geister,

Aber Nahmen sind uns Dunst;

Würdig ehren wir die Meister,

Aber frei ist uns die Kunst.

Uhland.

9. A töttet fel kell érni szavakkal.

10. Neked élni kell, o hon.

11. Önnézés! te vagy a diadalmas bére, nem a díj.

A neveket rejtő pecsétés levelkék a nov. 5. tartott ülésben az igazgató s tagok által lepecsételtetve, az igazgatónál tétettek le; a pályamunkák vizsgálat alá bocsáttattak; s *Szalay László* tagul választatott. Ugyan ezen ülésben mutatta be az igazgató egri kanonok *Kovács Mátás* úr 100 pengő ftról szóló, martius 25. költ alapítványlevelét is, melyet a társaság érzékeny hálával fogadott.

1838-ban febr. 6-ig a társaság három ülést tartott, melyekben, a megbízott vizsgálók előadásai nyomán, a pályamunkák sorsát intézte el, s új jutalomtárgyakat alapított meg.

Végezre említett febr. 6-d. dél előtti 10½ órakor következett be a társaság első közülése, az academiái elnökség engedelméből a magyar nemzeti academia teremében, ennek nagy érdemű másod elnöke gróf Széchenyi István és más számos, mind két nembeli, vendégek fényes koszorújában. Az ülést az igazgató azon beszéddel nyitotta meg, melly alább I. sz. alatt áll. Erre Schedel Ferenc a társaság keletkezését adta elő (melly előadás a II. sz. alatt teljesség okáért vétetett fel), s szabályait közölte; Szalay László, ki a jegyző gátoltatása miatt annak dolgait vitte, a következő két hivatalos jelentést olvasta fel:

I.

Jelentés a pénztár állapotjáról 1838. febr. 6.

	conv.	p.	ft.	kr.
1. <i>Tőke.</i>				
1. A társaság alapításakor céljaira szánt summa, melly száztól hattal kamatoz.....			1790	—
2. Ehhez járult 1837. martius 25. költ alapítványa főtiszt. Kovács Mátyás egri kanonok úrnak, melly nála, szinte száztól hatával kamatoz.....			100	—
			Öszvesen 1890 —	
2. <i>Bevétel.</i>				
1. Az alaptőke kamatja.....			107	24
3. <i>Kiadás.</i>				
1. Az 183 $\frac{3}{8}$ -iki két rendbeli jutalom tíz-tíz arany- ban, 4 ft. 42 krjával.....			94	—
2. Szolgálattétel és jelentések díja fejében.....			8	—
			Öszvesen 102 —	
Pénztár-maradék 183 $\frac{3}{8}$ -re			5	24
Pesten, februarius 6. 1838. tartott köz ülésből.				
<i>Fáy András</i> , s. k. igazgató.		<i>Szalay László</i> , s. k.		

II.

Jelentés az 1838-ra kitett jutalmakról.

I. Ezen jutalomkérdésre: *Mi befolyása van a drámai literaturának a nemzet erkölcsi életére, s miért nálunk magyaroknál olly kevés eddig az eredeti drámai munka?* két felelet érkezett, mellyek közül tökéletesen ugyan egy sem felelt meg a társaság várákozásának, mindazáltal az illy jelmondatúnak: *Itt igazság ül a trónuson*, a három bíráló (Bártfay László, Fáy András, báró Jósika Miklós) egyet

értőleg oda ítélte a jutalmat, minthogy írója a feladott kérdés mindkét részét, több, szorosabban ide nem tartozó kitérésekkel ugyan, de mélyebben és kimerítőbben fejtegeti társánál; állításait hazánk viszonyaihoz közelebb alkalmazza; előadása velős, nyelve tiszta és gondos.

Felbontatván az ehhez tartozó jelmondatos levél, kitetszett, hogy szerzője:

TARCY LAJOS,

a pápai reformatum collegiumban philos. prof.

II. E poetai feladásra: *Készíttessék balláda, mellynek tárgya a száműzetett Béla herceg (utóbb I. Béla név alatt magyar király) párviadala a pomerániai herceggel Lengyelországban, minek következtében Micislav lengyel király leányát s Pomeránia egy részét nyere jutalmul; s mellynek körülményei a históriából tudva vannak: tizenegy pályamunka érkezett. Örömmel látta a társaság majd mindenikében hol poetai lélek csillámlását, hol egyes, szerencsésen kivitt részeket, általában pedig sok gondot a formában s tisztult izlést; de a balládai szabatoság és sebes menetel helyett, többnyire vagy lyrai ömledézéseket, vagy bő terjengő festéseket. Azonban öt vizsgáló közül (Bajza József, gróf Dessewffy Aurél, Schedel Ferenc, Szenvey József és Vörösmarty Mihály) négy a 9. szám alatti, illy jelszóval: *A töttet fel kell érni szavakkal*, érdemnek ítélte a jutalomra; mint a melly legszerencsésében találja el a balládai hangot, tömött, sebes, elbeszéléseben, a többinél velősebb az állapotok festésében; nyelve legférfiassá és szabatosabb, formája legtisztább.*

Ehez legközelebb járónak találtatott a 10. sz. alatti e jelszóval: *Neked élni kell o hon!*, s a 8-d. számú az Uhlamból vett igével.

Felbontatván az elsőséget nyert balláda levele, abból, mint szerzőé, e név tünt elő:

PAP ENDRE,

Csekén Szatmár vármegyében.

A fennmaradt 12 jeliges levél, az ülés színe előtt felbontatlanul elégettetett.

A jutalmak, valamint a pályairatok kéziratai, az igazgatótól átveendőek.

Költ a Kisfaludy-Társaság ülésében, jan. 23. 1838.

Fáy András, s. k.

igazgató.

Szalay László, s. k.

Ezt követte :

A 8-d. számú, dicséretet nyert balládának felolvasása D. Székács József által ;

Tarcy Lajos koszorúzott értekezéséből néhány szakasz, előadva Bártfay László által ;

Pap Endre koszorús balládája, olvasva szinte D. Székács által.

Végre az új jutalomtétel hirdetése, melly így szólt:

A Kisfaludy-Társaság meg lévén győződve, hogy most, miután a haza kebelében magyar színház állott fel, s így a magyar színészet állandó megalapulásához nőttön nő a remény : semmi sem lehet egy hamar ohajthatóbb, sőt szükségesebb, egy azt tárgyazó, tudományos alapu, de gyakorlati irányu munkánál ; 1839-re a következő jutalomtételben állapodott meg :

„Készíttessék egy *színészet kézikönyve*, melly a „dramaturgia, poetica, nyelv, szavalás, mimica, costüm-„és színmesterség köréből minden a színésznek szükséges „ismereteket, célszerűen szemelve, állandó tekintettel a „magyar színész állapotja és szükségeire, helyes rendben, „világos előadással, összefoglaljon.

A pályázó a következő munkákra tételik figyelmessé:

1. Lessings Hamburgische Dramaturgie. 2. A. W. Schlegel's Dramaturgische Vorlesungen. 3. Tiecks Dramaturgische Blaetter. 4. Fr. Schinks Dramaturgische Fragmente.

5. W. Cooke's Grundsätze d. dramaturgischen Kritik. 6. Wötzel, Theaterschule. 7. Thürnagel, Theorie der Schauspielkunst. 8. Engel's Ideen zur Mimik. 9. Lebruns Handwörterbuch der Seelenmalerey. 10. Dorat: La déclamation théâtrale. 11. Seckendorfs Vorlesungen über Declamation. 12. Spalart's Versuch über die Costume der vorzüglichsten Völker. Végre Goethe ide tartozó helyei, leginkább e munkájában: W. Meisters Lehrjahre.

A pályamunkák szokott mód szerint beküldésének határnapja nov. 20. 1838.

A jutalom, mely 1839. febr. 6-kán adatik ki:

huszonöt darab arany.

A kéziratok a társaságnál maradnak; azok sajtósági joga, s így a kiadhatás, a szerzőé.

Pesten, a Kisfaludy-Társaságnak febr. 1-jén 1838. tartott üléséből.

Fáy András, s. k.

igazgató.

Szalay László, s. k.

Ezek után az igazgató a gyülekezetnek szíves részvételét megköszönvén, az ülést berekesztette, miután utolsó szavai: „Béke Kisfaludy Károly halmvainak! béke és haladás a hazai literaturának! béke és áldás a magyar hazának!“ sokszorosán viszhangoztak.

A köz ülés után a 8-d. számú, dicséretet aratott balláda szerzőjének *K a z i n c z y G á b o r* vallotta magát az igazgató előtt.

TAGOK ELŐADÁSAI.

I.

BESZÉD,

MELLYEL A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELSŐ KÖZ ÜLÉSÉT

1838. FEBR. 6-KÁN MEGNYITOTTA

FÁY ANDRÁS.

Nagy érdemű és tiszteletű gyülekezet!

Emberi gyarlóságaink között legáltalánosabb az önzés. Mint erecskék elfutják az állati testeket, mint levegő körül öleli a természet minden tárgyait; úgy futja el, úgy öleli körül az önzés az emberi testeket, érzelmeket. Magok a világ-csodálta nemes és hősi tettek, mellyek önfeláldozásnak példái, nem mentek az önzés bár hajszalnyi rugóitól, miket az egyidőbeliek, a cselekvőnek körülményeiben s lelkületének titkos sejteményeiben, vágyaiban, ollykor álmaiban, könnyen fölfedezhetnek. Maga a halhatatlan hirnév vágya is nem egyéb finom önzés játékanál.

De azt jelenti-e ez, hogy nincsen tehát emberi nemes tett, nemes érzelem, minthogy az gyarlóságunk salakjától teljesen ment nem lehet? nincsenek

nemes célok, igyekezetek, minthogy azokból, bár alig sejthetőleg, saját érdekeinket ki nem hagyhatjuk? Korántsem! Csak botor kívánjon gyarló embertől anyagi tetteket! Kitkit saját határai, korlátai között szükséges megitélnünk; s ezt cselekedve meg kell vallanunk, hogy az önzés, véghetetlenül finomítva, nemesítve, nem lerovó nyomasztékja, hanem inkább leggazdagabb kútfeje azon tetteknek, érzelmeknek, miket emberi gyarlóságaink mellett, nemeseknek s ollykor halhatatlanoknak ismerünk és tisztelünk.

Játszsa az önzés a maga szerepét, nagy érdemű gyülekezet! ezen kis egyesületünknel is, mellyet Kisfaludy-Társaságnak nevezünk. Néhányan — de csak a körülményeknél fogva néhányan, mert a köz tisztelésnél fogva számosan leheténk vala — egyesültünk egy olly jeles férfiú emlékezetének megünneplésére, kit élteben szerettünk, tiszteltünk, s kinek szerencsés zászlója alatt, legtöbbnyire vagy kezdők, vagy küzdők literaturai pályánkat. Így eredetileg barátság és hála alkoták egyesületünket, s ennek e mai első ünneplése is szívünk ezen két érzelmének adója. Önzés szülé tehát kis társaságunkat is; de érezzük, olly önzés, mellyre nézve akkor fogott volna menetetésre lenni szükségünk, ha nem követők vala annak szép sugallatát; olly önzés, melly a hon javallatában, s a honfiaknak, Kisfaludy Károlyunkat tisztelő sziveikben bizonyosan viszhangra talál, s melly ennél fogva társaságunknak, minden csekélysege

mellett is, hazánkban, mint remélni, hinni szeretjük, köz érdeket s méltatást ígér. Igazolja ezen reményünket azon mód is, melyet boldogult jelesünk emlékezetének megünneplésére választánk. Nem akarva t. i. azt, hogy bár kedves, de csak hervadékony virágot hintsünk kedvesünk sírjára, egy kisdud gyümölcsfácskát is ülteténk annak felibe, melly évenként nyújtsa a tisztelő látogatónak, csekély gyümölcsét ugyan, de kedvest, de becsest annál fogva, hogy a gyümölcs Kisfaludykn hamvainál termett! s mellyik lelkes hazafinak jutna illy visszaemlékezésben eszébe fukarúl latolgatni a hazai emlék-jelecske kalmári becset? s hánytorgatni, hogy az csekély, s tán fáradásra alig érdemes? Nem kell-e inkább szívből örvendenie azon, hogy kisdud társaságunkkal is szaporodnak azon még most hazánkban nem igen sűrű alkalmak, mellyekben egy részről elhunyt érdemek, más részről élők, köz megtiszteltetéssel jutalmaztatnak?

Illy alkalmat nyújtani, létesíteni, vala tulajdonképeni célzatunk akkor, midőn baráti és hálás sziveink sugallatát követve elhatároztuk azt, hogy azon pénz-feleslegből, melly a hazai literatura körül tett és soha nem hervadható érdemeivel korán elhunyt Kisfaludy Károlyunknak kiadott munkáiból, és nem sokára helyére felállítandó emléksobrára gyült adakozásokból fenmarad, évenként egy vagy több magyar szépliteraturai jutalmat alapítsunk, s azt a boldogútnak, a hazára nézve olly szerencsés születése

napján, nyilvánossággal jeleljük ki. Edzé ezen határozatunkat azon tekintet is, hogy akkor, midőn egy jeles író emlékezetét ünnepeljük, midőn az élő írói szorgalmat, bár kis erőnkhez képest csak kicsiden, ébreszgetjük, egyszersmind a hazai literaturát is, lehetőséggel évenként egy vagy több sikerültebb apró dolgozattal gazdagítjuk, s így társaságunk, egy alkalommal, hármas hazai célnak leendő eszközlője. Van tehát egyesületünknek oka, miért hízelegjen magának azzal, hogy ellent nem állván csekélysege és csekély forrásai, nemes céljait, igyekezeteit pártolanda a hon, s így nem sorvad az el a részvétlenség azon fagyaláló hidegében, melly, fájdalom! hazánkban annyi hasznos kezdetet, igyekezetet elsorvaszta már! Részvét, egyedül részvét és hazafiúi melegség az, mire szükségünk van, s mire, fentebbi reményünkben, hitünkben, honfi társainkat, különösen pedig a hazai literatura barátit felszólítani bátrak vagyunk; részvét, legközelebről pedig béketúrás és engedékenység azok, mikért, a mai ünneplésünket megtisztelt nagy érdemű gyülekezet előtt, egész tisztelettel s egyszersmind alázatossággal esedezünk.

II.

A TÁRSASÁG KELETKEZÉSE.

ELŐADTA

AZ ELSŐ KÖZ ÜLÉSBN, 1838. FEBR. 6-KÁN

D. SCHEDEL FERENC.

Nagy tekintetű gyülekezet!

Ma, talán épen ez órában, fél százada, hogy a győri megye Tét nevű kisdud városában, egy ősnemes magyar háznép új tagja születését üdlé. Az a pa földadá áldását az új polgárra, az áldás az égbe hata; s ott fenn a gyermeknek díszes ugyan, de egy-szersmind keserű végzet vala kitűzve :

Eredj! monda, légy dicsőség,

Légy címere nemednek,

És — ostora keblednek!

E gyermek Kisfaludy Károly volt! s első csapása, élte második napján, anyátlanság.

De ki kérdi már, midőn ezen egykor olly lán-goló, olly hazahú kebel ömledezései érzékeny rész-vétre melegítik: melly kínok tépdezek azt viszon-

tagságokkal teli ifjusága napiban; ki kérdi, milly szenvedések közt gyűjté amaz élettudományt, melly művei becsét emeli; s ki kérdi: nedves vala-e a költő szeme, midőn nyájas enyelgése mosolyt vonnak az olvasó arcára s szívét kedvre derítik? Senki! mi éljük az örömeket, s nem tekintünk be a kebel műhelyébe, hol azok fogantattak, nem gondolunk az árral, mellybe Őneki kerültek.

Azonban barátunk születésének e félszázados ünnepét ne zavarják szomorú visszaemlékezések! Feledjük ezeket, feledjük, miképen őt épen egy fényesebb pálya küszöbén vesztettük el, s mi volt ő nekünk leendő, a kezdet akadályainak legyőzése után! Elég hogy ő élt, hogy e rövid éltet is, mellyet irigy hatalmak nem engedének hosszabbra nyúlni, egy általunk szeretett ügynek áldozá, s áldozá úgy, hogy a maga korában — mellyet számra csak nyolc rövid esztendő választ el a miénktől, de fontosságra, néhány évtizeddel is felérő — jótevője lett ez ügynek; s olly emlékezetét hagyá fenn, mellynek aegiszte alatt barátaik szerencsések voltak, a haza segedelmével, nem csak őt, s benne általán a magyar írói érdemet emlékekkel tisztelni, de legnagyobb részt az általok kiadott öszves munkáiból hárult hasznot is literaturánk érdekében gyümölcsözhetővé tehetni. S ez utóbbi tárgyról szóland hivatalos előadásom.

Mint hogy hazánk kebelében — midőn az emlék ügyében felszólaltunk — nem állott olly köz épület, melly azt befogadhatá: az egyesület Pest városa lige-

tében szándéklá fölállítani, s pénztárát mind ajánlatok gyűjtése, mind a munkák kiadása, mind meglévő summák gyümölcsöztetése által lehetőleg igyekezék nevelni, hogy a szabad helyt állandó szobormű szükséges őrizése s fentartására tőkét alkothasson. De 1836-ban a haza atyái, a pozsonyi országgyűlésen a Nemzeti Museum számára egy pompás épület emelését határozzák, s e körülmény megváltoztatá az egyesület tervét. Hol állhata egy magyar író emléke akár méltóbb és rokonabb, akár biztosabb helyen mint ott? Az egyesület tehát nem késett Ő Cs. K. Főhercegségének a nádornak, mint ama nemzeti intézet törvényes pártfogójának, e szoborművet azon kéressel felajánlani, méltóztatnék azt a m. Nemzeti Museum számára kegyesen elfogadni, neki annak valamely díszes szabad terén helyet kimutatni, s úgy rendelkezni, mi szerint az, mint örök sajátja ez országos intézetnek, annak őriző s fentartó gondjai alatt álljon. Melly kérelemre kedvező válasz érkezvén Ő Fenségétől, s így az emlék a Nemzeti Museum szárnyai alatt mindenkorra biztosítva levén; az egyesület arról tanácskozott, mikép lehetne az így fenmaradó pénzmennyiséget folyvásti köz haszonra fordítani; s november 12. 1836., a francia Académie des jeux floraux példájára egy, leginkább olly kisebb nemű poetai műveket, mellyek a magyar academiától jutalmát nem nyerhetnek, valamint különféle korszerű, aetheticai s rokon tárgyú dolgozatokat jutalmazó, társaságot alkotott.

Itt olvasta fel a szöveget a szabályokat, tagok neveit s előleges határozatokat, mint a történetekben el volt beszélve.

III.

KOSZORÚZOTT ÉS DICSÉRETET NYERT

P Á L Y A M U N K Á K.

I.

A DRÁMA HATÁSA

ÉS

LITERATURÁNK DRÁMASZEGÉNYSÉGE.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1837-BEN KITETT ELMÉLETI JUTALMÁRA KÉSZÜLT

KOSZORÚS ÉRTEKEZÉS.

IRTA

TARCY LAJOS.

Előszó.

Ez értekezés a Kisfaludy-Társaságnak 1837-ik évben kitűzött e föladatára készítettett:

„*Mi befolyása van a drámai literaturának a nemzet erkölcsi életére? s miért nálunk magyaroknál olly kevés eddig az eredeti drámai munka?*“

E föladatnak egyik fele egészen észteni (philosophiai) levén, itt olly igazságokat kelle fejtegetnem, mellyek az észtan mélyébe tartoznak. S mivel az ész-

tan igazságai, kivált annak korunkbani állásán, szakadatlan folytonosságban, szinte úgy nőnek ki egymásból: magamat a lehető érthetőséggel kifejezni igyekező, néhol talán bő beszéddel is éltem. — Ellenben több helyeken csonka előadást találандnak tisztelt olvasóim: hiányzó tárgyakat, mellyeket el kell vala mondani, néhol tartozott kifejtés helyett csupán érintéseket: mind ezeknek oka az, hogy vannak helyzetek, mellyekben nem lehet mindig azt, a mit kellene, elmondani.

Azért az illy megnyirbált helyek miatt is ez értekezés épen nem lehet tökéletes; de különben sem bir semmi igénynyel arra, hogy tökéletesnek tartassék. A szerző több rendbeli s nyilvános fölszólításnak is engedve adja által e parányt a tiszt. olvasó közönségnek, teljesen megelégedvén, ha a művészetnek honunkban haladásáért buzgó szellem, mellyben ez értekezés irattott, méltánylókra találанд.

I. RÉSZ.

A drámai literaturának a nemzet életére hatásáról.

BEVEZETÉS.

1. §.

Hogy a drámai literatura előadandó hatásai annál világosban kitünjenek: úgy vélem, előbb mint magára a kitűzött tárgyra mennék, nem leend célszerűtlen a drámáról s ennek alkotó művészeiről néhány töredékes jegyzést tennem.

a) *Dráma.*

2. §.

Minden szép mű bizonyos jelenet, mellynek van tartalma, van formája. A tartalom háromféle lehet: vagy olyan, melly

1. Magában önállólag igaz, örökké való; vagy olyan, melly

2. Teljesen belső, a subiectum érzetének s képzetének tartalma; vagy végre

3. Olly önállású tartalom, melly úgy jelen meg mint csata, mint a magában igaz és subiectivus tartalmak küzdése, s kibékeltető egyesülete. A forma is háromféle lehet ugymint:

1. Külső = csupa elbeszélés.

2. Teljesen belső = érzés.

3. A kettő egysége = kül-belső, azaz, mellyben a külső belső által tűnik elő — szabad cselekvés formája.

Így 1. A külforma magában igaz tartalommal párosulva *Epost* (hőskölteményt);

2. A subiectívus tartalom belső előadásformával egyesülve *Lyrát*;

3. Belsőből merített s külsőkép végrehajtott cselekedetek a nevezett bel-külső formában *drámát* adnak elő. Igaz, hogy az eposi, lyrai s drámai költészetben egyaránt hang, beszéd teszi az előadás formáját: hanem a beszédnek is azon nevezett három külön nemeit találjuk, mellyek szerint az epos formáját *elbeszélés*, a lyráét a *belső érzelem teljes kiömlése*, a drámáét pedig *szinműi előadás* — több cselekvő személyeknek az idő folyamatában egybe-szerkeztetett beszédei — alkotják.

3. §.

E szerint a *dráma* nem egyéb, mint az epos és lyra belső egysége. Van hát benne, mint az eposban, valami tett vagy esemény; hanem nem csupa külső esemény marad az a drámában, itt cselekvénynyé válik, tehát az esemény a lélekbe mint forrásba tétetik által; az akaratból s lelkületből származik az, nem pedig (mint az eposban) külső körülményekből. Így a *dráma* valami belső célt s ennek külső létesítését adja elő. Vannak ugyan céljaik a hőskölteményi sze-

mélyeknek is, mellyeket valósítanak: de a célok forrása itt nem a személy kebléből, hanem egy közönség szelleméből ered. *Aeneas* is cselekszik például az Aeneisben, de közönsége nevében, nem önnön nézetei, hanem — mint seregvezető, országalapító — istenek akaratja s tanácsi szerint. Ellenben a drámai személy csak bizonyos önmagából folyó cselekedetekben, öncélja határán belül adatik elő: tudalmatlan cselekedet nem drámai cselekedet, ezért nem szabad a drámahősnek mint rábeszélés után cselekvőnek rajzoltatni; ez oka, hogy a drámahős saját tettei gyümölcsét aratja.

4. §.

Azonban a drámahős nem háborítlanul viszi ki célját, hatalmas ellenszegülésekre talál az a külső körülményekben, különféle jellemeiben, szenvedélyekben, mellyek közt él. Így származik az összeütközés, bonyolódás. E drámai összeütközés nagyon különbözik a hőskölteményi összeütközéstől. Ez utóbbinak fő jelleme az, hogy az összeütköző elemeket egységre vinni, kibékíttetni nem szükség, mert nincs ez egység az összeütközők fogalmában; ha például egyes emberek, egyes testületek egymás ellen fölkelnek, például görögök Trója ellen; nem multhatatlanul szükség az, hogy egy nép más néppel békében éljen. Ellenben a drámai összeütközés fő vonása az, hogy annak fogalmában ott az egység s megbékélés;

például, ha fiu szüléi ellen kel föl, mert a szülőknek s gyermekeknek egymással fogalmuk szerint békeségben kell élni.

5. §.

A bonyolódás végre kifejlik, s ez az a mi teszi a dráma eposi elemét. Ezen kifejlet, vég, úgy jelen meg mint bizonyos életkörök, társulatok, intézetek stb *igaz valósága*, mint *világigazgatás*. Ez letiporja és semmivé teszi mind azt a mi rossz, a mi bűn, és így a világigazgatás itt úgy lép föl, mint gonoszul cselekvőket büntető. Valóban, csak akkor jó, akkor felel meg fogalmának a dráma, ha nem csupa (akárminő) összeütközéseket, hanem megrázó vagy fölmagasztaló jeleneteket ad elő az igazságról, ha a világigazgatást tevő cselekvényének tárgyává.

6. §.

A drámai költészetnek három neme van: *tragoedia*, *comoedia*, s a jelesen úgy nevezett *dráma*.

α) *Tragoedia*. Vannak az emberi akarás körében uralkodó bizonyos hatalmak, például: a *családi élet*: házasok, szülék, gyermekek, testvérek egymás iránti szeretete; — *álladalmi élet*: polgárok hazafiusága, fejedelmek akarata; — *egyházi élet* stb. E hatalmak adnak valódi tartalmat tragikai célokra. A *tragoedia* tartalma e szerint az isteni (= önállólag igaz = állagos = obiectívus) elem, a mint ez a vi-

lági körülményekbe lép, isten jelenléte a világi valóságban. Az összeütköző felek közül mindegyik viszonylag jogosítottnak érzi itt magát, s a két jogosság közt mindig a nagyobb győzedelmeskedik, a kisebbnek veszni kellvén. És mivel csakugyan jogos hatalom volt az, a melly elbukott, ezért itt a győzedelmes félt a vétek súlya nyomja, melly azon elbukás által okozott gyászt még sötétebbé teszi.

β) *Comoedia*. Itt a subiectivitas a fő, nem pedig, mint a tragoediában, az önállólag, obiective igaz; tehát olly tartalom, melly csupán egyes subiectum tulajdona. Azért a comikai cselekvényeknek telke e mindennapi világ, mellyben az ember mind annak mesterévé teszi magát, a mi az ő tudásának és cselekedetének lényeges tartalma, az a világ, mellynek önkényes céljai lényegatlanságok miatt vesznek el. A tartalom itt: állagatlan s ellentmondó célok s jellemek, mellyek épen ezért magokat valósítani képtelenek. Illyen a fősvénység, mellyben a holt pénz — mi csupa eszköz tartoznék lenni — legfőbb céllá tétetik. Illyen az, ha bizonyos egyedek nagy állagos célokra törekszenek, mellyeknek kivivására épen ellenkező tehetségek kívántatnak, mint a mellyekkel azok birnak, például *Aristophanes Ηκκλησιασσοι*-iban az asszonyok új álladalmi alkotmányon tanácskoznak, azonban asszonyi minden szeszélyeiket s szenvedélyeiket megtartván. A comikai bonyolódás kifejlésében sem a subiectivitas (alanyiség), sem az obiectivitas nem vész el.

γ) *Dráma*. Itt a subiectivitas, a helyett, hogy comicai félszezséggel cselekednék, igaz valódi viszonyok s jellemek komolyságával telik meg; azonban az akarat s összeütközések tragicai szilárdsága annyira meglágyul, hogy az ellenszegülő célok s egyedek nem áldoztatnak föl, hanem egymással kibékülnek. Láttunk illy drámát már a régi görög világban is; *Aeschylus Eumenidáiban* az areopagus Apollonnak úgy mint a boszuló lyányoknak kimondja az érdemlett tiszteletet. De leginkább korunkba illenek az illy drámák, mint a mellyben a konok, makacs, semmi fölvilágosítást vagy értesítést nem tűró jellemek ritkák, s a levők is műveletlenségöket árulják el.

7. §.

A dráma, mint általában minden költői mű, ideális életet rajzol, azaz, egy szebb, tisztább, mocsoktalanabb életet, mint ezen való, mellynek szennyei s gátjai közt kell sokszor a leghatalmasb egyednek is nyomorogni. Az *ideális életen* tehát nem olyant kell érteni, minőt a mindennapiság ért, egy phantomot, hitelt fölülmuló, báró De Manx alakú képtelenségekből egybeszótt életet. Igaz, olyan azon ideális élet, hogy ezt a tapasztalati világban kimutatni nem lehet: de azért ennél még is sokkal magasabb, mert benne az indulatok, erények, szellemi körök azon tisztaságban tartoznak ábrázoltatni, mellyel belsőkben fénylenek a nélkül, hogy valószínűségöket el-

veszítnék. Itt a való világban a legszebb tervek, a leg-erősb jellemek ezer meg ezer alakú békók között szinte észrevétlenül vesznek el, midőn a költő a maga ideális világában az egyedek magas szellemi erőit a szomorú valóság illy ártalmaitól megóvjá. A konkrét emberi lélekben kitűnőleg magosak egyes oldalak, hanem igen gyakran más egyes gyöngeségek által beárnyékolvák, mellyek miatt a valóság egyede igaz nagyságában nem tűnhetik föl. Ezen egyes árnyékokat nem fogja a költő a maga hőseiben rajzolni, csupán azokat, mellyek a dráma lényegének t. i. fő cselekvényének végrehajtására megkívántatók. Mondhatni, az a különbség a drámában rajzolt ideális élet s a való élet között, mi egy való arc, s egy jól festett arckép között, hasonló is, nem is, a két arc egymáshoz: hasonlók t. i. lényeges tagjaik idomára, a lélekre nézve, melly belőlök tükrödzik, de nem minden egyes vonásokra nézve; mert a festő nem adta elő például a bőrt a maga természetes minőségében, tán egyes pattanásokat, himlőhelyeket stb nem festett ki, mint a mellyekben semmi lelki, semmi szellemi kifejezet nincsen. Nem fog e szerint a költő minden jelenlévőt, a mit csak a külvilágban talál (ha ugyan ez a legelfárasztóbb, legcélszerűtlenebb lenne), előadásába fűzni, hanem csak az előadandó tárgy fogalmára tartozó vonások után nyúl. Az ideális élet e szerint való élet, csak hogy ez a történetiségek s egyenkéntiségek elterültségéből az igaz valóság állagára (substantia) vitetett vissza. *Schiller* „*das Ideal und das Le-*

ben“ című dalában a való világ fájdalmi és csatái ellenében a szépség csendes árnyországát magasztalja. Illy árnyvilág az ideál; lelkek járdalnak benne, a közvetlen világból kihalt, a természeti élet szükségétől elvált, a kül befolyások kötelétől megszabadult lelkek, mint magokban boldogok, mint magokat élvezők. E szempontból a derült nyugalmat, boldogságot, magával elégedést tehetjük az *ideál* fő vonásává. Úgy áll az előttünk mint egy isten, mert a csata nem egész komolyságok az isteneknek. „*Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst*,” annyira, hogy e derültség még a letragicaibb kifejlésekben is kitűnik, mert hiszen, ha az egyed elbukik is, az elv, mint a szépmű lelke, megmarad örökké.

8. §.

A dráma célja, mint általában a művészeté, éppen nem a természet utánzása; éppen nem csalékony képeket állítani elő a valóság világához szinte meglepőleg hasonlókat; nem tán mulatságot szerezni a szűk körű szépnemnek, hanem örökké való igazságokat adni elő az érzelem formájában.

Egyébiránt az igazság ezen művészi előadása nem legfelső. Jókor fölkelt a gondolat a művészet ezen érzéki előadása ellen, például a zsidóknál, Mahomed követőinél, sőt a görögöknél is, ha ugyan tudjuk, hogy Plato már erősen ellenszegült Homér és Hesiód isteneinek. A műveltség haladásával megszűnt a művészség legfelső csúcs lenni; így a keresztyén

vallás történeti elemei, a Krisztus megjelenése, élete, halála sok alkalmat adott a művészet, jelesen a festészet kifejlésére: hanem a mint a tudás és vizsgálódás ösztöne s a subiectivitás szüksége a reformatiót előállította, a vallásos képzet is oda hagyván érzéki elemét, az indulat s gondolat belsőségére emelkedett; mert benn van azon szükség a lélekben, hogy magát belsejében mint az igazság valódi formájában elégítse ki. A művészet első kezdetében még sok titok, titkos sejdítés lappang, mert formálatjai a tartalmat nem egész tökélyben állították elő. Midőn pedig a tökéletes tartalom tökéletes formában adatott elő: akkor már a tovább látó lélek elfordult ezen obiectivástól, belsejébe emelkedvén. Illyen a mi korunk! Reménylhetjük ugyan, hogy a művészet emelkedni s magát mind inkább tökéletesíteni fogja; hanem formája megszűnt a lélek legfelső szüksége lenni. Megvalljuk, hogy a görög istenek stb igen fölségesen, igen méltóságosan vannak előadva, de hasztalan! térdeinket többé nem fogjuk előttök meghajtani.

9. §.

A drámának, mint színműnek, kétféle hatásai szoktak megkülönböztettetni, egyik a *színi*, másik az *olvasás utáni hatás*; azt mondván, lehet egy drámának olvasáskor jó hatása, színen előadásakor pedig nincs. Egy tökéletes dráma, feltevéen, hogy jól játszatik el, hat színen és színen kívül, ha itt vagy amott

nem hat, életművében hiba van; annyi azonban világos, hogy színi előadásakor nagyobb hatásának kell lenni, mint különben. A hatáson, a léleknek a dráma által ihletését értjük, s ez ihletést abban állni mondjuk, hogy a drámában lévő szellem, cselekvény, bonyolódás, kifejlés a léleknek tetszvéen, ez a drámában költői ecsettel rajzolt bűnt, ármányt megutálni s így elkerülni, a benne előadott erényeket, szabadságot, energiát stb követni igyekeznek; mert, s ezt meg kell jegyezni, *az elvek belátásának tözsomszéda, mondhatnám válhatlan társa, azoknak az életbe átvitele, létesítése.*

b) Költő.

10. §.

Minthogy a szépmű a lélekből származik; kell lenni egy subiectívus teremtő munkásságnak, mellynek az terméke legyen. Ez a munkásság a művész képzelme (phantasiája). Hol veszi a művész ezen tehetséget? miként csinálja műveit? e kérdések iránt bár sokan szinte bizonyos rendelvevényekkel birni szeretnének, kevés általános meghatározást adhatni.

A *képzelmen* nem szenvedőleg hanem cselekvőleg álló, teremtő képességet kell érteni. Egy fő kelléke annak abban áll, hogy a lélek a valóság világának számtalan alakjait figyelmes hallgatás s látás által magába benyomja, s itt állandóan meg is tartsa. E szempontból a művész nem magától csinált képzetek után nyúland,

magát az *illy üres ideáktól* elszakasztván. Mindig gyanús az *illy ideális* kezdemény a művészetben, mert nem a mindenés fogalmak, hanem az élet fölösleges gazdagságából kell a művészetnek meríteni: ha ugyan a művészetben, nem mint a philosophiában a gondolat, hanem a való *kül alakulat* teszi a teremtés elemét; azért ezen elemben honosnak kell lenni a művésznek, neki sokat kellett látni, hallani, magában megtartani, a minthogy minden nagy elmék kitűnő tehetséggel áldatnak meg. A tárgyak és események ezen külső alakjaival ösmeretségen kívül, szükség, hogy a művész teljesen megbarátkozott légyen az ember belsejével, az emberi szív minden titkaival, szenvedélyeivel, céljaival; mert ezek, tehát a külső és belső, ismerete adnak elemeket a művészi teremtésre.

11. §.

Azonban nem áll meg a képzelem a külső és belső valóság ezen csupa felvételénél; mert az ideális szépműre nem csak az tartozik, hogy a lélek beltartalma *kül alakokban* jelenjék meg, hanem *annak a mi való* igazsága s okossága tartozik *kül nyilatkozatokra* jutni. Továbbá nem elég, hogy azon okos tárgy, melyet előadás végett kiválasztott, tudatjában jelen legyen; azt egész köre s mélysége szerint végig kelle gondolnia: mert valólag gondolkozás nélkül soha sem jön az embernek az, a mi benne van, teljes tudatjára, honnét minden igaz szépműn megtetszik, hogy

anyagja minden irányban megfontolva, s keresztül elmélkedve volt. Könnyen kész képzelem soha sem teremt nagy művet. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a művész a dolgok igaz lényegét (melly teszi a vallásban s észtanban szintúgy, mint a művészetben, azok általános alapját) észteni gondolatok formájában tegye sajátjává. Néki az észtan csupa eredményeire van szüksége, s ha észtanilag gondolkodik, a tudás formájára nézve egészen ellenkezően cselekszik mint tartoznék. Mert a képzelem feladatja egyedül abban áll, hogy azon említett okos dolgokat ne mindenes képzetek s tételek formájában, hanem konkrét alakban s egyedi valóságban vigye tudalmára. A mi tehát benn él és forr: azt a művész a már kívülről fölvetett formákban adja elő, ezeken úgy tudván uralkodni, hogy általok az igazság teljesen kifejeztessék. Az okos tartalom s való alak ezen egymásba olvasztása végett a művész egy részről indulata mélységéhez, s lelkes érzelméhez, más részről értelme megválogató belátásához folyamodjék. Honnét szörnyű ízetlenség azt vélni, hogy *Homér* verseit álmában írta. Gondolkozás, kiválasztás, különböztetés nélkül nem tud a művész semmi alakítandó tartalomra uralkodni; képtelenség azt hinni, hogy az igaz művész nem tudja mit cselekszik. Egy az egészet keresztül ható érzés által lesz a művésznak sajátjává, teljesen belsejévé, azon tartalom s forma; mert a képekbeni nyilvánítás minden tartalmat külsővé tévén, csak az érzelem tartja ezt a művész belsejével subiectívus egységben. E szem-

pontból még az sem elég, hogy a művész a világban sokat látott, ennek kül s bel jeleneteivel eléggé megismerkedett légyen, szívének mélyen és sokszor megrázatnia, kebelén sokat s nagyokat keresztül vinnie, általában sokat tenni, s élnie kellett addig, míg az élet való mélységeit concrét jelenetekké alakítani képessé lett. Azért felszabadul ugyan néha a lángész az ifjubarban is, mint ezt *Goethénél* és *Schillernél* látjuk, hanem igazán csak a férfikor képes érett tökéletes művet teremteni.

Ezeknek előre megjegyzése után lehet már most magáról a kérdésről egyenesen értekeznünk.

12. §.

A drámai literaturának a nemzet erkölcsi életére befolyását fejtő okok vázlata e következő:

a) A drámai literatura *nemi* hatása, azaz, melyet vagy általában a művészettel, vagy jelesül a költészettel közösen bir:

1. Érzelmi élet nemesítése.
2. Nyelvmivelés — nemzetiség.
3. Szellemi szükség ébresztése.

b) A drámai literatura saját hatása:

1. Jellemképzés.
2. Cselekedetre gerjesztés.
3. Polgári viszonyaink nemesítése.

13. §.

A drámai literaturának

a) *Nemi hatása, azaz, mellyet általában, a művészetrel közösen, bír.*

1. *Az egész érzelmi élet nemesítése.* Az észtan kimutatja, de tapasztalásból is tudhatjuk, hogy a lélek érzelmi élete fejlődik ki először az emberben. Azon jogi, erkölcsi s vallási viszonyok, mellyeket rendeltetése szerint az emberi észnek a gondolkodás tiszta formájában, a mindenesség és szükségesség categoriáiban kell tudni s összefogni, először csak érzelmi alakban, homályosan, mint a subiectum által érzett, a szívben lakozó, örök igazságok nyilatkoznak, s nagyobb része az emberiségnek a nevezett magas igazságok ezen közvetlen tudásánál, subiectívus érzésénél, tovább nem is megy. Hanem épen azért, mivel subiectívus, közvetlen, egyenkénti s csupa történetes ezen érzet: tartalma nem szükségképen egyezik meg az ész mindenes törvényeivel, a subiectum sajátosságai, helyzete, s történetes viszonyai szerint, subiectivitása tartalmának egyes ágait az okosság mindenes foglalatjától külön választhatja. Ki nem tudja, mennyi üldözések, láncha vetések, s általában mennyi igaztalanságok követtettek el eleitől fogva, s követtetnek el maig is, s pedig valóságos belső meggyőződésből? A szív érzette, s érzi ezen meggyőződést, s e szerint határozza a subiectumot cselekvésre. Boszút állni a megbántásért, halálra üldözni a

más hitvallásukat, megtagadni az emberi jogokat egyes nemzetektől, vagy néposztályoktól: ezek s több ezekhez hasonlók mind napi renden lévő igaztalanságok, s mind a szív sugallatának rovásaira történnek.

14. §.

Az érzelem ilyen tartalmának megtisztítására két út van, egyik hosszabb, *az érzelem tartalmának a gondolkodás mindenestő formájába emelése* által; a másik rövidebb, *a művészi munkák hatása* által vezet célra. A művész, mint főlebb látók, örök igazságokat fejez ki munkái által, még pedig érzelmi alakban, közvetlen képekben állítván az emberi lélek eleibe szíve érzéseinek tartalmát, melly az ész tartalmával teljesen megegyezik. Eszére csak érzés hathat legsikeresebben; észteni elmélkedések sziklára hintett magvak a lélek érzelmi életén túl nem emelkedettek keblében. Ha *Schiller* Moor Károlya annyira magával ragadta több gyenge suhancok érzelmét, hogy ezek a Harz hegyeiben haramjabandát alkottak: lehetetlen, hogy a szépmű, nemes irányában is eltéveszthesse hatását. Utálat ébred a lélekben *Maria Stuart* látására, a hiú, s a hiúság által a legborzasztóbb kegyetlenségekre vetemült *Erzsébet* ellen; *Don Carlos*ban *Marquis Posa* fönséges characterére elbájol bennünket a szent barátság, *Schiller Glockéja* nemes szabályokat gyökereztet meg kebelünkben, nincs kebel melly előtt *Vörösmarty Szózata* hatástalan elhangoz-

zék, így Kölcsey „*Fejedelmünk hajh*“, „*Hol van a hon*“ stb, Bajza *Apotheosisa*, *Jósikának* szívemelő regényei stb. Elragadó bájok van a szépműveknek, épen azért, mivel egyenesen érzelmeinkre hatnak. Történetileg áll, hogy a bűnbánó Mária Magdaléna remekül festett arcképe többeket hasonló bűnre csábított, a bűnbánás alkalmával hasonló szépséggel birni reménylőket. Raphael Máriaája bizonyosan sok jó anyát képzett stb. A hanga bájai, az indulatok, öröm, bú, harag, félelem stb húrjait pendítik meg kebelünkben, s az emberi oldalak felélesztése által a vad, hajthatatlan tömegből egy hajlékony képezhető ember áll elő. Mind ezen hatásokat sokkal nagyobb mértékben képes a dráma eszközölni. Előttünk fejlék ki egy családi élet, előttünk látjuk a helyzeteket, bonyolódásokat, mellyeknek kibontakozásában mindennütt az örök igazság tűnik ki, olly híven, olly élénken rajzolják a jellemelek, mellyeknek egyes vonásaiban nem ritkán minmagunkra ismerünk; s így állapotunkat tudatunkra vivén, magunkat bizonyosan a szerint fogjuk igazítani. A természeti vadság szelidítését eléri a művészet az által, hogy azt, a millyen az ember szenvedélyes, vagy vad állapotjában, az ember elébe viszi, az emberrel képzelteni; mert ekkor képes ő vágyait, s hajlandóságait, mellyek különben öntudatlan ragadják el, fontolgatni; mihelyt azokat magán kívül látja, azonnal szabadon kezd irántok föllépni. Ezért van, hogy a fájdalommal illetett művész fájdalomának nagyságát ennek előadása által enyhíti. Már a

könnyekben is némi vigasztalást talál az ember: mennyivel inkább a fájdalomnak szavakban, képekben, hangokban, kibeszélésében? Abban van hát a szenvedélyek enyhítésének, s szelidítésének alapja, hogy az ember közvetetlen elfogultságából kijövén, ezt úgy tudja mint külsőt, és iránta ezennel lelkileg szabadon fogja magát tartania. E szerint valóban igaz is, hogy a művészet volt a népek legelső tanítója.

15. §.

De van hatása a művészetnek az érzelmi élet körén túl emelkedettekre is. Ifjuságunk, ez az érzelmi világ bájpora, mint életünknek legszebb szakasza tartós benyomást hagy lelkünkben, még a férfikor szigorú valóságában is egész élvevel függvén ezen ideális kor tündérképein. Gondolkozás, tartós tanulmány után fölül emelkedtünk az érzelmi élet homálykörén, az elmélkedés ellene mondhatatlan folytonosságban bírja az ész örök igazságait, érzelmünk egész tartalma okosságunknak alárendelve mint tag a lélek életművébe fölvetetett: még is lelkünkre, ha illy magas pontra fejtettük is ezt, nem szűnik meg hatni a művészet; s ez természetes: mert a szép mű inkább lényünk egészéhez szól, midőn a száraz okoskodás hideg hangjait csalhatatlanoknak állítjuk ugyan, de szívünk általok nem melegül; pedig akármi oldalról nemesedésünk csak ez úton képzelhető. Igen is szép művek által nemesül a legelső bölcs is, mert keblét

azok az ő okossága birtokában lévő egyes örök igazságoknak életbe általvivésére, teljes sajátítására meglegitik, más szóval, minthogy az ember konkrét való, azt a mi csupán elméleti és így elvont birtokában volt, azt szívébe is általviszik, teljesen sajátjává teszik.

16. §.

2. *Nyelvmivelés, nemzetiség.* Ha a költő művei ideális életet ábrázolnak: mi természetesebb, mint hogy ezen művek ruhája, nyelve is a mindennapi prósai világ terjengő beszédétől különbözzék? A költő képzelme merészen ragadja meg a még szűk, aljas, prósai nyelvet; teremtő ereje mint minden műveibe életet, úgy a nyelvbe csínt, fönséget és csodabájt varázsol, hajlékonyná teszi az eddig hajthatatlant, gazdaggá a kifejezéseiben szűket, szabatossá a korlátlanul csapongót vagy áradót. Bizonyítja ezt minden nemzet nyelvének kifejtődése; s ha ennek alakításában fontos részt vettek a különféle tudományok mezején dolgozók is; az érdemborostyán még is kitűnőleg a költészeté, a nyelv szépítését pedig egyedül ez vívta ki. Kérdem, nemzeti nyelvünk a szépséget, gazdagságot, szabatosságot, mellyel az ez előtt csak tíz évvel is divatozott fölött bir, hol vette? Tán a közrebocsátott műszótárakból, egyes folyóiratokból, vagy azon igen kevés tudományos munkákból, melyek e tizedben megjelentek? Véleményem szerint valóban parányi ezeknek hatása korunk költőinek őri-

ási hatásához képest. Kazinczy nyitotta meg a pályát, utána jönnek Kölcsey, Fáy, a Kisfaludyak, Vörösmarty, Bajza, Jósika, s egyebek; úgy hogy ezeknek magas művei csupán nyelvtudományi szempontból is, mint új korszakot alkotók, bizonyosan tiszteletben állandanak a késő maradék előtt is.

Hogy a drámai költészet különösen még nagy-szerűbben hat a nyelv művelésére: az eddig mondot-takból könnyű általlátni; ha ugyan sem a lyrában, sem az eposban annyi fordulat, az életnek annyi ol-dalai nem lévén, ezeknek hatása kisebb körre szorít-tatott. Mennyi nyelvbeli báj van elömlöve Kisfalu-dy Károly, Fáy és Vörösmarty drámai dolgozatain? ki hitte volna csak e század elején is, hogy magyar nyelven illy elragadó kellemmel, a gazdag képek illy meglepő tisztaságával lehessen írni?

17. §.

Nyelv és nemzetiség egymástól elválhatatlanok. Mint az egyes nyelveket, úgy a nemzeteket is saját jellem választja el; s ha tesz is valamit ezen sajátság előhozására a földrajzi helyzet, éghajlat, vallás, pol-gári élet stb: bizonyos, hogy abban a nemzeti nyelv-nek legtöbb része van. A nyelv a nemzetiség szeren-csés kifejezésére az, mi a saját föld, éghajlat bizo-nyos növényre nézve; más éghajlaton is fog tenyész-ni a növény, de csünve, silányon, s legtöbbnyire gyümölcstelen, utóbb egészen kiveszvéen. Így, ha

akár önkényt hagyta el egy nemzet a maga nyelvét, akár erőszak rabolta el e szent tulajdonát: megszűnik virulni e nemzet, s távol a felvirágzástól mind inkább mélyebben süllyedend, s később vagy hamarébb elsorvadand; mert nyelve, éltének ezen varázsereje, ragadtatott ki kebeléből. Sokan állítják, hogy ha a magyar II. József idejében, lemondván saját nyelvééről, a német nyelvet vette volna fel iskoláiba, törvénykezéseibe stb, nem fogott volna a műveltség pályáján egyéb nemzetektől olly hátra maradni. Az így gondolkozók nem eszmélnek arra, hogy az emberiség több osztályai között mindegyiknek bizonyos sajátsága van, mellyben magában képes a világ szelleme által rábizott célokat létesíteni; nem látják, hogy e sajátság a nemzeti nyelvvel benső összefüggésben áll, ennek enyészete szükségképen annak vég romlását eszközli. Én azzal tartok, hogy ha a nemzet saját nyelvétől gondolatlan vagy könnyelmű, vagy bűnös elpártoltával a természetéhez idegen németet fogadta volna el: most befejtődéséhez, vég enyészetéhez közeledtében még távolabb állna egyéb nemzetek haladásától, mint áll különben. Hiszen kérdezzük meg a tapasztalást, mekkora a haladás, mióta nyelvünkre irányoztuk figyelmünket? — csak mióta a magyar academia felállott: azon haladáshoz képest, melyet a deák nyelv járma alatt nyögtében tett a nemzet? Eljött a korszellem hozzánk is, a hívek mind inkább nagyobb számmal tolongnak zászlója alá, s ha azon szellem a kedvelt classicus deák nyelven adná

sugallatait vagy ihletéseit ; követőkre bizonyosan nem találna. Szóval, hogy a korszellemet ismerjük, hogy nemzetiségünk szerencsés fejledezésének örvendezhetünk : ezt egyenesen nemzeti nyelvünk miveltetésének, közvetve pedig költőinknek köszönhetjük, kiket e szerint legmértőbben a korszellem küldötteinek, missionariusainak, nevezhetünk.

18. §.

3. *Szellemi szükség ébresztése.* Egy nagy házánkfia szokta mondani, hogy ha legyenek pusztítására egyesül is társaság, már azért, mivel társaság, mivel egyesület, megbecsülhetetlen, haugyan ez aljas és magában haszontalan egyesület nagyobbakat fog létre hozni. Ezzel hasonlóan azt merem állítani, hogyha Argirus historiája, vagy Rontó Pál, vagy épen a Győri Kalendárium olvasása válik is szükséggé minél számosb honfitársainkban: már ez által sokat nyertünk, haugyan a szellemi szükség köztünk ezennel létre kapván, e vágnak utóbb kimaradhatatlanul szerencsés következése leend. Kotzebue szindarabjai, Lafontaine néhány regényi fordítottak nyelvünkre korunkban, s keletök mutatja, hogy közönségek elég nagy. Bár ezekben számos gyenge, sőt silány dolgozatok találtaknak a kevés jelesek közt: megvallom, lefordítottásokon s olvastatásokon még is felette örvendek ; mert általok az itt ott fölébredt szellemi indigentiát erősödni látom. Akármilyen olvasás jobb, mint

semmi olvasás, mert amabban el van kezdve a pálya, mellyen magán lehet a nemzetnek a műveltségben előhaladni, midőn emebben valóságos lethargiát, szendergést látok. A fölédredéskor kezeivel hánykodó gyermek ám saját haját tépje ki, vagy testét több helyeken vérezze meg: semmi, csak hogy fölédredett legyen: majd begyógyulnak a sebek; fog ő találni eszközöket célszerű fejtődésre. Ha minél több ember a hazában nem csak ételére s ruházatára, hanem az olvasásra nézve is valódi hiányt és szükségét érez; s ezen szükség őt épen olly erővel, mint az éhezés vagy szomjuság, kielégítésre ösztönzi: akkor ugyan azon nemzet már az ohajtott pálya elején áll, honnan biztosan s alig képzelt sebességgel fog a cél felé közeledhetni. Hogy az olvasó közönség nagy része hazánkban most valóban kisebb részvétet mutat jelesebb műveink, mint mutat például a *Különc*, vagy *Zoriáda a nagy mogul leánya* s több illy nemű dolgozatok iránt: fájlahatjuk; azonban a jelenet formáléja csakugyan öröme deríthet, minthogy a fölédredt szellemi szükség a lassanként nemesülteket jobb művek olvasására határozandja.

19. §.

E nagy kincset, a szellemi szükség fölédredését, semmi annyira, olly erősen nem eszközli, nem erősíti, mint a költészet, jelesen a drámai literatura. Vanak magokat „reális tudományosság“ nimbuszába bur-

kolni szerető ál bölcsek, kik úton útfélen ezt prédikálják: „csak reál tudományokat, könyveket adjunk a köznép kezébe, minek az a sok haszontalan novela, comoedia? mi képtelen, hogy a magyar tudós társaság ilyeneket még jutalmaz is!“ Az így okoskodó jámborok hihetőleg a sok reál tudomány kábító anyagjától elfoglaltatva, csak egy pillanatra sem gondoltak akár az emberi lélek lassankénti fejlődésének lépcsőiről, akár a művészet, jelesen a költészet fogalmáról. Az erkölcsi érzelem a legelső lépcső a lélek fejlődésének folyamatában; minden szép mű egyéb, mint az általános ideálnak, az általánosan igaznak, jónak, érzelmi alakban előadása; s e kettő meghatározása nyilván mutatja egybefüggésöket, nyilván mutatja, hogy az első szellemi szükségek egyedül szép művek által elégíthetők ki, és csupán ilyenek minél nagyobb számmal olvashatása fogja azokat mind inkább nevelni s erősíteni. Csak nézzünk az emberiség történetébe. Nem *physica*, *mathesis*, vagy tán *geographia* volt az emberiség legelső képzője, hanem a művészet. Van-e nemzet, van-e nép, melly az ősz régiségből szájról szájra átadott regékkel, dalokkal nem birna? Sőt az emberiség ifjusága még vallásos nézeteit is művészi munkákban tette le; Görögország isteneit, mint *Hesiod* állítja, a művészek, a költők, a szobrászok csinálták, mi nem azt teszi, mint ha a görög vallás már a görög nép előtt tudva levén, a művészek későbbben adták volna azt elő költői és szobrászi képekben; hanem, hogy a művészek azt, mi

bennök forrott, az igazságot, csak ezen formáiban a művészetnek voltak képesek előadni. Nézzünk vissza ifjúságunk első éveire, a mathesisre, péld., mellyet nyilvános tanításokon hallottunk: magánosan tán Pethe Ferenc Mathesisét tettük tanulmányunk tárgyává? Oh nem! költészeti művek voltak egyetlen élményeink, ezekkel elégítők ki első szellemi szükségünket, s valóban igen célszerűen. Hazánkban a közönség nagyobb része most kezd szellemi szükségét érezni: legyen tehát ennek is legelső tanítója a művészet. Novellák, regények, színművek sokkal szerencsésben fejtendik a lelkeket, mint akármi reál tudomány, mert ez többnyire csak az ismeretek táráat nagyobbítja, de formát nem ad, az erkölcsi érzelmet nem tisztítja, az igazság általános elveiről nem ihleti a lelket. Valóban a reál tudományok ezen prosai embereire is igen szerencsés hatással lennének azon általok megvetett versek, novellák, comoediák, különösen ha philosophiai műveltséggel nem dicsekedhetnek; nem uralkodnának köztök annyi balságok, mint uralkodnak különben, elméjük a szépművek által annyira bizonyosan képeztetvén, hogy az ember fő érdemét a tudományosságra nézve nem abban helyeznék, hogy az emlékező tehetség raktárába mindent — ha szabad így szólnom, tücsköt, bogarat összehordjon —, hanem főleg az örök igazság tiszta elveivel birván, forma is adassék s belső egység a behordott nagy tömegnek.

20. §.

b) *Saját vagy külön hatása a drámai literatúrának.*

1) *Jellem-képzés.* Az ember erkölcsi értékét jó jellem teszi. Ez az emberi méltóság koronája; nélküle a tetteges életben az ember akármi tökélyei fellette hiányosak. Boldog a hon, mellynek minél több fiai szilárd, jó elveket küzdvén ki magoknak, lelki életöket, szabadságokat semmi szerencséért, semmi ál javakért fel nem áldozzák; a szellemi erő illy magasságából számtalan gyümölcsöket várhat a köz boldogság. Mély lelki erő, igaz philosophiai műveltség, hosszú élettapasztalás képesek illy jellemet alkotni az emberi lélekben: de kitünőbbben eszközlik ezt a drámai művek olvasása és sajátítása. Igaz philosophiai műveltséggel kevesen birhatnak, azonban az ész elvont okoskodásai nem hevítik eléggé kebleinket; az élettapasztalások soha sem lehetnek eléggé világosak előttünk, mert a cselekvényeknek csak külsejét látván, azoknak rugalmát egész bizonyossággal soha sem tudhatjuk, következőleg az életben csodált jellemek némi gyanútól soha sem mentek. Másként van ez a drámában. Itt a jellemek egész átlátszó tisztaságaikban tűnnek föl, a cselekvények rugalmai tárvák előttünk, látjuk a bonyolódásokat, ellentételeket, küzdéseket, mellyeken keresztül is megmarad a jellem sajátsága, bámuljuk, szeretjük e szilárdságot, ingathatlanságot; vágy kél lelkünkben, hogy erőnket

mi is hasonló állandóságra fejtsük ki; vagy ha lenge, ingatag jellemet látunk a drámában kifejezni, mi természetesebb, mint hogy ennek utálatával lelkünket illy a-lacsonságtól megóvni törekedjék. Jelesen mondja Müllner: „Wenn wir die sittliche Freiheit im Kampfe mit Leidenschaft und Unglück erblicken: so erhebt sich für den Augenblick des Anschauens wenigstens unsere eigene moralische Kraft, um derjenigen nachzustreben, welche wir achten oder bewundern müssen — ähnlich einem rüstigen Jünglinge, welcher die Sehnen seines Armes spannt, indem er einen Hercules im Kampfe mit dem Leuen betrachtet“. Mondjuk, s mindnyájan hiszszük, hogy a világtörténetek tanulásának nagy haszna van az egyed jellemének képzésére, a mennyiben azokban különféle magas és aljas, erénydús és gonosz jellemekek, önzés, közjószeretet, buzgalom a honért, hazaárulás stb kerülnek a cselekvés színpadára. Mennyivel nagyobb mértékben képes ezt tenni a dráma, mellyben, mint fölebb (7. §.) mondók, ideális élet van ábrázolva; haugyan, mint tudjuk a világtörténetekből, azok a főleg valódi drámai egyedek, kik bizonyos világi körülményeknek újra teremtoi voltak, mint például Nagy Sándor, J. Caesar, Napoleon. Szellemi hatalmak igazgatják a világot, egyesek úgy mint egészek sorsát. Illy szellemi hatalmak a közjó, hon, házastárs-, és gyermekszeretet, barátság, becsület, hűség stb. E szellemi hatalmak dicső uralkodását az egyesek lelkébe ültetni, ebben ápolni, megerősíteni fönséges tiszte a drámá-

nak, melly tisztét ez még szerencsésben viendi véghez, ha hazai nemes jellemekek tétetnek hőseivé.

21. §.

2) *Tespedésből szabad tette ragadás.* Jean Paul, egy helyen ezt mondja: „Nicht ein reges lautes mitredendes, ja mitstürmendes, empfindliches Volk bezeichnet den gedrückten oder gar erdrückten Staat, sondern eines das friedselig und schweigselig da steht unter Jammer und Sturm, und kaum die Zeitung begehrt. — So stehen im Winter die todten Bäume unter den Stürmen, ohne zu rauschen und ohne zu wogen fest und still, weil die entblätternen Aeste und Gerippe den Wind durchlassen.“ A csend hona a sír, mozgásé az élet, „hát tenni kell, mert a ki tétlen áll, az elmarad vagy eltapodtatik.“ Az a cselekvésbeni örökös mozgás, forrás, melly jellemzi a drámát, az a vállalkozás szelleme, melly ennek minden egyedein előmlik, lehetetlen hogy hatástalan enyészszék el a kéjelem vagy tespedtség legcsendesebb álmaiban ringókra nézve is; felrázza ezeket az így fölgerjedt cselekvésvágy, s így boldogítani, emberebbitni fogja; mert csak a barmok és barbarok nem dolgoznak. Oh mi nagy kincs egy dráma a nemzet előtt, ha ebben a cselekvőséget, energiát akár ébreszteni, akár erősíteni szerencsés volt.

22. §.

3) *A polgári életre hatás.* A költő gazdag emlékező tehetsége magába veszi s állandóan megtartja az emberiség történetének benyomásait az élet minden köréből, képzelme pedig ezeknek teljesen szabad képzéséből alkot viszonyokat, küzdéseket, az elvek csatáit: a kibékéltetést, kifejlést az örök igazság kívánalmái szerint tevén. Nem lehet itt figyelme a költőnek tán hazája elfogultságaira, tán más szabad nemzetekétől különböző intézkedéseire, ő az ész szavát írja le, mellynek nyelvén beszélnek minden népek. Ha így a zsarnoki önkényt egy nép fejledező akaratjával, aristocratiát democratiával, anarchiát monarchiával, önzést közjószeretettel, elfogultságokat tiszta lélekkel stb csatára állít: a győzelem azon párt kezében fog maradni, melly mellett maga az örök igazság, maga az ész szava is áll. Így hintetnek el azon jóltevő magvak, mellyek előbb utóbb a polgári élet időnkénti reformjában kelendnek ki: „La moisson est dans le sein de la terre, elle y croit en silence, — là elle se cache encore sous le sillon, mais elle ne tardera pas d' eclore, et avec le temps qui n' a jamais marchè si vite, que de nos jours, la terre en sera couverte! Igenis ki fognak a barázdák sírjából emelkedni a haza s királyi szék boldogítására!

23. §.

Midőn én a dráma ezen hatásait előadtam: természetesen, hogy csak a sajátképen s joggal úgy neve-

zett drámákat értettem, tehát nem operákat vagy dalszínműveket. Igaz ugyan, hogy a dalszínművek is valóságos drámák: de csak tartalmokra nézve; ellenben előadásokra nézve hangművek, tehát a hangzászat körébe tartozók. A zene érzelmeket fejez ki: örömet, fájdalmat, reményt, félelmet, kétségbeesést stb, s tagadhatatlan, hogy ezeknek hallására nem esednek a fogékony keblek érzelmei. De a drámában nem csak érzés, hanem cselekvény is van, s pedig ez a fő, s mit a zene kifejezni nem képes. Nem tagadom, hogy a dalszínművek legmagasb fokát képezik a hangzászatnak: de a drámáktól, a költői teremtés koronájától, minden tekintetben igen hátra maradnak. Azért ha olly népek, mellyeknek nemzeti-ségök, álladalmi s egyházi életök már kellőleg kifejtve van, dalszínműveket a drámáknál örömeőbb hallgatnak: ezt érteni és megbocsátani lehet; de hogy mi, kiknek még nyelvünk sincs valólag, más népek utánzási dühéből a dalszínészetnek adjunk túlsúlyt, sőt csak helyet is egyetlenegy színházunkban: az megfoghatatlan, az megbocsáthatatlan, s nemzetünk jövője felett gondolkozonak elég ok arra, hogy várva várt, buzgóan ohajtott s vallási bizalommal reménylett felvirulásunkról kétségbe essék.

II. RÉSZ.

*Literaturánk drámaszegénységéről, vagy:
Miért nálunk magyaroknál olly kevés eddig az ere-
deti drámai munka?*

24. §.

E szomorú jelenet oka a *szabadtalanság*, melly a nyelv, vallás és polgári élet köreiben sokáig fogva tartott bennünket is; szabadság, különösen annak ébredő korában, tapláló édes anyja a drámai művészetnek; az emberi szabadság fejtődésének ilyen lépcsőin a költészet nyelvén szól a korszellem, mint ezt a görög világ, s a nemzetek újra fejlődésének első szakai történetileg bizonyítják; későbbben az értelmi reflexio, s philosophiai gondolkozás eljöttével megszűnt az egyedüli, vagy legalább fő iskolája lenni a nemesedő emberiségnek: így, mint egy angol író megjegyzi, a csökkenő drámai költészet helyébe a parlamentek érdekessége lépven (lásd Tudománytár VI. köt. I. 121).

25 §.

1) *Az idegen nyelvek járma*, nemzeti nyelvünk parlagban heverése, az érintett jelenet első oka. „Róma először legiókat küldött ki az országok elfoglalására, azután nyelvet, hogy a lelkeken uralkodhassék“. Őseink a keresztyén vallást a római szertartások sze-

rint vették be; papok voltak a tanítók, egyebek mindnyájan e hazai lak részint elfoglalására, részint megtartására szükséges fegyverrel bánván, a középkor kevés tudománya csupán a papság kezében volt, s így lett, hogy a deák nyelv meggyökerezvén, idővel még a megyei s országgyűlési tanácskozások is azon folytak. A szellemi világ kifejtődésének, mint főlebb mondók, legfőbb alapja a nemzeti nyelv. Idegen nyelven beszélés, gondolkozás, elidomtalánítja azt, eszét természetes helyzetéből kifacsarja, az embert magánkivülettbe teszi, s ezért, míg a nemzet idegen nyelv járma alatt raboskodik, addig tudományról szó nem lehet, vagy ha igen: csak eltanult, más után elmondott, de nem olly tudományról, melly valódi, melly sajátosságunkkal egybe olvadt volna. Ám legyenek képzelhetők illy nyomorú helyzetekben mathematicai, physikai, historiai, sőt még philosophiai ismeretek árnyéklatai is: költészetben, mellynek az egyed belső sajátosságából kell kisarjadni, mellyben nem utánczó, hanem teremtő az emberi lélek, ezt képzelni lehetetlen. Tudva van, hogy a közép időben voltak egyes, deák nyelven író, költők is; de hasonlítsuk össze csak *Petrarcha* deák versezeteit olasz nyelven írt soneteivel; által fogjuk látni, mit tehet a hazai nyelv; amazokban feszes, a belsőből nem saját természetességben jött gondolatok tűnnek ki, midőn emezekben való képzelmi szellem él, melly az olasz ég alatt a szívnek művészet által képzett belső tüzeiben a vallással párosult.

26. §.

A nemzeti nyelvre nem ügyeléssel szoros kapcsolatban áll a szellemi elaljasulás. Nem akarom én a görög s római világ miveltségének álomként eltűnését, a közép idő homályát, vadságát egyedül a római nyelv zsarnokságának tulajdonítani: vannak e magában szomorú jelenetnek egyéb okai is, mellyeket alább historiai állások fejtegetésekor előadandunk: annyi azonban tagadhatatlan, hogy miveletlenségünknek, egyéb nemzetektől olly hátramaradásunknak egy hatalmas oka ebben is foglaltatik. Nézzük meg a haladást, mellyet minden nemzet azon pillanat óta, mellyben saját nyelvéhez jogába magát visszaállította, a miveltség pályáján tett: állításom csalhatatlanná válik. Hasztalan! e növény is csak saját ege alatt, és saját földében virúlhat fel, erői csak itt fejledezhetnek: minden erőszak csökkenést húz maga után szükségképen. Mi a közép idő homályiból még most sem bontakoztunk ki egészen: hála a nemzet geniusának, hogy annak láncai összetörésében egy tized óta küzdeni elkezdtünk! Valljuk meg, — mert mi káros minmagunk áztatása, a magunk előtti rejtélyeskedés! — hogy a tudomány hazánkban maig is kevés; a tudomány iránti érdek, a szellemi szükség parányi; aestheticánk minden ágai bölcsőben szenderegnek; a néptömeg nagyobb részét maig is dermesztő lethargia tartja fogva; csekély a részvét a tudományok pá-

lyáján izzadók, a magas lelkű költők iránt: ellenben tetemes a hálatlanság, a részvétlenség:

„— Undok régi szörnyeteg!

Te minden jónak lassu sorvatagja,

Te átok a serdülő érdemen,

S a hallgató dicsőségnek halál.“

Lehet-e a költészet azon nemének, mellyre sok oldalú műveltség, hosszas tanulmány, kedvező sors, s kéjelem kivántatnak: lehet-e, mondom, a drámai literaturának illy mostoha, illy sanyarú helyzetben virágzását kívánni? Mondjam-e, hogy a tudósok, a magyar haza mivelt fejeinek nagy része is, minden verset, drámát, regényt stb haszontalan idővesztegetésnek tart? Mondjam-e, hogy széplelkű költőink, ha most a magyar academia felállása óta csak középszerű szegénységgel, az előtt valóban inséggel néztek szembe, legalább bizonyosan érdemelt borostyánok helyett köz felsemvevést arattak, hanemha magokon erőszakot tevén, phantasiájokat bezárni, s azt kenyérkereső prosává silányítani iparkodtak? Hát nemzeti Thaliánkról mit szóljak? Szellemi fölébredésünk óta — mellyet a XVIII-d. század utolsó felére tehetünk — volt-e nemzeti színházunk, ez a drámai költők művészi iskolája? Igen is volt; de vérzik a kebel, melly annak állapotjára gondol. Mint voltak kötélen táncolók, medve- és majommutogató csoportok: úgy voltak rendesen több vándorló magyar comediások, azon különbséggel, hogy midőn amazok meg-
rakodva hagyták el hazánk határait, ezek nyomorral

küzdöttek. Társaságunk osztályainak sepredéke — mondom — több csoportokat képzett, s így a színészség a köz utalat tárgya lön; városi táncteremek, falusi korcsmák, páholyok vagy bikaaklok voltak a nemzeti Thalia templomai, midőn a magyar haza szívében Pesten, a német színészet számára, egy óriási, s díszre Europa akár-mellyik színházával mérközhető roppant épület emelkedett. Azonban a miveltség terjedésével nagyobbodott a magyar színészet iránti érdek is, s így legalább egy pár társaság létezhetik a tíz millió népességű magyar hazában, melly többé nem rongyos, nem a nép söpredéke, s legalább gyakran nem koplal. E szörnyű részvétlenségnek, melly szerint 40—50 embert a magyar közönség csak csikorogva tarthat el, oka a szellemi szűkségnek magyar keblekben végetlen parányisága*). Tudja-e a magyar közönség, mit tesz e, soha nem hallott, legalább joggal alig mondhatott szó: „*Magyar művészet*“? Látja-e ennek a nemzeti köz jóllétre hatalmas befolyását? A nagyobb rész bizonyosan nem! Oh mint minden rosznak, úgy a magyar színészet iránti hidegségnek is alapja e szavakban gyökerezik: *köz értelmességnek hiánya*. Mindennap hallható vélemény ez: kár annyit költeni az embernek szemei legeltetéseért; jobb azt megenni: ez élvnek legalább érezhetőbb hatása levén. Valóban, míg az emberek színházakba csak szemeik gyönyörködtetése végett járnak: addig színészetünk nagy közönségre nem szá-

*) Meg kell jegyezni, hogy ez értekezés 1837-ben iratott.

molhat, mert a legcifrább ruhákat, a legmeglepőbb diszítványeket, a legorrtekerőbb bengáliai tüzeket, sőt még a legszebb színésznőket és színészeket is meg-
únja utóbb nézni a közönség, hanemha majd szel-
lemi élvezet, mellynek hatása nemesebb, tartósabb,
s végetlenül gyönyörteljesebb mint akármilyen bál, lako-
ma, s egyéb illynemű a testre csakugyan érezhetőleg
ható vígalmaké, hívja a lelkeket Thalia templomá-
ba: akkor, biztosan remélhetjük, nem lesz okunk
a művészet iránti hidegségről panaszkodni. Pest vár-
megye nagyszerű áldozatai által felállta csakugyan
hazánk szívében is e rég ohajtott nemzeti intézet,
bir ez már jelenleg is több jeles művészekkel: közön-
sége mekkora leendő, a következő megmutatja. A
pesti mivel a közönség fölösleg nagyobb száma német,
s ha ki tudná is állni a concurrentiát a bölcséjében
lévő magyar színészet a pesti német színházzal (mi
valóban még most alig képzelhető), nem hiszem, hogy
a közönség csupa honi buzgalomból s kötelességből
inkább a magyar színházat látogassa. Adja az ég, hogy
a nemzethez illő méltóságban, érdemlett díszében és
céljának megfelelő nagyságban virágozhassék e nem-
zeti intézet: így tápláló édes anyja leendő drámai lite-
raturánknak, melly soha semmi nemzetnél, a törté-
netek bizonyosága szerint, igaz nagyságra nem fejl-
hetett ki a nélkül; ellenben *Shakspeare*, *Moliere*, *Les-
sing*, *Schiller* s egyebek nagyszerű műveit az em-
beriség egyenesen a nemzeti színházak virágzásának
köszönheti. Majd ha lelkes drámairóink, műveiket a

pesti színpadon előadatni látják, hallják a műértő közönség azok feletti véleményeit, észreveszik tán a kerekdedség vagy sebes menetel, a bonyolódás, kifejlés, a színi hatás hiányait: e tanulás tökéletesíteni fogja munkáikat, a közönségtől nyerendő koszorú pedig nagyobb nagyobb lelkesedést teremtend keblökbe. — Mondom, ennyi leverő körülmények közt lehetetlen volt eredeti drámai műveket várni, részint a műveltség általános hiánya, részint a költő lelkesedését gátló s lesújtó körülmények miatt. Azon néhányak, melyekkel birunk, megnyugtathatnak bennünket egy szebb jövő felől, mellyben drámairóink az emberiség nagy költőihez csatlakozván, lelkes műveikkel hazánknak világi jelentményt, az egész emberiségnek képző iskolákat, magoknak örök tiszteletben fénylő emlékeket alkotandnak.

Idegen nyelveket tudni szép, dicséretes; a nemzetit tudni kötelesség. S vajjon ott, hol a magasrangú családok általán véve idegen nyelveken beszélnek, részint mert a hazait nem értik, részint mert ezt beszélni póriásnak tartják; ott hol az emlőktől alig elszakadt gyermekek egyszerre több nyelven beszélést hallanak s tanulnak azoktól, kik melléjük épen e célból rendeltetvék, a nélkül, hogy a nemzeti tétetnék a többinek alapjává; ott, hol a gyermekek legelső nevelői, az édes anyák, vagy semmi, vagy egy hontalan által elmivelt érzelmekkel, fonák eszméekkel, és sokszor — a mi tán legjobb — teljes tudatlansággal kezdik el magos és nagy hatású tisztóket,

ott hol nemzeti nyelven alig beszél s olvas egyéb, mint a ki más nyelvet nem ért: ott, az illy népnél, kívánhatni-e, hogy énekeljenek költők a pusztában, fessenek erényt, szabadságot, dicsőséget az őket nem értőknek, éljenek a literaturának, mellynek olvasói nincsenek!

27. §.

2) *Vallási szabadtalanság.* Főlebb mondók, hogy szabad, teljesen belsőből meritett cselekvény teszi a dráma lényegét: világos tehát, hogy ott, hol illy szabadság nincsen, hol az elmék akár kül hatalom, akár belső energiátlanság által megkötöttek: ott drámai literatura nem virágozhatik. Most midőn néhány tized óta a közép idő bálványait polgári jogaink templomából kiszórni törekedünk; most midőn a pusztá tekintet és zsarnoki hatalmaskodás által a lélek belső szabadsága körül font kötelek lassanként elmálladoznak: most majd eljőend a drámai világ kora ránk nézve is; sőt a szabadság érzésének fölébresztésére s erősítésére — mint főlebb megjegyztük — hatalmas befolyással is birand. A keresztényen vallás lelke a szabadság; hanem ez, mint az emberiség haladásának minden oldala, nem volt először mindjárt kifejtve, teljesen tudva az emberi kebelben; illy állapotban az emberiség csak annak tulajdonságára, a teljes szabadtalanságra menése után juthatott. E szabadtalanság előhozása s kifejtése a közép időre bizatott. Így állott elő az egyházi és világi ha-

talom egymással küzdése, előbb annak, később ennek tulsúlya; annyira, hogy bár mit tanítana is akármi hitvallás, elmúlt már az idő, mellyben az az egyedek belső szabadságát, úgy mint ez a közép időben történt, elnyomni képes volna; ott, hol a közép kori elvek maig is mint keresztyén vallás tanítmányai adatnak elő, az egyház az egyedek emancipált lelkére semmi hatással nem lehetvén. Azon időszakon kezdődik tehát akármi nemzetnél a drámai literatura, hol az egyedek szabadságára az ismeretes középkori léleksujtó tanítmányok semmi hatással nincsenek.

28. §.

3) *Polgári szabadtalanság.* A dráma kora némileg kifejlett nemzeti életnek — mellyben az emberi célok s bonyolódások szabad tudalmának föl kell ébredve lenni —, s ez, a nemzeti kifejlésnek csak későbbi szakáiban lehető. A népek első tettei éposziak, például: *közös vonulás kifelé* (trójai had, népvándorlás, keresztes háborúk); *közös oltalom kül ellenség ellen* (görögök perzsák ellen, magyarok törökök ellen). Később lépnek föl azon önállású egyes hősök, kik célokat magokból teremtenek, s azokat valósítják is. Ezért a nemzetek költői literaturájában hősköltemények az elsők; utánok jönnek a dalok, mellyekben ömlenek ki a benső érzelmek, de csak érzelmek, nem cselekedetek. Midőn pedig már ezek kifejlettek, s úgy szólván tetőpontjaikat elérték: külön külön e-

gyikkel sem elégedvén meg a költői szellem, azokat egymásba olvasztja, és így és akkor jelen meg a dráma; midőn az epos és lyra egy nemzet literatúrájában mint *mult* úgy jelentek meg.

A polgári szabadság nálunk, általában szólva, csak most kezd a középidő aristocratiai balságaiból kibontakozni, s azon távol pont felé közeledni, mellyen az Europa műveltebb országainak alkotmányai-ban áll. Azonban a javítás vágya sok ezerek keblében él már, s mint a haza, úgy a királyszer boldogítására, reményljük, lassanként teljesülni is fog. Ekkor, ekkor leend majd kora literatúránkban a drámai költészetnek; mi abból is kitetszik, hogy, bár sok szép lyrai költeménynyel dicsekedhetik literatúránk, azt mégis úgy tekinteni ebben mint *multat*, talán még kora volna. Most a cselekvés színpadán áll nemzetünk, s ha majd azt, mit állodalmi életére nézve a kifejlés bizonyos lépcsőjéig tennie kell, végrehajtotta, akkor fog majd e mostani állapota fölött gondolkodni, ezt tudalmára vinni, e tudalmára vivésben élvezni a *múltat*: szóval ekkor élend a dráma literatúránkban.

29. §.

A szabadtalanság ezen előadott háromféle nemei csak azt bizonyítják, hogy dráma, mint egyebütt, úgy nálunk sem teremhetett a középidőben; ennek homályaiból miért fejledezünk mi későbbben mint más nemzetek: más szóval, a tudományok újra feléledése óta, miért nem érte el virágzását a drámai lite-

ratura honunkban, mint elérte Angol, Francia, Német- stb országokban? ez elkésésünket következő körülményeink okozták:

á) *Historiai állásunk.* Ázsia az emberiség gyermeki kora, a még fel nem ébredt szabadság bölcsője; Europa a serdülő emberiség szabadságának hazája. Az ázsiai rejtvényt Oedip fejt meg, egy görög; az égből tűzszikrát Prometheusz lop le, szinte görög. Görögország volt az emberiség ifjúsága, rövid, de szép, mint az ifjukor rózsái. A görög világban jött tudatára a szabadság a nyugoton lakó emberiségnek, midőn Ázsia most is a szabadtalanság láncai közt teng. Ezen fölébredéskor szükségképen csatára kelt a szabadság és szabadtalanság, az európai és ázsiai elem, egymással. Az ázsiai elem képviselője Törökország: ezt kelle az európai szabadságnak legyőzni, hogy magas rendeltetése szerint biztosan fejthessék. Magyarország nyerte azon szerepet az emberiség történetében, hogy gátul szolgáljon Európának az áradzó török ellen, hogy ennek legyőzésében közvetlenül csatába álljon. Ki kellett nyomatni Zalán és Zvendibal erőtelen ivadékinak hazánk földéről, s helyökbe Árpád erőteljes, kitartó, csüggedetlen gyermekeinek lépni, hogy az európai szabadság eleme az ázsiai népcsordák dühétől megóvassék. Az európai szabadság valódi hősei a magyarok; a mi fegyvereinknek köszönhetik nyugalmasabb képződésöket Europa miveltebb országai: ezért biztosan reménylhetni, hogy annyi századokon keresztül küzdéseink jutalmául az

emberi szabadság geniusa, gazdag gyümölcseiben, honunkat is fogja részeltetni. Különböző szerencsével folyt a harc és sokáig; a csata tere többnyire Magyarország, míg végre innen, miután másfél századig tapodta volna hazánkban a keledező szabadság s jólét csiráit, kinyomatott. A mint Schiller Németországnak a harminc éves háború képét rajzolja: úgy volt a dolog ezen 150 éves rabság alatt Magyarországon is: *Ein Tummelplatz von Waffen ist das Reich, verödet sind die Städte, Magdeburg ist Schutt, Gewerb und Kunstfleiss liegen dar nieder, der Bürger gilt nichts mehr, die Krieger alles, straflose Frechheit spricht den Sitten Hohn, und rohe Horden lagern sich verwildert im langen Krieg auf dem verheerten Boden.*“ Midőn egyéb országokban a XVI. század elejétől kezdve biztosan emelkedett, s gazdagon nőtt a szabadságnak újra erőre kapott növénye: minket török járom sanyargatott, ezerenként hurcoltattak honunk gyermekei török rabságra. Midőn egyebütt a küzdő erők nem az ázsiai elemmel, hanem az egyházi és aristocratiai felsőbbbséggel foglalkodtak: mi még is a régi világ ázsiai elemével harcoltunk. Midőn egyebütt e 150 év alatt, a szabadság legnagyobb csatái közt is, mint ezt a köz történetek nyilván bizonyítják, virágzott a szorgalom, jótévő tudományos intézetek állítottak: mi a török zsarnokság önkénye alatt nyögtünk. Míg a középidői elemek fejlődése sem mehetett nálunk azon folytonossággal, mellyel például Német, Angol s Franciaországban: minket ért min-

dig, mint Europa szélén lakókat, az ázsiai elem kiömlő árja; hazánk most a barbar tatárok, majd a törökök vadsága által kietlenítettén. Szerencsés győzelmeink után milly sikerrel munkálkodott nálunk is a honi boldogság nemtője: hazánk állása jelesb fejedelemeink alatt s az újabb időben, világosan bizonyítják.

30. §.

Hazánknak e törökkeli örökös fegyverben állásán kívül, voltak még egyéb körülmények is, mellyek a szabadság jótékony kifejlődését nehezítették. Azon pártok, mellyek a királyok gyakori választásakor egymással csatáztak, János és Ferdinand sok éves harca a királyi szék fölött; Bocskay, Bethlen, Rákóczy vallási háborúi, Tököli támadása, a Rákóczy alatti forradalom, pusztító belső háborút képeztek; s bár 1711. a szatmári béke a háborgó féllel fegyverét letétette; még azután is sokáig nem szünt meg rágni kifejlődésünk csiréit a szivekbe visszanyomott elégtelenség. Az austriai ház által később folytatott porosz, török, s francia háborúk ártalmi ránk is hatottak, kivált belső viszonyainkra nézve, tetemesen. Ennyi viaszályok, bal esetek, több százados háborúk között, kérdem, fordíthatta-e az ország belső alkotására figyelmét, midőn függetlenségét, álladalmi életét kellett előbb kivívnia? Előbb éljen meg a gyermek, aztán lehet csak célirányos neveléséről gondolkoznunk. Miután hazánk álladalmi életét némileg biztosítva lenni

látta: a maga célszerű belső alakítását egész lelkesüléssel munkálja, mint ezt a legutolsó öt hat országgyűlés világosan bizonyítja. A hosszú küzdés után elfáradt nemzetnek pihenéséből fölébresztését hazánk szelleme Széchenyi-re bizta: ez szóval, irással, tettel nagyszerűleg felelt meg magas hivatásának. Elismervén sokféle hiányait, Europa mivel nemzeti fölött nem héjaz többé a magyar, legalább igen ritkán hallhatók már e tudatlanságnak s hamis önszeretnek elavult szavai; az így fölébredt szellemi szükségét táplálni fogják a magyar academia ápolása mellett hazánk költői s tudósai; a különféle egyesületek, a mint a köz szorgalmat élesztik, úgy emelik fokenként a nemzeti csinosodást; s illy úton látván magunkat, van okunk reményleni, hogy majd nyelvünk is teljesen felszabadulván, tanító intézeteink, kivált a népiskolák, megjobbítván stb stb, hazánk eddig borult ege is valahára kiderülend.

31. §.

b) Késő fejledezésünk második okát *földrajzi s természeti mostoha* helyzetünkben találjuk.

a) *Hazánk földének termékenysége.* Tudjuk, hogy az alföldön trágyázni, kétszer szántani nem szabad; mert így a búza, szerfeletti kövérsége miatt veszend ki. Ha így a föld szinte magában terem: csoda-e ha a földmivelők osztálya, melly pedig a hazalajosainak szembetűnőleg nagyobb részét teszi, mun-

kátlanságban tespedez? Az olly föld, mint Németországé, mellytől tartós munkásság által kell szinte kizsarolni a természet áldásait, felébreszti a köz szorgalmat, ez által a műveltséget, s így a nemzeti boldogságot. Ne higyjük, hogy áldott volna az olly ha-za, mellynek földé szinte munka nélkül termékeny; sokkal áldottabb azon nép, mellynek földé iránt szűk-kezü volt a természet!

β) *Hazánknak a kereskedésre nézve is igen alkalmatlan helyzete van.* Minden folyamaink a Dunába ömlenek, s így termékeinket rajta csak a Fekete Tenger felé szállíthatjuk, melly mellett lakók földmívelői termékekkel szinte bővölködnek: csak egy folyamunk sincs, melly az Ádriai Tengerbe ömlenek. Azonban milly aránytalanul vannak a vizek hazánk földén eloszolva? milly távol vannak a legtöbbet természető tájaktól a Duna s Tisza? s mert az útcsinálás, a kő nem léte miatt, egyes megyék erejét fölülmúló, tetemes költségbe kerülne, milly bajos a tengelyen szállítás?! Kikötőnk szinte csak névvel van, s az Ádriai Tenger csak igen kis vonalát érinti határainknak. Igaz, hogy országosan rendezendő útépítés, csatornák ásása, folyamok szabályozása által ez akadályokon sokat segíthetni: hanem erről még eddig a főlebb előadott okok miatt szó sem lehetvén, mind belső mind külső kereskedésünknek, ez által szorgalmunknak s míveltségünknek is, igen alant kellett mászni.

γ) Helyzetünk mostohaságát végre az is nagyob-bítja, hogy a bennünket *környező népek* részint dur-

vábbak voltak nálunknál, részint valóban igen parányi fokkal előbb állók. Török, lengyel, morva, osztrák és stajor veszi körül hazánkat, kiktől a velök érintkezés alkalmával, a mint ezt azon népeket ismerő könnyen átlátandja, sokat nem tanulhatunk, sőt sok tekintetben épen ezért sülyedtünk alább; miveltebb országoktól, igen csekély kereskedésünk miatt részint a csehországi határhegyek, részint a magyar hajókat alig ismerő tengerek által, mellyek egyébiránt más nemzeteket összekapcsolni szoktak, választatván el.

32. §.

Ezen okok eszközölték Europa miveltebb országaitól, a haladás pályáján, tetemes elmaradásunkat. Így lett, hogy a tudományok újra fölébredésének kora hazánkban a XVI-d. század elejéről két egész századdal hátrább vettetett; mi mindig küzdöttünk, mindig fáradtunk: de mindeddig csupán fegyverrel, és gyakran más javáért; most itt az idő, hogy küzdjünk észszel, tudományyal, szorgalommal, magunkért, szétszaggatott ereű honunk boldogságáért. Sorsunk sanyarú, a falak, mellyeknek megtörésével szemben állunk, kemények; a kiegyenlitendő pártok erősen elszigeteltek egymástól: de a fölébredt szabadság mindenhatósága, s egyéb nemzetek példája biztosít bennünket, hogy erőink kifejtével, mellyeket lelki vagy testi tekintetben tőlünk sem tagadott meg a természet, örök homály a magyart sem borítandja:

„Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiában onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
Es olly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, melly után
Buzgó imádság epedez
Száz ezrek ajakán.

Légy híve rendületlenül
Hazádnak oh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned hálnod kell.“

II.

B É L A.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1837-BEN KITETT POETAI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT

KOSZORÚS BALLÁDA.

I R T A

P A P E N D R E.

A töttet fel kell érni szavakkal.

I.

Leng a serény, a mén rohan,
És rajta Béla ül;
Lovagkalandot szomjaz ő,
S királyhölgyért hevül.
Csatára hoz villámvasat,
A hölgyhöz lángszivet.
Csatázva röppen két sas el,
A gyors lovag felett.

És várat ér lengyel tetőn,
Sötétet, gyászolót,

*) L. a 22. és 24. ll.

Előtte népcsoportokat,
 És véres lobogót.
 Kard nem ragyog, kürt nem riad,
 Nincs semmi háború,
 És még is minden arcokon
 Sötétlik a ború.

„E nép talán megunta már
 A tartós békidőt?
 Hadisten, áldomásoddal
 Derítsd öröme öté!“
 „„O hősi, gúnyra mért fakadsz,
 A nép fájdalommal:
 A vésznek perce elközelg,
 S e hon gyalázva áll.““

A hirnök szól; s tovább fakad
 Az átok ajkain;
 Leír egy roppant óriást,
 Irtózat hangjain:
 Ama zordon pogány vitézt,
 Ki ellenök kiszállt,
 És ennyi milliók között
 Bajtársra nem talált.

Elmondja, hogy köz ügy felett
 Párharc fog dönteni;
 S öreg király s lengyelfiak
 Nem mernek küzdeni;

Mert mind, kik eddig ellene
 Csatára szálltanak,
 A nemzet legjobb hősei,
 Kudarcot valltanak.

Lefesti a királyleányt
 Atyjának karjain,
 Ki a győző jutalma lesz,
 Egy ország halmain;
 Mellyekről a nép-áldomás
 Magas felhőig ér,
 S már már pogánynak kincse lett
 Illy drága pályabér!

Hall Béla, s hősi nagy szive
 Harcos haragra gyúl.
 „Vetkezd le gyászod, ó király,
 Ne fájjon ott balúl!“
 Biztatván, így zeng szózata
 A fényszik zsámolyán;
 S fölvilan ádáz fegyvere
 Egy nemzet alkonyán.

S miként a szablyavillanás,
 Merész a hős maga;
 Fölötte ifju bájban ég
 Országok csillaga.
 S nagy híre a tiport hazán,
 Miként szél, elfuval,

És minden bánat fölszakad
A véres alkuval.

II.

Hús Bog hulláminál,
A véres part fölött,
Áll a pogány vitéz
Csapongó kedv között;
S felejtve végzetet
A ferde nép körül,
Győzelmi ünnepet
Örömjóslattal ül.

Lassan, lassan, pogány!
Várd el hős párodát,
Ne ünnepeld korán
Győzelmi nászodat.
Magasztal és aláz
A harcok istene;
Az ünnep tor lehet,
Haláldal a zene.

III.

S im a jelelt idő int véres reggelen,
Nagy kíséret között hős Béla megjelen.

„Csatára föl, pogány!“ így harsog szózata,
 S a nemzetsors fölött megvillan a csata.
 A tompa harci kürt vad hangon fölrival,
 És a pogány köszön kardnak csapásival.
 De sujt egy más acél, mint hőse karja bír,
 S nyomán nyilnak sebek, mélyen, miként a sír.

Az aggó nép körül képez csoportokat,
 Jósolva végzetet s jövendő sorsokat.
 És szájról szájra zeng: ki oszta sok halált,
 Az óriáspogány, párjára most talált.
 S mig menny s pokol között kétségben állanak,
 Az üdvet és halált eldönti két alak.

S ott fekszik a pogány égő sebek között,
 Elhörgve életét a véres part fölött;
 De a magyar vasa villogva fönmarad;
 S áll a királyi szék s a lengyel hon szabad.

 IV.

Örömré kél a nép,
 Nagy földet elborít,
 S virággal hinti el
 A bajnok útait.
 S Béla lábaihoz,
 Ké véde nemzetet,
 Rak dús ajándokot —
 Királyhölgy kincseket.

„Orzónak zsold! nekem
 Magad vagy pályabér,
 Kivel a félvilág
 Kincstára föl nem ér.“
 Így Béla; s összeforr
 A lány- s lovagkebel,
 S egész lengyel haza
 Örömnászt ünnepel.

III.

B É L A.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1837-BEN KITETT KÖLTŐI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT
ÉS ELSŐ HELYT DICSÉRETET NYERT BALLÁDA.

Neked élni kell, o hon!

I.

Elűzte gyermekét a hon
Kietlen messzire,
Bűnt rótt nyakába fondor ész,
S gyanút erényire.
De merre jár, de merre kél,
Erénye biztos útlefél.

Még visszanéze a futó
Kárpát vég ormirul,
Belátta a hont, melly neki
Aligha fölvirul.
Jelentve mély fájdalmakat,
Szívéből egy sohaj szakad.

*) L. a 21 és 24 ll.

„Hagyod hazád, s vendég leszesz
Magyar nép hercege!
Otthont e földön nem találsz
Nagy úrnak gyermeke.
Ha enhazám haragja nyom,
Kinn türhetőbb a bánatom.

De — istenemre esküszöm,
Ki engem megvere,
És a hazára, melly taszít
Kietlen messzire,
Szerencse vesz, szerencse ad —
Hirem, nevem tisztán marad.“

A láthatár vég pontirul,
Hol ég, föld öszvekel,
A herceg, egy kínmortalék,
Távolba súlyed el;
Utára, mint szentföldi sík,
A hon dacolva nyugoszik.

Ő megy hazátlanul tova,
S számúzve merre jár,
Fogadja szíves nép, neki
Szikrázik telt pohár;
Kivel megoszsa poharát
Találkozik vándorbarát.

Jó lengyelek közt nagy zajú
 Városba végre ér,
 Fejedelmi csarnokos kapun
 Fényes szállásra tér;
 És Béla herceg, számüzött,
 Jól van hű lengyelek között.

II.

Micislav fényes udvarát
 Örömgragyogvány rezgi át,
 Váratlan szép okon.
 Mert lángol ész, és érzelem,
 Tettekre hívó gerjelem
 Az ifju bajnokon.

Kijött busult vándor gyanánt,
 A hős elárulá magát
 Lélek-tökélyivel.
 A kedv, mi köz csendet zavar,
 Zajával számüzött magyar
 Hercegfit innepel.

„Méltatlanul sujtott hazám,
 És benne kárpád vár reám
 Királyi trón helyett;
 Szenvedje, kit bűn bélyegez,
 Kinek szivére férhet ez,
 A zord ítéletet.

Születtem élni a honért,
 Meghalni mint tulajdonért,
 És Béla a nevem.
 A kínhalált, a vérpadot,
 Mint égető gyalázatot,
 Borzadva rettegem.

A szép jövő, mit isten ad
 Enyhíteni volt fájdalemat,
 Ezért honn tilalom.
 Nincs a jövőnek reggele,
 Hogy felviradna még velem
 A vesztett biralom.

Bántalmadért, bár olly nehéz,
 Boszúra nem kelend e kéz,
 Szivem szerette hon!
 Bajt sem könyörgök ellened,
 Pusztítani élted, mindened,
 Vérpezsgő halmokon:

Ha lesz, de lesz, baj és csata,
 Erősbjeidnek százada
 Emésztő harcba száll;
 Bár bűn szeretnem tégedet,
 Hagyd vinni, halni gyermeked
 Sergid zászlóinál.“

Így Béla szólt. Lengyel nagyok —
 És mindenik fényben ragyog —
 Nevére zajganak ;
 Ült a király és hallgatott ,
 Érezne mintha bánatot ,
 Szaván hős ifjunak.

De csendesíti udvarát ,
 És elköszönti poharát ,
 A zajló serleget :
 „Mint táboromban fő vezért ,
 Üdvözlöm a lakomba tért
 Honatlan herceget.

Nyerjen csatát, győzelmeket,
 Pártos pomeránok felett
 S lengyel zászlók alatt :
 Két nép, magas Kárpátokon
 Tul és innen, legyen rokon
 Örökre és szabad! —“

III.

Háznépes a király, virágzó család
 Koszorúban üli dús fényes asztalát ;
 A koszorúi gyöngy ékes királyi lány.
 Csókold meg gyermeked, oh atyja! homlokán.
 De a király hideg, nem csókoló marad,
 Uralkodik szivén hatalmas akarat,

Szülői akarat, parancsoló, fegyves:
 Csókolni férfinak! a példa nem helyes.
 Honába Béla úr megküldené hírét:
 Király asztal fölött csókolja gyermekét.
 A kardbiró magyar, a büszke harcoló
 Szólná: enyelgeni királynak nem való;
 Való de száz csatán, mint sas villám alatt
 Bátran csapongani, vezetvén a hadat;
 Való hegyek fölül mezőre szállani,
 Hadúr véres nyomán ellene zajgani.
 És ő hideg, komoly, nem csókoló marad,
 Birócodik szivén hatalmas akarat.
 De Ríza elpirúl, forróan fölpiheg,
 Hulláma fölpiheg hóhalmu mellinek.
 Hercegfí kelleme mélyen szivére hat. —
 Hatalmas szerelem! ő érzi lángodat.

IV.

Vérzik és elvérzik a had,
 S a szent győzelem
 Lengyelek részére válik
 Késő éjjelen,

Kik örökre elnyugodtak
 Holtak álminál,
 A kitartott harci téren
 Győztes Béla áll.

Messze, honnét hajnal ébred,
Zöld halom körül
A megüzött ellen és had,
Búsan öszvegyül.

Pajzsaik törvék kezökben
Döngetés miatt,
Béla hadrontó nevére
Szórnak átkokat.

A vezért kinozza vesztén
Égő öntudat,
Fúrna most a Béla mellén
Rést, halálutat.

És forralván zord szívében
Mérges szándokot,
Kér magának párvetélyre
Ifju bajnokot.

A vezér nagy természetében
Óriás tömeg,
Hogy fejét, a bárdolatlant,
Bánat üsse meg!

Szórdaróc zörög nyakában,
Vállain tegez,

Tűz szemén, mely mondhatatlan
Bajnokot jegyez ;

És a buzgányt a viharban
Rendre pörgeti,
Nagy fejét, mellét a szélnek
Ellenül veti.

Hordja el szellő vadonba
Nagy fejed haját,
Költse varju melled odván
Károgó fiát. —

„És kihalt-e lengyelekből
Harciság tüze,
Pomerán vezér fölöttök
Gyáva gúnyt üz-e?“

Szól Micislav és körülnéz,
Nézi táborát,
Hangja és haragja tölti
Szellős sátorát.

Karfeszítő indulattal,
Viadalra kész,
A kijegyzett pályakörbe
Száll ifjú vitéz.

Mint oroszlán vér szagára
 Gerjed és dühül,
 Óriás vezér felé-zúg
 Nagy kegyetlenül.

De megőrzi rendületlen
 Állta pontjait,
 Visszaszórja ellenére
 Kard csapásait.

Halni, élni sincs idő, olly
 Sürgető a had,
 Perc nyugalma vesztesége,
 Élni halni ad.

Horkan a mén, visszahökken
 Ifjú hős alatt,
 És verejték habzatában
 Túr fájdalmakat.

S a lovag most felharagszik,
 S szörnyü egy csapás
 Súlyától meging nyergében
 A nagy óriás.

Fürte vérben öszve csapzik,
 S fölszakadt sisak

Árnyékából mély sebének
Csöppi hullanak.

„Félj fiú! ki istened van,
Hívd segélyre bár,
Tudd meg, e szív haragában
Nem leszen határ.“

Ifju ellen vég csapásra
Felvoná kezét —
Agg a nép s király, fagy és láng
Járja érzetét. —

Cselt vet a hős, s a lökött vas
Üttlen földbe száll,
„Istenem gúnyoltad, és nem
Jól imádkozál.“

Visszadörg, és súlyosítja
Még egyszer karát,
És egy lelket, óriásét,
Elköltözni lát. —

Most kitűnik vértezetből
Béla termete,
Őt dicséri a király és
Népkisérete.

V.

„Nyerél csatát, győzelmeket
 Pártos pomeránok felett,
 Magyar nép hercege;
 Légy — a kihez tart szent kötél,
 Kiért csatában vérezél —
 Micislav gyermeke;

S bird lyányom; a legszebb leányt,
 Ajándokúl a tartományt,
 Mellyért lefolyt a had:
 Két nép, magas Kárpátokon
 Tul és innen, legyen rokon
 Örökre és szabad.“

Így a király. És nemzete,
 Fegyverfogói ezrede
 Örömbbe öltözik.
 A győzödelmes nagy hire
 Kemény hazája népire
 Keresztül hangozik.

Ő fárasztó baj és vizsály
 Után, honában lesz király

Felejthetlen király. —
Átnyujtva még kardot, kezét,
A két ország tűr nehezét
Sors változásinál.

IV.

BÉLA HERCEG.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1837-BEN KITETT KÖLTŐI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT
ÉS MÁSOD HELYT DICSÉRETET NYERT BALLÁDA.

I R T A

KAZINCZY GÁBOR.

Heilig achten wir die Geister,
Aber Nahmen sind uns Dunst;
Würdig ehren wir die Meister,
Aber frei ist uns die Kunst.

Uhland.

I.

Borúsan, mint egy sírszobor,
A hon határira
Bucsúzva vissza-visszanéz
A bú királyfia.

A bánat nagy világa az,
Melly e kebelre hull,
Sa villámszem kihamvadott
Üszkeibe tolúl.

*) L. a 24. és 24. ll.

„Miként imádlak téged én
 Eltipratott haza,
 Kit istenednek végzete
 Igába átkozza!

Miként szeretlek, mint e szív
 Ifjú menyasszonyát,
 Kit karjaidból elverél,
 Szerelmed hű fiát!“

Így a királyfi. És a szó
 Buvában elszorúl,
 S kimondhatatlan fájdalom
 Keblére feltorúl.

S tovább szaguld; eldúlt remény
 S szívfájdalom nyomán,
 S bucsúszavúl áldása zeng
 A gyáva rabhazán.

II.

Csend borúla, mély sötét csend,
 Szőke Niemen partira,
 Mit reá sír fátyolául
 Nemzet gyásza fölvena.

A királyi bűnök súlya
 Mélyen fekvék a hazán,
 S szolgaság vagy győzelem vár
 A határozó harc után.

És szorúl és agg a hű nép,
 S nyitva már a harci tér,
 És szabad hon s szép királyhölgy
 A magasztas pályabér.

III.

Ki áll amott nagy délcegen
 A vértusák terén?
 Halálnak arca sápadoz
 Acéla nagy hegyén,

S csaták vészterhes föllege
 Ül széles homlokán,
 Miként enyészet szelleme
 Hamvadt sirok fokán?

A harc dönthetlen ifja ez,
 A büszke pomerán,
 S egy nemzet sorsa nyúgoszik
 E vészes párcsatán. —

Gyászleplü trónon a király,
 Az ősz Micislav ül,
 S körüle védfalúl hüven
 Népének serge gyül;

És mint a Niemen vész előtt,
 Úgy hallgat és remeg,
 És várja annyi hős között
 A bajt ki döntse meg?

— Miként a bánat istene,
 A tér korlátinál,
 Kezében a hű társ, a kard,
 Úzött királyfi áll,

És mint a vulkán kebliben
 A láng küzd, forr és vív:
 Úgy mondhatatlan lángra gyúl
 A nagy fejedelmi szív.

„Tilos hazámért küzdenem
 Magasztas pályabért, —
 Szakadj, szakadj meg, hű kebel,
 Távol... szerelmemért!“ —

S miként agyában gondolat,
 Csatak terére száll,
 Szemében vágy és szerelem,
 Karában vész s halál.

IV.

Láttátok a felhők sasát
 Magányos bérceken
 Csatázni lét- s haláltusát
 Rablott eledelen?

Úgy küzdtek ők, úgy víttak ők,
 A büszke sasfiak,
 S tört lánca és a tört acél,
 Mik szerte hullanak.

S miként az isten vésztüze

Lezúg lángszárnyakon,

Föl-fölriasztva a halált

A puszta bércfokon:

Magas öröm érzelmibe

A lengyel nép merül. . . .

Halál csapása. . . . s a merész

Pogányfi elterül.

S keblére vonja a király

A távol hon fiát,

Ki védte s vitta örökül

A szép lengyel hazát.

V.

Ott, a királyok csillogó lakába'

Az ősz Micislav bájos lyánya ül:

És elsülyedve keble bánatába

A távol ország ifjaért hevül.

És fölvirasztja szép arcát agyába',

S e mondhatatlan búban elmerül. . . .

De a királyi bűnök fájdalmára

Föl nem derül az ég reménysugára.

És visszahívja a mult éjjeléből

A rózsakornak elhamvadt szakát;

Vigaszt deríteni édes emlékéből,

És a reménynek végső sugarát.

S egy köny pereg le, égő, hév, szeméből,
Elfátyolozza keble bánatát...

De a királyi bűnök fájdalmára
Föl nem derül az ég reménysugára.

És hallgat a szűz, mint a rét virága,
Mellynek szíven a bűnak férge dül,
Két élte veszve: szép, szabad hazája,
Rá sírleplül a szolgaság borúl...

És emlekezve a szerelm korára,
Keblén öröklőn a bú fölvirül;
S hervadhatatlan fájdalom füzére
A szép királyi mátká nászi bére.

S a nép zsvajja fölhangzik lakába,
És a királyhölgy hallgat s ijedez...

És jó a hősi a harc pompájában,
Kezében a kard és győzelmi mez;
És fölsikoltva hull a lány karába —
Szerelme ifja, Béla! Béla! ez...

S öröm derül föl a szív bánatára,
S öröm derül föl a lengyel hazára.

KISFALUDY-TÁRSASÁG

MEMBER OF THE BOARD OF DIRECTORS

MEMBER OF THE BOARD OF DIRECTORS

A

MEMBER OF THE BOARD OF DIRECTORS

KISFALUDY-TÁRSASÁG

É V L A P J A I.

MÁSODIK ÉV.

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG

FEBR. VI. M. DCCC. XXXIX.

IGAZGATÓ.

FÁY ANDRÁS.

TAGOK.

BAJZA JÓZSEF.

BÁRTFAY LÁSZLÓ.

CSATÓ PÁL.

CZUCZOR GERGELY.

G. DESSEWFFY AUREL.

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

HELMECZY MIHÁLY.

B. JÓSIKA MIKLÓS.

KOVÁCS PÁL.

PÉCZELY JÓZSEF.

SCHEDEL FERENC.

STETTNER GYÖRGY.

SZALAY LÁSZLÓ.

SZÉKÁCS JÓZSEF.

SZENVEY JÓZSEF.

SZONTAGH GUSZTÁV.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

JEGYZŐ.

TÓTH LÓRINC.

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG

É V L A P J A I.

M. DCCC. XXXVIII—XXXIX.

I.

TÖRTÉNETEK.

Az új társasági évet az igazgató azon örvendezettő jelentéssel nyitotta meg nov. 25-d. 1838. mi szerint a mult aprilis hónapban Czambert János Esztergam megyei áldozó pap és thiró Pozsonyban a társaság tőkéje nevelésére „*A figyelmeztetett ügyes selyemtenyésztő*“ című, Budán, 1836-ban kijött munkájából 225 példányt ajánlott fel; s hogy a példányok, mellyeknek ára 20 pengő krajcárban alapított meg, Eggenberger József academiai könyv-árusnak adattak által eladás végett. Ugyan ez ülésben köz értelemmel tagul választattak b. *Eötvös József* és D. *Székács József*, s a társaság ügyeiben részvételök kikéretett.

A februárban kihirdetett jutalomtételre *) nem érkezvén pályamunka, kénytelennek látta magát a

*) L. felebb a 25—26 ll.

társaság új tárgyak kitűzésére, melyekről a következő jelentés adatott ki:

I. Az ez idei febr. 6-d. tartott köz ülésben a Kisfaludy-Társaság által kihirdetett színészet-tudományi jutalomtételre nov. 20-ig, mint kitűzött határnapig, pályamunka egy sem érkezett, mit egy részről a tárgy bőségének, más részről az idő rövidegének s talán némelly részben az ország szerte közbe jött árvizi akadályoknak is hajlandó a társaság tulajdonítani. Ennél fogva célirányosnak ítélte azt újra s több ágakra osztva bocsátani pályázásra; és pedig legközelebb a következő tételt:

Készíttessék kézikönyv, mely a szavalásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg és gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelettel a magyar nyelv grammaticai viszonyaira, dialectusaira, versszerkezetére, s azon hibákra, mik jelenen színészeink szóbeli előadását gyakran dísztelenítik.

A pályamunkáknak az igazgatóhoz beküldése a szokott mód szerint történjék. Határnap nov. 20. 1839. A jutalom, mely 1840. febr. 6-d. adatik ki:

húsz darab arany.

II. Készíttessék balláda következő tárgyról:

Első Géza királyfi s Magyarország harmadrészének ura, a nem csak birtoka s méltósága, de még élete ellen is, gonosz tanácsból, hitszegéssel törekvő Salamon királynak, bár erős hadával megronthatá, a haza nyugalmaért, s hogy polgári vér ne ontassék, a koronát s uralkodást, az önmegtágadás legszebb diadala közt oltár előtt harmadszor is átengedi.

A balládák szokott mód szerinti beküldésének határnapja jan. 20. 1839.; a jutalom, mely 1839. febr. 6-kán adatik ki:

tíz darab arany.

A kéziratok a társaságnál maradnak; azok sajtósági, s így kiadhatási joga a szerzőé.

Költ a Kisfaludy-Társaság nov. 27. 1838. tartott üléséből.

Fáy András, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrinc, m. k.
jegyző.

Érkezett pedig a költői jutalomtételre összesen 36 pályamunka, következő jelmondatokkal:

1. Pályára lépj, e jelszóval: Honért.

2. A dal szelíden
Hevülve kéjre,
Hevülve lángra,
Kijegyzi a tett
Magas becsét.

Bajza.

3. Szállj versenyt, magyar, és fog kelni körüléd az élet.
Önnézés! te vagy diadalmas bére, nem a díj.

Aurora, 1835.

4. Üdv malasztja bék alatt terem.

5. Nyugalmad tiszta nyugalom, diadal és erő, nem gyengeség.

6. Hazádnak és az emberiségnek élj.

Helmeözy.

7. Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül.

8. Mi szép, hazánkért hogyha dobog keblünk.

9. Boldogúljon a magyar hazája.

Vörösmarty.

10. Jó sors talán jót hoz reám.

Kölcsey.

11. A törvényhez híven.

12. Jó megpróbálni, hogyha a futásra
Serény inad van-e? ha nincs, maradj
Csak a nézők között.

Döbrentei.

13. Koronát békeért, s békét a hazáért.

14. Az ész az isten, melly minket vezet.

Az ő szavára minden meghajol.

Berzsenyi.

15. De néked élni kell, o hon!
S örökre, mint tavasz virúlni,
Ah, mert omladékidon
Reszketve fognék szétomolni
Hazám, hazám! *Kölcsey.*
16. Egy új Olympián
Ne kívánj pályabért:
A legszebb koszorút
Nyerted küzdésidért.
17. Hol van a hon, mellynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére?
Kölcsey.
18. Quam pulcrum est digito monstrari, et dicier: Hic est!
Juvenal.
19. Érted, szende bék,
Mindent feláldozok.
20. Dat ille veniam facile, cui venia est opus.
Seneca, Agamemn. Act. II.
21. — — Ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.
Ovid.
22. Súlyos átok gyanánt nyomja nemzetünket a hajdan-
korból, úgy látszik, ránk örökségül szállott irigy vi-
szálkodásnak, minden köz bizodalmat elfojtó, in-
dulata.
Deák Ferenc.
23. Midőn díszlik hazám sugára stb.
24. Tiszteld őt magyar, és neve hallására hajolj meg.
Vörösmarty.
25. Regiert in Frieden!
Jedwedem Anspruch auf diess Reich entsag ich.
Schiller, M. Stuart. IV. 4.
26. Dalt az illy magas kebelnek!
27. Énekeljete a múlt kor diadalmiról.
28. Géza ez, a győztös Bélának idős fia. Jámbor,
És örömet vesztő, csak kárán nemzete nyerjen.
Vörösmarty.

29. *Géza*. Te légy az első, s fényes koronád
Homályt ne lásson általam soha.
Vörösmarty, Salamon király.
30. Királyi trónt ki érdemel,
Erény honolta hős kebel.
31. Mért lángol a busult vitéz?
Kölcsey.
32. Emlekezzünk régiekről.
Csáti Demeter.
33. A ki haragját legyőzi, óriás ellenét múlja fel.
Néhány nappal a határ után még három érkezett.

A jeligés levelek a 32-ig bezárólag, a január. 21. volt ülésben a tagok pecséteivel lezárva, az igazgatónak adattak át őrzés végett; a 33. számú pedig, mint a mellynek beküldésében a kiszabott forma ellen hiba történt, t. i. a mellékelt levelkére a jelszó helyett az igazgató címzete iratott, s így a név kitudására alkalom adatott—; valamint az elkésettek is, versenyzésre nem bocsáttattak. Ama harminckettőnek bírálók rendeltettek, kiknek előadása nyomán a febr. 1-jén tartatott ülésben a pályadolgozatok ügye igazítottatott el, új költői feladás alapított meg, a köz ülés tárgyai rendeztetek el, s a február 6-kán reggel volt ülésben a pénztári tudósítás vizsgáltatott meg, s határozatott a közönségnek előterjesztetni.

Ez utóbbi napon tehát, 10½ órakor tartatott a második köz ülés, a magyar tudós társaság teremében, igen számos válogatott vendégek résztvevő jelenlétében. Az első szobában, programmaképen, Kisfaludy Károlynak Toldy Ferenc által készült, és

1832. külön kiadott életirása több száz példányokban osztogattatott a megjelentek közt. Megnyitotta az ülést az igazgató egy, az ünnep minemiségéhez mért rövid beszéddel; melly után a jegyző a következő hivatalos előterjesztéseket olvasta fel:

I.

Jelentés a pénztár állapotjáról 1839. febr. 6.

1. Tőke.		conv. p. ft. kr.
1. A társaság alapításakor céljaira szánt summa,		
melly száztól hattal kamatoz.....	1790	—
2. Egri kanonok Kovács Mátyás úr alapítványa.....	100	—
	<hr/>	
	Öszvesen	1890 —
2. Bevétel.		
1. Az alaptőke kamatja.....	107	24
2. Pénztármaradék 1838-ról.....	5	24
	<hr/>	
	Öszvesen	112 48
3. Kiadás.		
1. Az 183%-ki jutalom, tíz arany.....	47	—
2. Nyomtatások, hirdetések, szolgálattétel.....	12	45
	<hr/>	
	Öszvesen	59 45
Pénztár maradék 1839/40-re.....	53	3

Pesten, februarius 6. 1839. tartott ülésből.

Fáy András, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrinc, s. k.
jegyző.

II.

Jelentés az 1839-re kitett jutalmakról.

I. Ezen, az első köz ülésben kihirdetett, jutalomtételre : „*Készíttessék egy színészet kézikönyve*“ stb mult évi nov. 20-ig, mint kitűzött határnapig, egy pályamunka sem érkezett, mit egy részről a tárgy bőségének, más részről az idő rövidségének, s talán némelly részben az ország szerte közbe jött árvizi akadályoknak is hajlandó volt a társaság tulajdonítani. Ez okból, hogy a jutalmazás ez évben teljesen el ne maradjon, nov. 27. tartott ülésében a következő *költői feladást* tűzte ki:

II. Készíttessék balláda következő tárgyról: **Első Géza királyfi** stb *) Erre f. évi jan. 20-ig, mint határnapig, 33 pályamunka érkezett; ezen túl még 3, de a társaság határozataihoz képest el nem fogadtathatott. A 33 közt is egy, mellynek jelszava: **A ki haragját legyőzi** stb, mint a mellynek beküldésében a kikötött forma meg nem tartatott, t. i. a mellékelt levelkén jelszó helyett az igazgató címezet állván, ennek a név kitudására alkalom nyújtatott, pályára nem bocsáttathatván, csak 32 adatott az erre választott küldöttségnek (Bajza József, Bártfay László, Vörösmarty Mihály) által vizsgálatra. Többekben a munkák közül örömmel vettek észre a bírálók szerencsés egyes részeket, esínos nyelvet, tiszta formát; azonban a három vizsgáló egyező véleménye a 27. számút, illy jelígevel: „*Énekeljete a múlt kor diadalmairól*“ ítélte jutalomra érdemesnek, mint a mellyet mind költői felfogása s a tárgy elrendelése, mind balládái szabatossága, nyelv és forma tisztaságára, többi közt első rangunak vallott. Ehhez legközelebb járónak íteltetett a 26. sz. alatti e jelszóval: „*Dalt az illy magas kebelnek!*“

*) L. a 110. l.

Felbontatván az elsőséget nyert balláda jelmondatos levelkéje, abból a következő név tűnt elé, mint szerzőé:

PAP ENDRE,

a kir. tábla hites jegyzője.

A fenmaradt 31 jelíges levélke az ülés színe előtt felbontatlanul elégettetett.

Miután azonban a másod rangúnak ítelt balláda megjutalmazására tek. Rác z Mária asszony, Gorove László tbiró s m. acad. I. tag hitvese öt —, s e példára egy név telen hazafi három aranyat teve le az igazgató kezeibe, a szükséges bizonyítványokkal ellátott szerző felszólíttatik maga kinyilatkoztatására, s a nyolc arany másod jutalomnak az igazgatótól átvételére.

A társaság megragadja ez alkalmat a nemes lelkű ajánlattevőknek nyilván kijelenteni legszívesebb háláját.

A kéziratok, kivéven a vizsgálat alá nem menteket, az előleges jelentés szerint a társaságnál maradnak.

Költ a Kisfaludy-Társaságnak febr. 6. 1839. tartott üléséből.

Fáy András, s. k.

igazgató.

Tóth Lőrinc, s. k.

jegyző.

E hivatalos előterjesztéseket követték:

Pap Endre koszorús balládája, felolvasva D. Székács József által.

Szontagh Gusztáv emlékirata Kisfaludy Károly munkálkodása criticali irányáról, olvasva Schedel által.

A másod jutalmat nyert balláda szinte Székács által előadva.

Végül az új jutalomtételek kihirdetése a jegyző által:

I. Szépműtani feladás.

Folyvást megmaradván a társaság azon meggyőződése mellett, hogy színészetünk jelen állásában alig lehet valami ohajthatóbb egy, e művészetet tárgyazó, gyakorlati irányu munkánál; tapasztalván más felől, hogy a mult évben illy tárgyú munka, bármelley okból, nem érkezett: célirányosnak ítélte e tárgyat újra, s több ágakra osztva, bocsátani pályázás alá, és pedig először is a következő tételt:

„Készíttessék kézikönyv, melly a szaválásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg és gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelett a magyar nyelv grammaticai viszonyaira, dialectusaira, versszerkezetére, s azon hibákra, mik jelennen színészink szóbeli előadását gyakran dísztelenítik.“

A jutalom, melly 1840. febr. 6. adatik ki:

húsz darab arany.

II. Költői feladás.

Azon nézetből indulván a társaság, hogy a történeti balládák, tartalmok s alakjoknál fogva legkönnyebben mennek át literaturából életbe, s mintegy népénekekké válván, leginkább hathatnak a nemzetre, élesztvén, erősítvén annak érzéseit; ahhoz, hogy az illy művek gyűjteménye lassanként egy, a hon történetei legérdekesb pontjait, költői alakban előtűntető nemzeti énekfüzérré fonódjék, a maga részéről is buzdítólag járulni kívánván, jövő évre is egy történeti balládát jutalmazand, mellynek tárgya:

„Árpád, Zalánon vett győzödelme után, gyűlést hirdet az alpári térre, az új hon felállítását, a belbékét s virágzást polgári alkotmány által biztosítani. Miután törvények hozattak, a hét vezér, mint a kiinduláskor, véreből néhány cseppet egy edénybe ont, esküvén: ugy ontassék annak vére is, ki e törvényeket megszegi, mint most a vezérek vére ontatott. A nép utánok zengi az esküt, s az egy

hatalmas szózatá válik, melly tisztelettel tölti el a rendezetöket, s rémülettel a gonosztevöket és háborgókat. A hely ezen első szerződésről Szernek nevezteték, s a nép emlékezetében még sok ideig tiszteletben álla.“

A költö a historiai elemekre nézve főleg Béla király névtelen jegyzöje VI. és XI. fejezeteire utasíttatik (Schwandtner kiad. szerint); mellyeket, a történetet megtartván, költöi céljaihoz képest, szabadon dolgozhat fel.

A legjobbnak találandó munka egy ékes mívü ezüst emlékbilikkommal jutalmaztatik; az ehhez legközelebb járó pedig, Schedel Ferenc társasági tag ajánlatából, egy kisebb, szinte ezüst bilikkommal, tiszteltetik meg.

Mindkét rendbeli pályamunkák beküldésének változhatatlan határnapja, nov. 20. 1839.; a meddig azokat, írójok nevét rejtö, gondosan pecsételt levélre hivatkozó jelíggel ellátva, az igazgató veszi által (Pest, Kalap-utca, 251). A kéziratok a társaságnál maradnak; azok sajtósági joga, s így a kiadhatás a szerzőé.

Hirdettetik továbbá, hogy ezentul nem csak a jutalmazandó, hanem a dicsérettel említendő pályairatok levelkái is fel fognak bontatni, s az illetö szerzők nevei kihirdettetni.

Költ a Kisfaludy-Társaság febr. 6. 1839. tartott üléséből.

Fáy András, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrinc, s. k.
jegyzö.

Ezek után az igazgató a közönségnek szives részvételét megköszönvén, az ülést berekesztette.

A felebbi hirdetés következésében, a másod jutalomra érdemesített balláda szerzőjeképen, szükséges bizonyítványokkal ellátott levelében, „Ajtay Gyula, philosophiát hallgató Kolosvárt“ jelentette magát, kinek annál fogva a nyert díj azonnal meg is küldetett.

II.

TAGI ELŐADÁS.

KISFALUDY KÁROLY

MUNKÁLKODÁSÁNAK CRITICAI IRÁNYÁRÓL.

IRTA

SZONTAGH GUSZTÁV.

Nagy tekintetű gyülekezet!

A Kisfaludy-Társaság, egyik ülésében, azt határozá, hogy annak, kinek nevét viseli, emlékezetére, munkáiból koronként válogatott darabok olvastassanak, s az előadandó tárgy felett egyik vagy másik tag néhány felvilágosító szót mondjon el. A feladat ez alkalommal rám bízván, Kisfaludy Károly munkái tizedik kötetéből azon criticalai töredékek egyikét választám e célra, mellyek eredetileg, s pedig még 1826-ban, a 'Kritikai Lapok' számára voltak írva; de időközben, változott körülmények mellett, mint egész elavulván, csak némelly részben vétettek fel munkái közé; s választám azon három epigrammot, mellyeket boldogult társunk saját drámai zsengei ellen szórt, s miknek a 'Pályalombok' közt kell vala helyt foglal-

nők, ha a sokkal később megindult Kritikai Lapok kiadója, barátja kora halálán érzett mély bánatában, iránta olly szigorúságra keményedhetik, millyet Kisfaludy Károly önmaga ellen gyakorla. Szándékom pedig itt boldogult társunk *criticai szelleméről*, vagyis munkássága *criticai oldaláról* értekezni, sőt, a mennyiben a részt csak az egésznek áttekintete után ismerhetjük meg voltaképen, előrejárolag, művelődéséről s írói munkásságáról általában is szólani, érintvén egy úttal azon körülményeket, mellyek idejében s előtte literaturánkban divatoztak, mint a mik törekvései s ezek fontosságának magyarázatára elkerülhetetlenek.

Elhúnyt iróink közül, nézetem szerint, kivált hármat lehet és kell újabb literaturánk *alapítóinak*, *jóltevőinek* tekintenünk: *Révait*, *Kazincyt* és *Kisfaludy Károlyt*.

Jóltevőinek! Engedelmet a szóért. Korunk feladata: nemzeti nyelv és literatura által egyesülni, nemzetiségünket megállapítani, műveltségünket kifejteni; s azért mindenek felett azok érdemlik hálánkat, kik e legbelsőbb szükségjeink kielégítésére áldozák életüket, e törekvésben a legfoganatosabb előmenetellel munkálkodtak. Minden műveltség csirái ugyan, jól tudom, idegen nyelv s literatura által ébrednek fel: s miután a tudományokat s művészeteket a régi kor találá fel, az újabb azokat csak átültetheté, e tekintetben igen célirányosan a latin nyelvet használván: a műveletlen nemzetek azon kívül pallérozottabb

szomszédjaiktól is kölcsönözék művelődésök eszközeit. Így leve köztünk is a latin és német literatura divatos. Fölserkentésre ez, mint mondám, célszerű és helyes; de teljes kiművelődésre elégtelen: erre csak a nemzeti nyelv eszközei vezetnek. Felvilágosodottabb közönséghez szólok, hogysen szükségesnek tarthatnám ez iránt mélyebb bizonyításokba ereszkedni; csak lettdolgokat legyen szabad említenem. Melly nemzetek művelődtek ki a világtörténet tanúsága szerint *teljesen*? A görög és római a régi korban, az olasz, angol, francia és német az újban. S mi által, ha nem nemzeti literatúrájok segítségével? S van-e nemzet melly másképen érte el a tökély e pontját? A történet nem mutat egyet is. A nemzeti nyelv tehát a nemzetek művelődésének fő eszköze, s ez olly régi igazság, mint a történetírás, mint a világ maga! Révai, Kazincy és Kisfaludy Károly ennél fogva kétség kívül megbecsülhetetlen érdemeket szerzének magoknak, midőn nagy tehetségöket azon pályárafordíták, mellytől nemzeti életünk kifejlődése függ, s ezen érdem magasbúl, ha meggondoljuk, mikép ez *olly* korban történt, midőn az ügy iránt a nagy közönség részvéte még fel nem ébredt, fáradozásuk nem jutalmaztaték, sőt elismerést sem nyert; midőn, Kölcsey Ferenc bizonyúsága szerint, Berzsenyi énekei, művek, mellyek a nemzetre örök fényt valának derítendők, Riadót sem találának, az ügy diadala boldog álom vala, s hősi feláldozó buzgóság kelle előmozdításához. Ez azonban a nevezett férfiak cseké-

lyebb érdeme; a sikerben fénylik az, melyet fáradásaik érének, s mely maradandó hatást csak az által nyert, hogy literaturánkban épen *ott és úgy* segítének, mint azt annak *belső szüksége* kívánta.

Az egyes ember, nagy érdemű közönség! elvész a sokaságban, és cselekedeteinek csak úgy eszközölhet hatást, ha azokat az egészhez csatolja, mellynek tagja, s annak szükségeit s a kor kívánságait kielégíteni törekszik. Általában minden, mi az emberi társaságban történik és létesül, végső kútfejére nézve *belső* szükségünkől keletkezik, élet és literaturabeli tüneményeink és viszonyaink, sőt maga a társaság alakulása. Ne létezzék bennünk a tökéletesülés hajlama, ne legyünk hivatva a boldogságra, ne kötelezzen az ész és lelkiösmeret a jó, szép és igaz valóságára, ne legyen tehát a boldogság, s a jó, szép és igazbani tökéletesülés örök rendeltetésünk s lényünk *belső*, elútasíthatlan szüksége: külső munkásságunk, melly a *belsőnek* szüleménye, bizonyosan nem törekednék azt létesíteni; nem egyesülnénk társaságba, hogy egymást segítve, közös erővel boldogságunkat előmozdítsuk, házi és polgári körben minden viszonyainkat kötelesség és jog szerint elrendeljük, tudomány által az igazat, művészet által a szépet állítsuk elő. Sőt e külső munkásságunk által eszközölnendő valóság sikere is, mint mondám, a felforgó szükség kielégítéséhez van kötve, életben szintúgy mint literaturában; a szükséghez, melly mindenütt és minden időben más, és magában, mint minden a mi létezik,

örökké változó. Általában, minden, kiseded csirából fejlődik ki, s a tökély csak kivirágzása tetőpontján mutatkozik. Mint az egyesek, úgy a nemzetek is tudatlanságból vergődnek fel műveltségre, élet- s literaturabeli szükségük a fejlődés minden pontján különböző kielégítést kívánók, s ki azt e fokozat bármely pontján teljesíti, emberi hivatásának célszerűen s érdemmel felel meg; mert a tökély előrejáró serkentés és fejlesztés nélkül el nem érhető. Vak és ábrándozó tehát, ki az ideált mindenütt egyformán az életre akarja alkalmazni, tisztán az soha és sehol sem valósítható, mert az ideál végetlen, az emberi dolgok és állapotok pedig végesek mint mi magunk, s bárki célt csak úgy érhet s hathat korára s nemzetére, ha életben vagy literaturában az ideál követeléseit szorosán a fenforgó szükségekhez köti. De térjünk literaturánk fennevezett hőseihez.

Hogy valamely nyelv írásnyelvvé válhassék, mindennek előtt szükséges annak *grammaticai formáit* meghatározni (mert ha azok nem egyezők, író és olvasó egymást meg nem értheti). Im Révai érdeme. Léteztek ugyan előtte is már magyar grammaticák, nagy számmal, de íróik egyik sem birt azon mély belátással tárgyába, hogy nyelvünk szabályait maradandóan megállapítani s közönségessé tenni bírhatta volna. Révainak ellenben, nyelvünk eddigi legmélyebb ismerőjének, ez főleg Verseggyvel volt hosszas vitái után, sikerült; paradigmáit nemzeti academiánk helybenhagyta, gondos íróink kivétel nélkül elfogadák. Mi-

vel tehát Révai literaturánk első szükségét elégité ki, őt, annak alapítói között, méltán első helyen tiszteljük. — De a pusztá grammaticával a nyelv egész művelődési sorsa még nincs eldöntve. Hogy tudományra s művészetre használhatóvá váljék, az igazság és szépség eszméi szerint kell műveltetnie, egy felsőbb, egy *literaturai nyelvnek* kell alakúlnia, melly a tudomány s művészet szükségének teljesen megfelel. S ím ezt tevé *Kazincy*, s törekvései, az orthologusok minden kába agyarkodásaik ellenére is, célt értek. Mert ő nem mást akara, mint mi minden nemzetnél történt, melly kifejlett literaturával bírt vagy bír, a classica literatura népeinél úgy, mint az új kor fátylavivőinél, az olaszok, angolok, franciák és németeknél: mert a tudomány s művészet haladása s terjedése által mindenütt egy, a közönséges népbeszéd-től külön vált literaturai nyelv alakult, melly a literaturán kívül a nemzet értelmessége közt divatozik; midőn a közép és alsó osztályúak a tájékok különböző szólásmódjaival élnek. S *Kazincy* ebbeli érdeme nem csak az elv kivívásán, hanem annak kivitelén is alapúl, mert olly művészi prózával ajándékozá meg nemzetét, melly írónknak mind maiglan mintául szolgálhat. — De végre, grammaticai szabályok s literaturai nyelv is csak *eszközök* a célra, s hogy ez létesüljön, azt tudományra s művészetre alkalmaznunk kell. Előbb ugyan művészetre. A lélek alsóbb tehetségei, t. i. az érzékiség, érzemény és képzelődés, elébb fejlenek ki bennünk, mint a felsők: az értelem és ész; s így minden litera-

tura költészettel kezdődik, mellyet a tudomány követ. Költészettel mondám, de ez eleinte nem *művészi*, hanem úgy szólván az érzemény és képzelődés öntudatlan természetes ömledezése: *népköltés*; művészi polcra csak akkor emelkedik, midőn céljai s szabályai *teljes eszméletével* teremti; mert ez, élet-s literatúrában, minden tökéletesülés feltétele.

S ím, itt kezdődik Kisfaludy Károly munkásságának érdeme.

Kisfaludy Károly, mint bátyja Sándor, született költő volt; de hogy a tehetség művészségre magasuljon, ki kell műveltetnie. Szaktudományra a költőnek ugyan nincs múlhatatlan szüksége, de annál nagyobb ember- és világisméretre; neki az embert önmagában teljesen ki kell képeznie, mert költeményeiben vagy alanyilag (subjective) önmaga lelki állapotjait tünteti előnkbe, vagy tárgyilagosan, embert és világot. Lyrai költőt tehát, sőt némi tekintetben epicust is, már maga a természet teremti; mert az első csak saját kebléből meríti, az utóbbi, ha képeit tárgyilagossítja is, azokat egy rég elmúlt világból szedi, hová a tapasztalás nem hathat; drámairót és novellistát ellenben az életnek is kell képeznie, mert valóságos embereket és világi viszonyokat ábrázol, miket élethűven egyedül a tapasztalás által ismerhetni meg, és önlátomásból másolhatni. Károlyunk költőnek nem csak született, hanem őt azzá az élet is képezte, és ő maga magát. Tudományos nevelést nem nyert, sőt alapos és befejezett oktatást sem; mert félbeszakasztván iskolai

pályáját, 16d. évében katonának szegődött; melly állapotban komoly tanulmányokat nem folytathata, de helyettök az élet iskolájába lépett. E rendet illetve hazánkban némi fonák nézetek s előítéletek divatoznak. A mostani haladás fokán, a hadiélet körében, nem csak igen sokoldalú műveltség kívántatik, hanem az elő is segítetik. Én itt tárgyamhoz képest csak egy oldalát érintem. Diplomatai pályán az ember talán több világismeretet szerezhet, kiterjedtebb, mélyebb belátást a *birodalmak* politikai viszonyaiba; de a hadi rendben, bátor vagyok kimondani, a mellett hogy ebbeli tapasztalás is nyílik, több emberismeretet. Az ausztriai sereg már magában egy, mindenféle nemzetekből összeálló kis világ, tagjai egyenlő törvények s viszonyok mellett egymás közt a legszorosabb összeköttetésben élnek, s ennél fogva teljesen kiismerik egymást; békében, kedélyök csendes állapotjában; és harcban, hol a szenvedélyek viharoznak s a halál veszélyei közt minden színlés elenyészik. A magyar ezredek azonkívül többnyire hazájokon kívül tanyáznak, évekig, megismerkedve a külföld embereivel, nyelvével, literatúrájával, életviszonyaival; s ha igaz, hogy a dolgokat kivált összehasonlítás által ismerjük meg teljes sajátságokban, s így az ember is maga magát, nemzetét s mivelődési állapotját idegen emberekkel, nemzetekkel és literatúrával egybe vetve: úgy kétséget nem szenvedhet, mikép a katonai pálya Károlyunk ember- s világismeretét gazdagítja; szemét önmaga, nemzete, s szellemi állapotjai helyes

megbirálására éleszté, sőt önművelődését is elősegíté; mert kiben képesség és tehetség van, abban az, műveltebb nemzetek közt, felébred, s ha ki utóbb, mint Károlyunk, még fiatal kora erejében, nyugalmasabb, tanulmányokat elősegítő helyzetre vergődhetik, önképzése annál teljesebb, annál életbe hatóbb leszen. Katonai pályája nélkül a mi barátunk lyrai, sőt eposi költő leendett, de dráma- s novella-író nem, vagy nem olly hatást gyakorló, millyennek ismerjük. Elhagyván a harcmezőt, elébb Bécsben s később Pesten lakott, egész idejét a művészetre és literaturánk előmozdítására használván; milly sikerrel, mutatja azon roppant haladás, mellyet első, katonai pályán készült, lyrai próbatételei és a Tatárok Magyarországon, az Élet Koraival és Csák Máté töredékével összevetve mutatnak. Dicsősége pedig az, hogy önmagát nevelte, s lelke teljes erejét literaturánk elősegítésére a szerint használta, mint azt annak épen fenforogó szükségei kívánták. Előtte Révai megalapítá a grammatikát, Kazincy a literaturai előadásra a szépség s változatosság bélyegét nyomta: Kisfaludy Károly végre, ezen nyert előmenetelt tetteg a költészetre alkalmazá, s azt öntudatra, célja, szabályai, eszközei eszméletére hozva, művészetté emelte. — Költők előtte is valának, Zrínyi és Faludi, Csokonai, bátyja Sándor és Berzsenyi, s ez utóbbi az ódában olly tökélyt fejt ki, mellyet Károly csak elérni is alig reménylhet; mind a mellett hatások literaturánkra nem éri el Kisfaludy Károlyét, mert elszigetelve éltek a haza ré-

szeiben, s a költészetnek inkább csak egyes nemeit művelék: Károlyunk ellenben annak minden ágaira kiterjeszkedett, s Pesten, a haza közép pontján, összegyűjte maga körül minden literaturai tehetségeket, tanácsosal, buzdítással és tettel hatván reájok, s critikai szelleme hatalmával, úgy szólva, iskolát alkotván. Tekintsük literaturai munkásságát 1820tól 1830ig, midőn Aurorájával költészetünk középpontja, s fő előmozdítója volt. Zsebkönyve, mi előtte s utána nem sikerült, íróinkat, úgy szólván teljes számmal egy körbe egyesíté, s így együtt találjuk a régi költői nevezetességeket, Kazincyt és Kist, Sándort és Berzsenyt, Fáyot és Horvát Endrét, s az új fények mellett a tudomány embereit, gróf Teleki Józsefet és Schediust, Horvát Istvánt és Guzmicsot. S mely helyes elvek szerint szerkesztetett ezen zsebkönyv! Révai tanja s Kazincy nyelve az alapok; a verselés pongyolóságából kivéve, kényesebb formákhoz idomítva; a magyar népköltés nemesített elemei a literaturáig magasítva; a regényes költészet történeti alapon bevezetve; a beszély az élet gazdag forrásához utasítva, s így érzések és eszmék helyett, mik költőink régiebb tárgyai, emberek és korok hozva szőnyegre. Ha Károlyunk ezek körül más társai dicsőségében osztozik: egy kizárólag övé: a nemzeti életű dráma megkedése; mert ha előtte illynemű művek léteztek is, belbecs- és kivált formára, csak a próbatételek sorába iktathatók. De Kisfaludy Károly nemcsak munkái által, mint író terjeszté köztünk a művészetet, hanem sze-

mélyessége által is, körébe vonva a lelkes ifjúságot, az akkori nemzedék reményeit, s azt oktatásaival, buzdításaival erősítve. Beszélgetései tárgya a költés, magyar nyelv ügye s művészet valának; ezen kört, egymásnak legszabadabb megítélése edzé és művelé. Senki nálánál valamelly beadott vagy előtte felolvasott munkának őszintébb bírálója nem volt, de senki sem is örült bensőbbben, mint ő, midőn olly fényeket láta maga körül feltűnni, olly véletlenül, olly meglepőleg, mint az „Augsburgi ütközet“ éneklőjét 1823ban, Zalánét 1825ben. De azért, hogy az érdem koszorúját meg nem tagadta, sőt hazafiúi örömmel nyujtá: barátjai, sőt ön fogyatkozásai iránt sem vala elfogulva. Körülte a különböző körülmények szerint módosulva, némileg azt leheté észrevenni, mit Goethe, Életében, magáról ír, hogy tudniillik barátjai körében a legszigorúbb critica divatozott, hogy egymás hibáit kiméletlenül megrótták, sőt kigúnyolák, nehogy babérkoszorúikon elszunyadjanak. Hol barátot baráthoz a tehetség becsülése köt, ott illy szigorúságban nincs bántás, mert hiszen a gáncs nem a tehetséget, hanem egyedül a hibát, tévedést, vagy hanyagságot érdekli; szükséges pedig, mert hibáink eszmélete nélkül nincs tökéletesülés, nincs haladás a nehéz pályán. Károlyunk, kinek életfeladása költészetünk öntudatra hozása, művészi fokra emelése volt, végre, a szóbeli criticával meg nem elégedhetett; neki elmulaszthatlanúl egy critikai intézetre volt szüksége, hol aetheticai nézeteit tágabb

körrel közölheté, a költészet célját, szabályait s eszközeit a mégjelenő művekre alkalmazva, kifejt-heté. S e célra kell vala, az első eszme szerint, szolgálniok a még 1826ban tervezett, 'Kritikai Lapok'-nak, mellyekhez már akkor ő és Kölcsey Ferenc munkatársul nemcsak ígérkezett, hanem mindkettő dolgozni is kezdé. Ez akart az első állandó próbatétel lenni, literaturánkat critica által öntudatra ébreszteni, melly nélkül, a literaria historia tanúsága szerint, egy nemzet tudománya s művészete sem közeledhetett tetőpontjához. E létesülendő lapokhoz Károlyunk többi közt egy, töredékében utóbb felolvasandó, áttekintő cikkelyt íra, s számos 'Pályalombokat' szórt, ismeretlenek, ismerősök, egyik legkedveltebb barátja, és — önmaga ellen. Egy, a literaturai munkásságot political szempontokból helytelenül bíráló, őt ezért pártosnak nevezte. De pártos, a szó nem kedvező értelmében, élet- és literaturában csak az, ki önző célok kivitelére szövetkezik másokkal, s így az emberiség céljai valósulását szóval s tettel hátráltatja; ellenben, azok előmozdítására, gátlói ellen, egyesülni, nemcsak nem tilos, de kötelesség, mert mint mondám, az egyes erő csak egyesülés által nyerhet teljes hatást és sikert. Ha az emberiség a boldogság, jó, szép és igazban halad, azt ellenmondhatlanul egyedül minden idők és országok legjobbjai hű és buzgó egyesületének s lelkesedett munkásságának köszönhetjük. Egy régi erkölcsi alapszabály azt tartja: mit magadnak nem kívánsz, másokon se kövesd el; Káro-

lyunk írt Pályalombokat, de saját munkáit sem kimélve, s mit ezek iránt szükségesnek tartja, azt az igazság és művészet érdekében másoké ellen is elkövet-hető. Ez tettének teljes, megcáfолhatatlan igazolása.

Nem lesz talán kedvetlen tisztelt hallgatóink előtt ha az előre bocsátottak után néhány töredékeket terjesztünk elé azon cikkelyből, melly az elhúnytnek életírásában áll.

* *

„Hogy asszonyaink inkább magyarosodjanak, s a közönség hazai nyelvét inkább pártolja, élelmet kell neki nyujtanunk; tettel vívnunk, nem hiú sopánkodással, az előítélet ellen, melly a magyart most színjátékra, majd ismét nyelvét finomabb társalkodásra alkalmatlannak itéli. Ha a közönség nem olly meleg is, mint lehetne, magok az írók okai, a sokszori megcsalás idegenséget szül, midőn az előfizetésnek az olvasás lesz kára. A könyv olyan mint a szép leány: a szív édesen vonzatik hozzá mint honja virágához; ha rossz, kettősen sínli vesztességét. A miveltebb rész idegennél keres élelmenyt, s a nemzetiségtől már ugy is gyengén vonzatva, hidegen nyúl a magyar könyvhez, vagy épen megveti. A nagyokat minden bokorban várja egy éneklő, s ők azt tartják hogy hazai nyelveket már eléggé becsülik, ha hiszik, mit a hizelkedő reájok tapaszt. A dedicatiót nem nézik dicsőségnek, mert attól, mi az után következik, dicsőt nem várnak. A többi olvasó, kit helyezettése távol tart a

külföld izlésétől, habár kedveli anyanyelvét, minden készsége mellett, ennyi zavar közt nem vergődhetik fel tisztább izlésre, helyes ítéletre; s a lelkesebb író műveiben sem lel gyönyörűséget.

Mind ennek fő oka, hogy nincs *critica*, melly részre hajlás nélkül, akár kakas, akár kereszt álljon a tornyon, a jót kimutassa, a kezdőt vezesse, a hivatlant a pályától elrettentse: de állandóan szem előtt tartván, hogy midőn más tehetségeit bírálja, maga is a józan ész s az igazság bírószéke előtt áll.

Hazafiságból valami munkát dicsérni annyi, mint a hazával elhítni, hogy szebbre, jobbra számot már nem tarthat. Vagy olly nyomorúlt állapotra jutánk, hogy minden magyar nyelven írt apróságért már hállával tartozunk, s ezt toroktátva hirdetni kötelességünk? Ha literaturánk, nyelvünk minden szépségei mellett, azon fényes ponton nem áll is, mellyen a nyugoti nemzeteké; vannak még is férfaink, kik bár hol is érdemmel megállnának: nem szükség azért minden idétlen versfaragónak tomjént hintenünk. Mi marad az érdemnek, ha a gyöngét is istenítjük? Hány félszegü ítélet alatt nyög az igazság! s jaj annak, ki minden, véres verítékkal kicsikart hangban fülmilét nem hall! Nincs ember, kinek néha jó gondolatja ne lenne, ezen elsőség teszi őt emberré; de azért nem minden gondolat ért meg a világnak. A művészet többet kíván, a mivelt ember többet vár. A meztelen gondolat faragatlan gyémánt, a művészet adja meg fényét.

Az ember bölcs lehet, de rossz poeta: régi igazság. Ész és képzelem külön dolgok, s ki az utóbbival nem bír, hagyjon-fel a költéssel, mert csak hóból rakja alakját, melly a kelő napnál hirtelen enyészik. De legyen bármi nagy a költői tehetség is, ritkán terjed el még is a művészség minden ágaira. Ki minden szívet elragad éneke bájával, édes andalgásával minden bút elaltat, viszont például unalmas drámával ásítani készlet. Itt a critica visszainti az eltévedtet, s elérhető koszorúra mutat. Nem retteg tőle a valódi talentum, csak a gyenge félti kérkedő tollait. Amannak minden észrevétel új utat tör saját vizsgálódásra, eláradt képzelmet egy pontra gyűjti, hogy onnan annál szebben sugározzék ki; ez megakad, s bizonytalan törekedése magától elalszik. Hányszor a kisebb, de a művészség titkaiba avatott, gondolkodó elme, gyenge szikráival is a lángésznek szövétneket gyűjtött, mellynek fényénél az ég utját föllelé! Volnának több kimerítő, nem személyt, de nem is pusztá szót, hanem dolgot érdeklő birálatink: ha számra nem is, de érdemre több javakkal birnánk“ stb.

S most halljuk, mint gyakorlá szeszélyét saját drámai munkássága zsengein.

A tatárok Magyarországbán.

Sok haza-puffogatás, ok semmi, de szörnyű magyarság,
Bundás indulatok: oh be tatári műv ez!

Ilka.

Jambus-e, prosa-e vagy micsodás lény? Dráma pedig szép!
Szép? Hm! győz a magyar — s tapsra az ott fen elég.

Szécsi Mária.

Szécsi Marinka dörög s hőst szöktet az özvegyi várba;
Ablakból kapu lesz: szép dolog és nem is új.
Hogy sereg is mene át a lyukon, kell már oda sok hit:
Több mint Thalia kér, bár leleménye szegény.

Nagy érdemű gyülekezet! a mi közös szellemi barátunk nincs többé, ki ha köztünk él, nemzeti színházunknak kétségkívül legmunkásabb, s hihetőleg legszerencsésebb drámairója, s bizonyosan legjelesebb, legtapasztaltabb, leggyakorlatibb műbirálónk. De íme tőlünk e szerencse megtagadtatott; ő mint legujabban egy más jelesünk, kinek pótolhatatlan vesztét a hazával együtt kiseded intézetünk is kesergi, mint Kölcsey Ferenc, azon korban ragadtatott el közülünk, midőn teljesen kiképzett nagy tehetségeitől a legérettebb gyümölcsöket várhatók. Kora vesztökben azon, mondanám, régi gyász-sors újabb csapását látjuk, melly nemzetünkkel annyiszor érezteté súlyát, de, bátor vagyok mondani: az nem foszt meg egy jobb kor reményétől. Íme Károlyunkat elvesztők, de szelleme köztünk él, eszméi létesültek, munkássága folytattatik, s nevére társaság alakult, mellynek célja tovább vinni, mit ő életében eszközlött. Azért hir-

det ez és oszt díjakat művészi tárgyak elméleti felvilágosítására, serkent és buzdít költészi feladatokkal gyakorlatra. Kútforrásai, igaz, csekélyek, de csekély eszközökkel nem egyszer éretett már el nagy siker, s hogy a szándékot áldás követte, mutatja legujabban e *harminchat* vívó a versenypályán. Illy számmal eddig hazánk íróitól még egy díj sem tiszteltetett meg. Jutalmaival pedig, Kisfaludy Károly példajaként, kivált hazánk lelkes ifjúságára akar hatni, melly serdülő literaturánk minden reménye, s jaj ez ügynek, ha e magas hivatás nem lelkesíti kebelét. Literaturánk nem haladhat, ha a követők elődeiket túl nem szárnyalják. Nyelvünk mind inkább csinosúl, literaturai eszközeink szaporodnak, a közönség részvéte nő, nő a méltatás, mezők nyílnak jutalomra, s így ők *hasonló* tehetségekkel is, mind ezt használva, a kiegyenlített úton szerencsésben haladhatnak. Mi reménylünk! Kazincy Ferenc egyik utolsó munkájában azon sejdelmet fejezé ki, hogy az istenfiak, kik nyelvünkre fényt derítendenek, nem sokára meg fognak jelenni. Fel azért, lelkes ifjak, akaratotok férfias szilárdságával, lelketek minden erejével, kebletek lángra lobbant, nagyra vivő szenvedelmével; hagyj teljesedjék be az ősz látnok jövődölése! De ne feledjétek, hogy illy haladás csak a mi elhúnyt barátunk szellemével eszközölhető, e *fáradhatatlan önműveléssel és ezen, önmagát el nem fogúltan méltató kebellet!* Érdemetek elismerése a haza s e társaság kötelessége leend, s jaj azok felett, kik

önzésökben önmagokat jobban tudnánk szeretni mint a hazát, s felülhaladtatásukon inkább szomorkodni, mint literaturánk előmenetelén örülni. De nem, nagy tekintetű gyülekezet! az legalább e körben nem történhetik: mert míg azt Kisfaludy Károly szelleme lelkesíti, nyilt károkkal fogadja az érdemet; s ha volna tagja, kinek homlokát a haza koszorúval díszesíté, ő azt örömríadva a méltóbb fejére tűzendi.

III.

KOSZORÚZOTT

PÁLYAMUNKÁK.

I.

GÉZA.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1838-BAN KITETT KÖLTŐI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT

KOSZORÚS BALLÁDA.

I R T A

PAP ENDRE.

Énekeljetek a múlt kor diadalmairól.

Vezéri karddal Géza jön
Boszúlni sérveit,
Kit honból elvert Salamon;
Hoz hősek ezreit.

S ott, hol fenyű növelkedik
És bérci sas tenyész,
Táborba száll a nagy sereg,
Érette halni kész.

*) L. a 112 és 116. ll.

Szines zászlóknak szárnyain
 Az őszi szél süvölt,
 Sátorban a fáradt vezér
 Pihenni szirtre dőlt.

És álmódott csatáiról
 Esendő dolgokat,
 Rokon fiaknak vériben
 Tört címert s pajzsokat.

És szenvedett az ősi hon,
 Rom ülte tájait,
 Elölték a boszús hadak
 Leghűbb magyarjait;

Hullott hősekre építék
 Fejedelmi zámolyát,
 S omló vérnek hullámain
 Halásztak koronát. —

És itt, mert lelke elszorult,
 Riadva ébredett,
 S az ércmez, mellybe öltözött,
 Rengő szivet fedett.

A bérc alatt völgy terjed el,
 Kicsiny had zajlik ott,
 Melly a királyi kegy miatt
 Védő fegyvert fogott.

A fény között egykor hiú,
 Most megtört Salamon
 Fejedelmi dísz nélkül szalad
 Rejtélyes úton;

Mert keblében vádolja őt
 A vétkes öntudat,
 És vádja olyan égető,
 Miként a kárhozat;

S mert hűvei, bár híresek,
 Ők mind elhullanak,
 Ha a tetői bajnokok
 A síkra szállanak.

Ki tartja fel a bércfokon
 A hősek ezreit?
 Ott Géza szól; a völgybe néz,
 S gond nyugzi lépteit.

Keblében egyszer fölmozog
 Még a vett sérelem,
 S az érzet, mellyel küzködik,
 Égő honszerelem.

Aztán a belső harc szűnik,
 A hű szív fen dobog,
 S arcán egy mondhatlan sugár
 Magas fényben lobog.

„Csatám sorsát kiálmodám,
Kardom nem vérezem,
Hiú királyi bűn miatt
Nem halhat nemzetem.

S midőn olly égőn szeretem
Apáim szent honát,
Nem, főmön nem hordozhatom
A véres koronát!“

Szólt; és elszórta fegyverét,
Önkeblét győzte meg,
S indult, mint béke angyala;
Követte a sereg.

Oltár előtt találta fel
Bánkódva Salamont;
Adott fejére koronát,
És hozzá drága hont.

S mig a nemzet lovagjai
Bámulva tisztelik,
E föld a szép öngyőzelem
Hirével bételik.

II.

G É Z A.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1838-BAN KITETT KÖLTŐI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT

S MAGÁNYDÍJT NYERT BALLÁDA.

I R T A

AJTAY GYULA,

Dalt az illy magas kebelnek
Szívlant húrjain!

I.

A fájdalom magán kívül
Nem ismer több urat,
Olly mélyen dúlja kebelét
A sérelem-tudat.
Szemében láng lobog,
A boszuvágy heve;
Királyfi e vitéz,
És Géza a neve.

Harag szélvésze villan át
Magas szép homlokán,
S így fúzi gondolatjait
Tűz-lelke nyomdokán:

*) L. a 112, 115, 116 és 118. ll.

„Boszúban életem,
Csak boszút ölelek,
De téged, hitszegő
Király, ledöntelek.

Jog-adta birtokom felé
Nyujtál undok kezet,
A szent jog tisztelésiből
Kebled kivetkezett.
Magszegted álnokúl
Esküdnek szent szavát,
Hah, gyáva hitszegő!
S te birjad e hazát?

Bérhíveidnek gyilkain
Leheljek vég sohajt?
Ez, ez tehát a drágakő,
Mit koronád ohajt?
Egyik hő érzetű
Fiától e hazát,
Könyörtudatlanúl
Vadan megfosztanád!“

Így szól, s keblében a harag
Villámi rontanak,
S minden magasztas érzetek
Im elnémultanak;
Csak honszerelme ég,
Lelkén őrtűz gyanánt —

Megrendült a harag
S vesztett csatára szállt.

„Küzdjek tovább is magamért,
S hazám sirassa azt?
Átokká váljék ajkain
A kéjhozó malaszt? —
Nem, ó hazám, hazám!
A szent polgári vér
Ne fesse kardomat,
Nem lesz korona-bér!“

S a hű levente térdre hull,
Fohász kel ajkain,
S lelkének ihletése leng
Imája szavain:
„Egeknek szent ura!
Áraszsz békét reánk,
Hogy százakig legyen
Boldog, kedves hazánk!“

O térj magadba Salamon!
Szeresd e szép hazát;
Ne halld az álnok suttogók
Ármányos szózatát. —
S bocsásd meg, ó hazám!
Hogy kardom vonva volt,
Rúnét megismerő
Keblem már meglakolt!“

II.

Kétes érzés háborítja
 A borús hazát,
 Kétes érzés társul ölti
 A szív bánatát.
 Kétség kínain borongva
 A szív csüggedez,
 Csüggedelmet a reménység
 Bágyadtan fedez.

Géza boszús; a magyar hon
 Harmadában úr,
 S büntudat kínzó szavától
 Keble nem szorúl.
 Ám hadúr a hitszegőnek
 Győzelmet nem ad,
 És a büntudat kiáltja
 Mardosó szavát.

Géza víhat a csatában
 Hős királyi fényt;
 Salamon tehet futással
 Győzelem-cserét.
 Kétes érzés háborítja
 A borús hazát,
 Kétes, Géza mit követlend,
 Rényt, vagy koronát?

III.

Öröm mosolyg az arcokon
Az áldozat felett,
A szíveken kéj zajlik át
S fellengő tisztelet.

Az ünnepély varázsa itt
Elfogja a kebelt,
Hol a magasztas honszerelm
Olly fényes trónt emelt.

A templom sűrű-nép-tele,
De néma minden ajk,
Kebükben a csodálkozás
Szent érzeménye zajg.

Gézának égi nyugtot ad
Az önmegtagadás,
Lelkének a honnyúgalom
Dicső jutalmazás.

A felkent főre tette fel
A gazdag koronát,
S inté szelíd szavakkal őt:
Apolja szép honát.

A mit kivívott Géza már
Olly szép a diadal,

Hogy egy egész hon ajkiról,
Zeng fel a háladal.

A

KISFALUDY-TÁRSASÁG

É V L A P J A I.

HARMADIK ÉV.

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG

FEBR. VI. M. DCCC. XL.

IGAZGATÓ.

FÁY ANDRÁS.

TAGOK.

BAJZA JÓZSEF.

BÁRTFAY LÁSZLÓ.

CSATÓ PÁL.

CZUCZOR GERGELY.

G. DESSEWFFY AUREL.

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

HELMECZY MIHÁLY.

B. JÓSIKA MIKLÓS.

KOVÁCS PÁL.

PÉCZELY JÓZSEF.

SCHEDER FERENC.

STETTNER GYÖRGY.

SZALAY LÁSZLÓ.

SZÉKÁCS JÓZSEF.

SZEMERE PÁL.

SZENVEY JÓZSEF.

SZONTAGH GUSZTÁV.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

JEGYZŐ.

TÓTH LÓRINC.

KISFALUDY-TÁRSASÁG

É V L A P J A I.

M. DCCC. XXXIX—XL.

I.

TÖRTÉNETEK.

A társaság által 1838. novemberben, s újra a köz ülésből febr. 6. 1839. kihirdetett elméleti feladásra *) ez évi január 20-ig, mint határnapig két pályamunka érkezett az igazgatóhoz, következő jeligék mellett:

1. Nihil praecepta atque artes valere, nisi adiuvante natura.

Quinctil.

2. Vox est mentis index, et velut exemplar, ac totidem, quot illa, mutationes habet.

Quinctil.

A második köz ülésben hirdetett azon költői jutalomtételre, melly a pusztaszeri országos szerződést tárgyazza, balláda-alakban **), öszvesen huszonnolc munka érkezett, illy jelmondatokkal:

1. Törvény nyugtat. Erő véd. Tart haza. Birtok elégít.

Rend igazsít. Ipar ad. — Nemzet! erősen így állsz.

*) L. a 110. és 117. ll.

**) L. a 117. — 118. ll.

2. Arma imperia parant , leges parta conservant.

Verböczi.

3. Ledólt országok hamvain

Egy szép hon támad fel.

Kölcsey (a).

4. Szép az ének , ha a nemzet szívéhez szól.

5. Dúdolj verset. Kinek ? A magyar nemzetnek.

Super. Szilágyi Sámuel.

6. Ledólt országok hamvain

Egy szép hon támad fel,

Melly lelket tölt , melly szívet ráz

Neve zengésivel.

Kölcsey (b).

7. Lelkeket ihlessen , szívet nemesítsen az ének.

8. Hol az atyák hős nemzete ,

A mult kor harcos gyermeki ?

Elhulltak ; — — —

Hangja zeng csak híróknek közöttünk.

Osián.

9. Egy szép hon támad fel ,

Melly lelket tölt , melly szívet ráz

Neve zengésivel.

Kölcsey (c).

10. Nihil est tam aptum ad ius , quam lex.

Cicero.

11. Megfogyva bár , de törve nem

Él nemzet e hazán.

Vörösmarty.

12. — — Nem sokaság , hanem

Lélek s szabad nép tesz csoda dolgokat.

Berzsenyi.

13. A haza áll.

14. Romlatlan vala nemzetem.

Vörösmarty.

15. Hazádnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar!
Bölcsöd az, s majdan sírod is,
Melly ápol, s eltakar.
- Vörösmarty.*
16. Jelige nélkül illy kezdettel: Csaták özön hullámi közt.
17. A mult kárpitját szellőztetem.
- Jósika.*
18. Nézz Árpádra, magyar, ki hazát állíta nemednek.
- Vörösmarty (a).*
19. Ugyan azzal. (b)
20. Ugyan azzal. (c)
21. Észet és kart a hon javára.
22. Emberek teszik a valóságos hazát, nem az élet nélküli
halmok és térségek.
- Kölcsey.*
23. Und wenn sich Maenner frei erheben,
Und treulich schlagen Hand in Hand,
Dann tritt das Innre recht ins Leben,
Und der Vertrag giebt ihm Bestand.
- Uhland.*
24. Nagy zaj közt ez zeng vala: esküszünk.
- Virág.*
25. Ki költ fel engem?
26. Nézz Árpádra, magyar, ki hazát állíta nemednek.
- Vörösmarty (d).*
27. Neked élni kell, o hon!
Örökre, mint tavasz, virúlni.
- Kölcsey.*
28. Hallgatva áll a tér, szivünk szorul,
S egy köny beszél hazánk nagyságrul.

B. Eötvös József.

Ez utolsó négy balláda a pályahatár után adott ugyan kézhez, de borítékaikon a postabélyeg, valamint az igazgató által megtekintett postahivatali

jegyzőkönyv Pestre érkezésök napjául csakugyan nov. 20-át, u. m. a határnapot, vallván: mind a huszonnyolc munka vizsgálat alá bocsáttatott.

A társaság január és februárban, a köz ülésig, négy ülésben, a pályamunkák ügyével, új feladások meghatározásával, a köz ülés elrendelésével, s a számadás vizsgálatával foglalkodott.

Február 1-jén és 6-kán választó ülések tartattak; melyekben, miután az igazgató és jegyző, tisztviselések harmadik éve lefolytával, a szabályok 7. és 8. §. értelméhez képest, lemondottak; s az első kinyilatkoztatta, hogy bokrosodott foglalatosságai miatt tovább az igazgatóságot semmi esetre nem folytathatja, s az ülés neki, eddigi ör gondjaiért hálát szavazott; titkos voksolás útján, a bekövetkező három évre igazgatóvá, köz értelemmel:

B. JÓSIKA MIKLÓS

választatott, a jegyzőségben pedig, azon mód szerint:

TÓTH LŐRINC

marasztalt meg. — Ugyan ekkor hivatott meg tagul a társaság kebelébe, elhunyt Kölcsey Ferenc helyére, Szemere Pál.

1840. februárius 6-kán következett be a harmadik köz ülés, ismét, valamint a mult években, teli terem mellett, a hallgatóság szíves részvételének jelei között *). Megnyitotta azt az igazgató

*) A számos nő vendégek közt az ismeretes angol utazó-író, *Miss Pardoe*, is észrevehető volt.

azon beszéddel, melly alább az I. sz. alatt olvasható. Arra a jegyző a következő hivatalos jelentéseket olvasta fel:

I.

Jelentés a pénztár állapotjáról 1840. febr. 6.

1. Tőke.		conv. p. ft. kr.
1. A társaság alapításakor céljaira szánt summa, melly száztól hattal kamatoz.....	1790	—
2. Egri kanonok Kovács Mátyás úr alapítványa.....	100	—
	<hr/>	
	Öszvesen	1890 —
2. Bevétel.		
1. Az alaptőke kamatja.....	107	24
2. Pénztármaradék 1839-ről.....	53	3
	<hr/>	
	Öszvesen	160 27
3. Kiadás.		
1. Jutalmazásokra	144	—
2. Nyomtatások, szolgálat.....	8	2
	<hr/>	
	Öszvesen	149 2
Pénztármaradék 1840/1-re.....	11	25

Pesten, februarius 6. 1840. tartott ülésből.

Fáy András, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrinc, s. k.
jegyző.

II.

Jelentés az 1840-re kitett jutalmakról.

I. A társaság által 1838. nov. 27. kihirdetett e jutalomtételre: „Készítették kézikönyv, melly a szavalásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg s gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelettől a magyar nyelv grammaticai viszonyaira, dialectusaira, versszerkezetére s azon hibákra, mik jelennen színészeink szóbeli előadását dísztelenítik“ — m. évi nov. 20-ig mint kitűzött határnapig két pályamunka érkezett, mellyek közül tökéletesen ugyan egy sem felelt meg a társaság várakozásának, mindazáltal az illy jelmondatúnak: *Vox est mentis index, et velut exemplar, ac totidem quot illa, mutationes habet. Quintil.*, a három bíráló: Bajza Jozsef, báró Jósika Miklós és Schedel Ferenc egy értelemmel oda ítélte a jutalmat, minthogy írója szorosán a feladáshoz ragaszkodván, azt legfontosb részeiben jól fejtegeti; sőt ha azt bővebben kidolgozván, számos és jól választott példákkal is felvilágosítaná, színészeinkre nézve hasznos kézikönyvvé válnék.

Felbontatván az ehhez tartozó jelmondatos levél, kitetszett, hogy szerzője:

RAMERSHOFFER VALERIÁN,

a győri kir. academiában m. nyelv és literatura rendes professora.

II. A társaság második köz ülésében ezen balládai feladás hirdettetett ki: „Árpád Zalánon vett győzödelme után, gyűlést hirdet az alpári térre, az új hon felállítását, a belbékét s virágzást polgári alkotmány által biztosítani. Miután törvények hozattak, a hét vezér, mint a kiinduláskor, véréből néhány cseppet egy edénybe ont, esküvén: úgy ontassék annak vére is, ki e törvényeket megszegi, mint most a vezérek vére ontatott. A nép utánok zengi az esküt, s az

egy hatalmas szózáttá válik, melly tisztelettel tölti el a rendszeretőket s rémullettel a gonosztevőket és háborgókat. A hely ezen első szerződésről Szernek nevezteték, s a nép emlékezetében még sok ideig tiszteletben állá“. Mult évi novemb. 20-ig mint határnapig 28, azontúl még 2 pályamunka jött, melly utóbbiakra azonban az elkésés miatt tekintet nem lehetett. Amazok bírálóiává választattak: Bártfay László, Czuczor Gergely, Szalay László, Szenvey József és Vörösmarty Mihály; kiknek tudósításai következtében a jobbakként ajánlott művek ismételve felolvastatván a társaság ülésében, szavazatok többségével *első* helyre, valamennyit meghaladó tartalmasságánál fogva, a 18. sz. alatti balláda lön méltatva, mellynek jelmondata: *Nézz Árpádra, magyar, ki hazát állíta nemednek. Vörösmarty (a)*; s így annak íteltetett a társaság által kitett nagyobb bilikom. Ehhez becsben legközelebb állónak s különösen sebes folyamatával kitünőnek találtatott az 5. sz. alatti illy jeligével: *Dúdolj verset. Kinek? A magyar nemzetnek. Sup. Szilágyi Sám.* s így a Schedel Ferenc által a másod rangu balláda írójának ajánlott kisebb bilikom ennek íteltetett.

Felbontatván az első rangunak ismert balláda jelmondatos levélkéje, abból, mint szerzőé, a következő név tünt elő:

NAGY IMRE,

hittudományt tanuló Debrecenben.

A második rangunak ítelt költemény szerzőjének pedig, peccétes levelében

SZILÁGYI ISTVÁN,

hittudományt hallgató Debrecenben

vallotta magát. A kéziratok, kivévén az elkésettek s így vizsgálat alá nem menteket, az előleges jelentés szerint, a társaságnál maradnak.

Költ a Kisfaludy-Társaságnak febr. 6. 1840. tartott üléséből.

Fáy András, s. k.

igazgató.

Tóth Lőrinc, s. k.

jegyző.

*

E hivatalos előterjesztéseket követte:

Szilágyi István másod jutalmat nyert balládája, felolvasva *Bártfay László* által.

B. Jósika Miklós „A beduin leánya“ című novellája, előadva *D. Székács József* által.

Nagy Inre első jutalmat nyert balládája, olvasva szinte *Bártfay László* által.

Végre az új jutalomtételek kihirdetése a jegyző által:

I. Szépműtani kérdés.

Mi különbség van a dráma és regény közt tárgy, mese, szerkezet, személyek, character-kifejtés és helyzetekre nézve? s az utóbbiak változatossága, meglepő fordulatai, mennyire s hol használhatók inkább? Melly és mennyi helyet foglalhat, s miféle módosításokat szenved az elbeszélői elem a drámában, s viszont a drámai az elbeszélőben?

Jutalma: tizenöt darab arany.

II. Költői feladás.

Kivántatik egy, a történetekből merített, vagy azokkal összeszótt egyszerű tárgynak, beszélyképen, szabadon alkotott versalakban kidolgoztatása. A lyrai és didacticalai elemnek is hely engedtetik.

Jutalom: tizenkét darab arany.

Mindkét rendbeli pályamunkák beküldésének változhatatlan határnapja nov. 20. 1840., a meddig azokat olvasgatólag s idegen kézzel írva, lapozva, kötve s írójok nevét rejtő, gondosan pecsételt levélre hivatkozó jeligével el látva, a társaság jegyzője (Pest, urak utcája, 612. sz. Tratt-

ner-Károlyi ház, második udvar, 2-d. emelet) veszi által. A kéziratok a társaságnál maradnak; azok sajtósági joga, s így a kiadhatás, a szerzőé.

Hirdettetik egy úttal, hogy nem csak a jutalmazandó, hanem a netalán dicsérettel említendő pályairatok levelkéi is fel fognak bontatni, s az illető szerzők nevei kihirdettetni.

Költ a Kisfaludy-Társaság febr. 6. 1840. tartott üléséből.

Fáy András, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrinc, s. k.
jegyző.

Ezek után az igazgató, a gyülekezet figyelme és részvételeért a társaság köszönetét kifejezván, az ülést berekesztette.

El lévén határozva, hogy a két emlékbilikonak a társaság képében általadására *Péczely József*, mint a Kisfaludy-Társaság tagja, bizassék meg, az igazgató azonnal a köz ülés után, a következő levelet intézte hozzá:

Tekintetes stb.

A Kisfaludy-Társaság f. évi jan. 22. tartott ülésében kihallgatván az 1840-ki költői jutalomtételre küldött balládák vizsgálatával megbízott bírálóit, s felolvastatván a többiek fellett kitüntetett műveket: első helyre a 18-d., másodikra az 5-d. számú balládát méltatta. Felbontván az után a szerzők neveit rejtő jeligés levelkéket, örömmel értette azokból, miképen az első jutalom nyertese *Nagy Imre*, a másodiké *Szilágyi István*, mind kettő a debreceni ref. collegium nevéndéke a hittudományi osztályban.

Öröme kettős volt a társaságnak, mert e hangok olly vidékről zengenek át hozzánk, melly sok ideig más oldalt foglalt el közös literaturánk mezején; de mióta a *Tekintetes*

Úr olly buzgón kezdé ama régi díszű magyar főiskola nevéndékeit a kor haladásába nyelvben és szépművészetekben behúzni, több talentumok fejlesztése által magára voná a haza köz figyelmét. E legújabb költői próbatételek mutatják, hogy a „Lant“ megszűntével a fonal meg nem szakadt, s hogy a hintett magvak maholnap szép gyümölcsöket ígérnek.

Részint mint e haladás munkás barátját, de főleg mint endes tagját, a Tekintetes Urat kéri a Kisfaludy-Társaság általam, méltóztatnék a két emlékbilkomot a koszorúzott ifjaknak általadni a társaság szerencsekívánásai s azon reménysege kifejezése mellett, mi szerint ők a hazai literatura mivelésében ezentul is munkások lesznek.

A bilkomokat a legközelebbi debreceni gyors-szekér viszi.

Magamat stb.

Pesten, febr. 7. 1840.

alázatos szolgája

Fáy András s. k.

Erre febr. 18. a társaság megilletődéssel vette a választ, mellyből az első jutalmat nyert balláda szerzőjének, *Nagy Imrének*, mielőtt szerencsés versenyzése hírét veheté, január 31-kén közbe jött halálát értette meg. Övé nem lehetvén e szerint a jutalom, felszólítá a levélíró a társaságot, rendelkeznék róla; mire, minthogy a társaság e jutalomhoz többé semmi jogot nem vélt tarthatni, az, az elhunyt testvérének, mint legközelebbi örökösének, határozatott kiadatni.

Ezen általadás Debrecenben, martius 1. dél előtti 10 órakor a ref. főiskola imádságházában, ünnepélyesen történt. Szokatlan nagy számu volt a közönség, melly ezen alkalomra összegyűlt; név szerint

jelen volt az egész ifjuságon kívül, a tanítói kar, az egyházi és városi előljáróság, a kir. kerül. tábla, a kegyes iskolák s egyéb hivatalok számos tagjai, polgárság stb.

A megbizott általadó tag beszéde, melly a lább a II. sz. alatt áll *), lelkesedéssel fogadtatott, s a benne előforduló éljének általános viszhangra találtak. Végződésével az ifjuság éneklő kara a „Tartsd meg, isten, Ferdinándot“ éneket hangoztatta el. E-béd rekesztette be ezen debreceni Kisfaludy-ünnepet, mellyel Péczely a tanítói kart, a collegium tisztviselőit, előkelőbb tagjait s a kelyheket nyert és öröklött ifjakat vendéglette meg.

A győztesen kimúlt ifju Hattyudalát, valamint egyéb válogatott verseit, emlékezete fentartására, e kötet toldalékában találhatja fel az olvasó.

*) Külön is megjelent e címmel: Beszéd, mellyet a Kisfaludy-Társaságtól az M. DCCC. XXXIX. évre a költészeti osztályban feltett s a debreceni ref. collegium ifjai által megnyert, két rendbeli jutalom, két igen ékes mívü, aranyozott ezüst bilikomnak, az illető kezekbe ünnepélyes átadásakor, a nevezett főiskola imádságházában, az egész tanuló ifjuság, tanítói kar, helybeli n. t. curatoratus, s igen fényes és számos gyülekezet jelenlétében, 1840. eszt. mart. 4. napján, tartott Péczely József, mint a Kisfaludy-Társaság tagja és megbizottja. Debrecenben, nyomtatott Tóth Lajos által. 1840. 4r. 12 l. (A beszédhez kapcsolva találatnak a jutalmazott balládák, s Nagy Imre néhány versezete is).

II.

TAGOK ELŐADÁSAI.

I.

B E S Z É D,

MELLYEL A HARMADIK KÖZ ÜLÉST, 1840. FEBR. 6-KÁN
MEGNYITOTTA

F Á Y A N D R Á S.

Nagy tekintetü gyülekezet!

Alig van olly durva nemzet, melly a maga egyben vagy másban kitűnt jeles férfiai ne tisztelné; de ezek inkább csak szájról szájra adott, s legtöbbnyire elferdített regékben élnek annak emlékezetében: a méltó hálával, s józan tisztelettel emelt köz emlékek, mindenkor annak levén csalhatlan jelenségei, hogy a nemzet vagy ébredez, vagy ön erejét becsét immár érezni kezdi. Minél miveltebb valamelly nemzet, annál inkább tudja és érzi, miképen a jelen emberi kor mindenkor terhes a jövővel, s a nemzetek jövőendő sorsának, történetének, haladtának, vagy süllyedtének, emelkedésének, vagy aljasodásának magvait már a jelen emberivadék hinti el; hogy az évek, korok,

századok okai és okozatai, bár titkos, bár néha alig sejtethető, de mindenkor szoros láncszemekkel kötve egymáshoz. Illy tudattal, illy érzettel nem lehet, részint, hálajelül, részint követendő például emlékekkel nem tisztelnie azon jeles férfiakat, kik a magok koraiban hatással fáradozának a nemzet java, fénye, dicsősége körül, kik ennek haladásának, vagy éppen egykori nagyságának segíték hintegetni magvait. De e részben, nagy érdemű gyülekezet, nem ritkán elszoktuk a kellő szempontot téveszteni, s jeles férfainknak, érdemlett hála helyett, gyakran hálátlansággal fizetünk. Sikert, nagyszerű következményt szokott csodálni a világ, s hajlik feledni a kezdő, alapító kezeket; kénytelen szedi a terepély fák ízes gyümölcseit, de feledi azon jótékony kezeket, mellyek a fákat ültették!

Nem ok nélkül tartok, nagy érdemű gyülekezet, attól, hogy eféle hálátlanságok, nálunk magyaroknál, idővel, nem leendnek éppen szokatlanok. Felébredtünk, haladunk hatalmasan, mint ha hosszas tespedésünket sokszoros sietéssel törnők kipótlani. Illy sebes haladás eltörli hamar a tett nyomokat, nem különben, mint Lybia homokjában szél a siető vándorét; sikerült művek enyésztetik el a zsenge próbatételeket, valóságos tettek a csak jámbor szándékokat, igyekezeteket; s így, kinek ma szobrot emelünk, mert korának eleget tett, mert annak fénylő csillaga vala, holnap tán kétkedni fogunk: ha vajjon szobor-emelésünknel nem valánk-e köny-

nyen hívók, tán korán nagylelkűek, vagy épen ábrándozók?

Csalatkoznék, nagy érdemű gyülekezet, bennem és szándékomban, ki szavaimat úgy kívánná értetni, mint ha én azon férfiúra, kinek ma ünnepét üljük, Kisfaludy Károlyunkra nézve már eljöttnek vélném a kétkedés, a hálátlanság ezen időszakát. Korántsem! de eljöhet az, és sehol sem olly korán, mint épen nálunk. Különösen hazai literatúránk azon pálya, melylyen feledtetnünk igen könnyű, mellyen élet és halál közelebbi szomszédok, mint bárhol másutt. Literatúránk nem régen még gyermek vala, s ifjui korát éli most. Gyorsan fejlett ki a két kor; tíz, sőt öt évek elforgása csodákat tön, s mit nem tehetend idővel egy negyed, fél, vagy egész századnak lefolyása? Elmaradnak, el kell maradniok az időkorok hőseinek, alig egy kettő jutand homálytalanul a későbbi maradék eleibe. De azért feledjük-e érdemeiket, hatásokat, s bánjuk-e azon adónkat, mellyel egykor neveiknek áldozánk! Nem, nagy érdemű gyülekezet, nekik ugyan el kelle homályodniok idő és haladás ragyogóbb csillagai előtt, mert ez természetnek rende; de egykori literaturai érdemeiknek élni kell, mint élni minden jónak, nemesnek, mi egykor honnak oltárán áldozatkép letétetett.

Így élni kell Kisfaludy Károlyunk literaturai érdemeinek még akkor is, midőn majd egykor művei literatúránk historiájában fognak emlegettetni inkább, mint hajdani mohósággal olvastatni. Mert ki korának

elegett tett, az örökkévalóságnak élt! Volt idő, s ezen idő nem hajdankor még, mellyben már magyarul olvasatni is érdem vala: mennyivel több érdem, s érdem minden korra nézve, méltán s jövődőrei hatásal olvasatni! Illy érdem Kisfaludy Károlyunké! béke és áldás hamvaira!

E jeles férfiúnak születése ünnepét szépliteraturai jutalmak kiosztásával és újaknak kitűzésével, most harmadszor üljük. Miként munkálódánk e részben a lefolyt évben, célirányos felolvasásaikkal, előterjesztendjük a nagy érdemű közönségnek, mellynek kisdéd ünneplésünk alatt, becses figyelmét s békétürését alázatosan kikérjük.

II.

B E S Z É D,

MELLYEL A DEBRECENI KISFALUDY-ÜNNEPEN
MARTIUS 1. 1840. A KÖLTŐI DÍJAKAT

ÁLTALADTA

PÉCZELY JÓZSEF.

Szülek, s haza reménye, nemes tanuló ifjúság!

Öröm, és fájdalom járja át keblemet, midőn jelenleg körötökbe lépek. Öröm, ha megbizatosomat tekintem; fájdalom, ha meggondolom, hogy azt csak részint, csak félig engedé teljesíthetnem az irigy sors. Keresik szemeim, és nem találják dízsoraitokban a jeles, a mindnyájakok által szeretett társat, kinek kell vala főkép e mai nap úgy tisztességében, mint örömben osztoznia; kinek én, *si qua fata aspera rumpat*, a haza és nemzeti literatura tisztelt férfiai — egy igen nemes célra, a fiatal elmék ébresztésére, általok a literaturának új jeles művekkel gazdagítására öszveállott, s nevét a magyar hon egyik halhatatlan fiától kölcsönzött társaság — nevében diadalkoszorút valék mai napon ifjú szög fürtjei közé tűzendő. De világosabban

kell szólanom. Harmincan víttak az ország különböző részeiből, mindnyájan minden szépért, jóért lángzó keblü, mindnyájan a honi nagy tetteket, velök, ha lehet, magok nevét is örökíteni vágyó lelkes ifjak, az idei, előttetek nem ösmeretlen Kisfaludy-jutalomért, köztök közöletek is többen. Sokan érdemelték a nemes küzdők közül különösebb dicséretet, helyeslést mindnyájan a szép pályára keltőkért, jutalmat ketten, iskolánk nevendéke s társatok mind-egyik, Nagy Imre és Szilágyi István. A társaság, mint tagját, és talán mivel gondolá, miben nem is csalatkozott, hogy minden előmenetel, mellyet a nemzeti literatura mezején teszték, és így társaitoknak is azon közelebb aratott babérja senkinek nagyobb, bensőbb örömet nem okoz, mint nekem: engem, javatokért, becsületetökért buzgó, a ti ártatlan örömeiteket, mint magáéit tekintő, szíves barátotok- s legrégibb oktatótokat bízott meg, hogy néktek az örvendetes eredményt, ifju társaitoknak rátok is fényt sugárzó diadalát, hirül, nékik nyert diadaljeleiket általadnám. Én valék az első, kit — három nappal későbbben, mint anyagi és szellemi előhaladásunk gyűlhelyén, hazánk fővárosában, a tudós bírák ajkáról elhangzott az ítélet — édes örömmel; én az első, kit mondhatatlan fájdalommal lepe meg a vett tudósítás. Ó mert, kinek én, ha napjait nem hosszabbíthatám, szomorú enyésztt legalább olly örömet szerettem volna e hirrel földeríteni, az annyi szépet nagyot ígérő lelkes ifju, szeretett Nagyunk nem vala többé! A hosszabb időkre,

jobb sorsra méltó, alig megkóstolhatja az élet örömeit, nemes törekvéseiben, fenszárnyaló szép reményei, égi bájos álmai közepett, a haláltól meglepetve, a múlt jan. 31-dikén, és így csak 9 nappal elébb, mint az ő megkoszorúztatását a fővárosból hozó hírnök megérkezék, mielőtt 22-dik évét betölthette volna, vég búcsút vön tőlünk; kihűlt, s most már hideg sírban nyúgoszik a hó kebel. Ó csalárd emberi remény! hiú, hasztalan emberi törekvések! Így hanyatlik el gyakran, inaiban erővel, tűzzel teli keblében, pályája felén innen, a gyorsfutó! s ki, vést nem sejdítve, vigan száll az élet nagy tengerére, a gondtalan hajós, mielőtt partot, mielőtt célt érhetne, hűtlen sajkájával egyszerre hullámsírba dől! S im kettő helyett most én csak egynek nyújthatom a pályabért. Nagyunk nyéré az első jutalmat, e bilikomot, melyet kezemben tartok. Ennek kell vala az eddig mertért jutalmúl, ennek, hogy ezután többet, nagyobbbat merjen, ösztönül szolgálni boldogultunknak. De mielőtt általvehette volna, neki már mennyben volt hazája, ott pályabére, hova földi öröm, földi ösztön nem hathatnak, hol neki azokra többé semmi szüksége. Fájdalomtól roncsolt szívvel kelle tudatnom a társasággal, hogy megbizásának reá nézve immár nincs helye; és — mivel esetet, mint ez, feledett vagy nem akart feltenni, tehát róla nem is rendelkezett előre a társaság; s hasonló esetben magyar academiánk a nagy jutalomról rendelkeztetést magának világos szavakkal fentartani jónak látta — keseredett szív-

vel kérdésbe tennem egyszersmind azt is : mi történ-
 jék a csak őt illető, de fájdalom! őt többé nem érde-
 kelhető pályadíjjal? S mit gondoltok ifjú társai, ba-
 ráti a hamar elköltözöttnek! minő hatást tőn a társa-
 ságra, midőn febr. 18ki gyűlésében az én szomorú
 tudósításom, s az ő — bővebb ismertetés végett tu-
 dósításomhoz csatolt — saját, előttetek ismeretes *Haty-
 tyudala*, ez a sokat szenvedett, szenvedései közel vé-
 gét érző ifjú kebelnek, már már kékülő ajkakon for-
 ró ömledezése, felolvastatott? „*Nem maradt szem szá-
 rason*“ így ír egy lelkes barátja az ifjúság s nemzeti
 literaturánknak, tisztelt barátom nékem, tagja a tár-
 saságnak, s azon ülésben tanúja és részese a köz leg-
 mélyebb megindulásnak. S a társaság maga, azon ke-
 vésből is, mit elhunyt barátunk eddig tehete, méltá-
 nyolni tudva mit birt, mit vesztett benne, érzékeny
 fájdalmát jelenté válaszában kora halálán, fájdal-
 mát annyi szép reménynek, literaturánk, költésze-
 tünk nagy kárával, az ifjú iróban végkép enyészten.
 „*Szép tehetség jeleit mutatja a koszorúzott munka,
 és Hat ty ú d a l a egy valóban költői lélek megka-
 pó ömledezése. Ő disze fogott volna lenni költésze-
 tünknek, s ez kettőzi a szomorú érzést, mellyel
 őt közölnök kiragadva tudjuk*“: ezen kifejezésekkel
 él korunk nemzetünk dicsekvése, maradandó dísze,
 hazánk koszorúzott regényírója; a társaság közelebb
 választott új igazgatója, hozzám e tárgyban intézett
 levelében, melly egyszersmind a társaság azon ha-
 tározatát is hozá: *a nem nagy, de egyedül érdem te-*

kintetéből oda ítelt emléket adnám által a boldogult örökösének, kiknek joguk van olly emlékeztetőhöz, melly némi, bármelly kis részben is, vigasztalhatja keservökben. S kinek nagyobb keserve? tehát kinek több joga a vigasztaló emlékeztetőhöz is, mint neked, rokon keblü, egyetlen, idősb testvére, pályatársa, utolsó leheletéig hű barátja, tanács- és segédnyújtója, mindene!? Vedd tehát e téged teljes joggal illető örökséget! vedd e drága emléket! Könnyeket fog az, hiszem, nem egyszer, keserű könnyeket fakasztani szemeidből, de ugyan az meg is vigasztalni, könnyeidet megédesíteni, eszedbe juttatva: hogy annak, a kit te siratsz, kire egyébiránt napja itten lehunytaival csak egy szebb élet hajnala derült, ha rövid volt is, de dicső, földi pályája. És ti őt már annyiszor visszasohajtott társak, barátok! szenteljetek még egy pár könnyet a korán, de győzödelme közben dicsően enyészett pályatárs emlékezetének; s az ifjui részvét e szent gyöngyeivel szemeitekben, tegyete fogadást, hogy küzdeni fogtok, hévvel és állhatatossággal, mint ő: s akkor rátok is vár a pályabér.

E másik, kezemben lévő serlegen — mellyet egy, mint hazafi és író, minden hon és literatura baráti előtt tiszteletben álló férfiú, egyike azon, nyelvünk, nemzetiségünk, szellemi kifejlődésünk ügyét szívökön viselő széplelkű hazafiaknak, kik a többször említett Kisfaludy-Társaságot kezdetben alkoták, jelenleg fen tartják, magyar academiánk egyik igen munkás tag

ja, s ez idő szerint érdemtéljes titoknoka, rendkívül tett fel a lefolyt évre másodjutalmúl; e serlegen, mondom, Szilágyi István társunk neve áll, mint győztesé. Jer azért, kétszer szerencsés ifjú! szerencsés győzelmedben, szerencsés hogy annak örömét is, nem, mint oldalad mellett idő előtt öszveroskadott pálya- s diadaltársad, velünk együtt éldelheted, jer fogadd kezemből e díszkehelyt, melyet elébb az egész haza színe előtt öröm telve néked itélt, s most, szerencsekivánásai mellett, illy fényes gyülekezet, rang, személyes érdem által kitűnő férfiak jelenlétében, általam, nyujt a tisztelt társaság, jutalmúl azért, mit eddig tévél; serkentésül, hogy jövőre többet tenni törekedjél a honi írói pályán, nehézségek elől vissza nem rettenve, tapsoktól el nem szédítve:

„Boldog, a kit istenei szeretnek,
 „És teremtő szellem ajkán leng,
 „S karja közt a nyájas képzeletnek
 „Ideálok bájhonába reng.
 „Szállj királyi sasként égi pályán,
 „Szárnyaidnak nyíl szokatlan út,
 „S homlokodra, túl a föld homályán,
 „Nyersz jutalmúl csillagkoszorút.“

Nemes tanuló ifjuság! Elöttetek a buzdító szép példa. Íme soraitokból egyszerre ketten győztesek. Soraitokban díszlett egykor az ifjú férfi, ki feljebbi, ki az előtti esztendőben, kétszer egymás után, ugyan ezen jutalmat kiküzdte. És így három év alatt — mióta áll a legnemesebb, fiatalokat dicsőítő vetélkedés,

mellyet egy elhunyt, sokat, bár nem soká hatott páratlan hazafi s lelkes író varázsneve, s élő barátinak, nevéhez kapcsolt, becsesb mint nagyobb jutalmi ébresztének — már négy babérkoszorú, tehát minden a költői osztályban nyerhető jutalom, nyerve mind, iskolánkból vagy nem rég, vagy még ki sem kelt társaitok által, nyerve nyilván mind azoknak élénk részvéte, helyeslő, s egyszersmind lelkesítő tapsai között, kiknek rég hazafi ohajtása volt: bár ezen szépen virágzó, legnagyobb tiszta magyar ajkú főiskolában, Róma és Hellas izlést s elméket formáló nagy classicusai mellett, általjában több figyelem fordíttatnék a hazai nyelv s literaturára. Íme most tettel bebizonyítva: hogy a réginek szerelme nem oltotta ki hazafi kebleitekből az újnak, a nemzetinek sokkal természetesb, mindenen felülállni tartozó, célra egyedül vezető szerelmét; hogy a kor előre haladásával előre törekedtek ti is; s hogy minden tisztelet mellett, mellyel, mint kell, ama régi nagy példányok iránt viseltettek, azokat, illő méltánylással, hazánk minden el nem fogúlt, értő férfiai, minden virágzó nemzeti literaturával bíró, mivelte népek példajaként, csak eszközül, nem célul tekintitek. Rajtatok függnek a hazaszeimei. Törve társaitok által az út. Haladni ezen kettős kötelességtek; vesztegelni kettős szégyen, kettős, hon és iskola elleni árulás lenne. Előre tehát a megkezdett pályán, előre ifjú barátim!

„Ut cum carceribus missos rapit ungula currus,

„Instat equis auriga suos vincentibus, illum

„Praeteritum temnes extremos inter euntem.“

Előre ifjú hazafiak!

„Romlott szív és romlott elme,

„Kit hazája hő szerelme

„Szép tettekre nem hevít.“

Tekintetes Curatoratus! iskolánk, ekkleziánk, városunk nagy érdemű órallói! ezen főiskola minden helybeli jóltevői, pártfogói! Eleven részvételteket mindenben, mi ezen főiskola javát, becsületét illeti, avagy csak ezen mai ünnepélyünkre illy szép számmal felgyülekezéstek is eléggé mutatja. Mit is várhatánk egyebet tőletek? Nem a ti, szent vallásunk, és isten dicsősége mellett buzgó őseitek, hivatalbeli derék előzőitek alapíták-e, s tartották tudományos intézetünket, százados viszontagságok közt, hanyatlás nélkül fenn? Nem vagytok-e ti azoknak utódai? örökösői dicsőségöknek? s már csak ennél fogva is — ha hozzájok méltóknak látszani, ha órallói, ha polgári tiszteeteknek megfelelni akartok — kötelesek, nem csak avúlni, sülyedni nem engedni, mit ők annyi áldozattal, gonddal építettek, hanem a haladó század lelkével, a kor kívánatival öszvehangzólag, újabb fényre, koronként feljebb, magasb, kitünőbb polcra emelni? Hogy ti magas hivatástokat nem csak értitek, hanem szemeitek előtt is tartjátok, tetteitek hirdetik; hirdeti iskolánknak, az újabb időkben, a ti hathatós közre munkálkodástokkal is, akár belső elrendezését, akár a külső díszet tekintjük, szemlátomásti növekedése, szomorú düledékeiből újra pompásabban

felépülte. Szívünk mélyéből keletkezik tehát azon ohajtás: tartsa meg isten hasznos élteteket, tartsa meg buzgóságtokat. Buzgóságtokért mi, mit hálánk nyilvánítására egyedül lehet, tenni szent kötelességünknek tartandjuk; s mi lehetne ez más, mint szíves erős akarat részünkről: megszerezni, a mennyiben mirajtunk áll, számotokra azon legédesebben jutalmazó örömet: hogy ezen főiskolát, melly tiétek legközelebb, a mi kormányzásunk, s a ti folytonos pártolástok alatt, naponként öregbülni, gyarapodni lássátok, úgy a tisztességes tudományokban, mint az ezeknek igaz becsöket megadni egyedül képes isteni félelem, tiszta feddhetetlen erkölcsben.

Nagy tekintetű úri gyülekezet! hon és tudományos miveltség díszei, baráti! minden rendü rangu tisztelt jelenlévők! kik magatokat megalázni, igen becses jelenlétetekkel e mai nap díszét, ünnepélyünk fényét, a jutalmazottak örömét, jutalmaik becsét nevelni kegyesek valátok, fogadjátok figyelmetekért, melly nem annyira irántunk, iskolánk oktatókara, reményteljes ifjú polgárai, mint a honi literatura, tehát maga a hon iránt mutatott figyelem: fogadjátok mondom figyelmetekért hálás köszönetünket; de fogadjátok egyszersmind azon társaságnak is, mellyet nékem ez alkalommal képviselni szerencsém vagyton, sőt fogadjátok az egész hon hálás köszönetét is, általam; s mielőtt innen távoznátok, kívánjátok velünk együtt hazafi lángkebellet: éljen és emelkedjék Austria védszárnyai alatt a magyar hon! éljen hazánk sze-

líd atyja, felséges urunk királyunk! virágozzék nap-
 ról napra szebben, s terjedjen ápoló gondja s atyai
 kormányja alatt, öseink legdrágább hagyománya, nem-
 zetiségünk palladiuma, nyelvünk! éljenek, kik ennek,
 a saját honjában szint ekkorig száműzöttek, pártjá-
 ra kelvén, megpolgárosíttatását végre, küzdve annyi
 akadály, küzdve annyi előítéletekkel, kivívák! élje-
 nek, kik a haza szent oltárára nyújtott áldozataik,
 névszerint, kik a már eddig is sokat tett, s még töb-
 bet ígérő magyar academia, s annyi más a nemzeti
 nyelvre, életre kisebb nagyobb hatású társaságok,
 egyesületek alapítását! — éljenek, kik a nemzeti litera-
 ra eddigelé tövises, jutalmat sem nem ígért, sem nem
 adott mezején lankadatlan munkálva, tudós fárado-
 zásaik, irás s szónoklat által nyelvünk, literaturánk
 jelenlegi virágzását eszközlék! éljen nyelvünk e baj-
 nokainak — meddig az általok hosszú álmából fölrá-
 zott nemzet örökre el nem szenderül; s ezt isten so-
 ha ne adja! — éljen mindnyájoknak túl a síron is ál-
 dott emlékezetök!

III.

A BEDUIN LEÁNYA.

AFRIKAI VÁZLAT

B. JÓSIKA MIKLÓSTÓL.

OLVASTATOTT

A KISFALUDY-TÁRSASÁG HARMADIK KÖZ ÜLÉSÉBEN

FEBR. 6-KÁN 1840.

„Latour!“ mond egy athletai tekintetű, rőt szakállú tiszt, látcsövét elemelve szemeiről: „ki az ott ama vadásztömeg szögleténél? — háromszor csapott az álgyteke közelébe, hogy a felporló föld fellegbe burkolta, s mégis olly hidegen áll, mint ha a Caffé aux mille colonnes előtt szívná cigarróját.“

„Az, pajtás, Barberoux, kapitány az egyiptomi vadász ezredben“ — felelt egy kised kövér tisztecske, jól fölemelve szemét, hogy pajtására nézhessen.

„Barberoux? — mint ha e nevet hallottam volna.“

„Könnyen megtörténhetik“ felelt a másik: „róla most sokat beszélnek.“

E pillanatban egy álgyteke zúgott a tömegbe szorúlt osztály fölött, mellynek kapitányát s hadnagyát hallgattuk ki. — A két ifjú kissé meghajtá fejét;

— azután Latour a legnagyobb egykedvűséggel folytatá: — Barberoux regényhős, barátom, még pedig egészen eredeti regényé, melly itt Afrikában szövődött.“

„Regényhős? ah ez érdekes! igen, most emlékezem: — beduin hölgý neje, kit különös körülmények közt jegyzett el; de a történet részleteit nem tudom — — Corblen! a bey dühösen védi ez ördög-tanyát!“ — Ujra néhány álgyuteke zurrant a beszélők fölött.

„Szorúljatok!“ — kiáltott Favernois — „nézd Latour! a sergent majort ütötte le az álgyú: — hátra hátra vele! — Ah csak a lábát vitte el! — hátra a sebészekhez.“

A tömeg azonnal összeszorúlt. — „Marche! — kiáltott a roppant százados — itt szemügyre vettek, nagyon ide szoktak a labdacsok.“ — A tömeg azon hideg bátorsággal haladott néhány lépést előre, melly a francia katonának olly ismert tulajdona.

Az öreg sergent major hátra maradt: négyen azonnal fegyvereikre fektették őt. Favernois hozzá sietett: „Viardaut! így szólt mondhatlan szivességgel: emlékezel-e hogy vég napjaidat nekem ígérted? Chaumontban elvárlak öreg pajtás!“ — folytatá, bal kezét az ősz hátor vállára nyugtatva: — „ha lábad nő!“

„Kapitány!“ mond a sergent major: „mozdítsa a tömeget ki sse balra, a tekék mind jobbra sujtanak. — Viszontlátásig fa lábon! — ha a hóhérok oda hátra, halálra nem kinoznak.“

„Viszontlátásig derék öreg!“ felelt Favernois, visszasietvén a tömeghez, melly néhány perc mulva csendesen vonúlt balra.

„No s Latour! szeretnék még valamit a beduin leányról hallani,“ kezdé Favernois cigarrója végét törvén le.

„Azon részletes csatákban, mellyek olly mindennapiak itt köztünk s az arabok közt, Barberoux az egyik törzsök sheikjének leányát a poggyászszeke-
rekkel elfogta; s leírhatlan szépségétől elbájolva, úrból szolga lőn, s a rabnő lábainál esdeklelt szerelemért. Sokáig védte magát a hölgy, végre azon ajánlatnak, hogy nejül veszi, a maga is szerelemben égő szűz ellent nem állhatott; azóta minden kalandjában s csatáiban kíséri őt; s Barberoux a férjek legboldogobbika. — Ah! de erről őt kell hallani.“

* * *

Hol egy léghajó! — vagy kondor, kinek dereka emeljen magosra, hogy a szárazon, s lankasztón perzselő ég üreből mélyedhessen a tekintet Constantineba, s az azt vívó seregbe. — Ki kutatta e helyét ki? nem emberi lak ez! — e mély sziklaárkot nem csákány szabadítá, nem löpor lapdázta szét ezen ürnök kockáit. Ez a Leviáthán míve! itt a pokol aknáit raktak kéntüzet, s hasítottak völgyet e kőhalomban.

Csak mecsetjei, a karcsú minarettek, s ama gömbölyű födelek árulják el, hogy túl ez árkon, ama

gránit bölcsőben oroslánok tanyáznak, kik most tüzelőiket védik a kétségbeesés dühével.

„Latour!“ — kiált fel Favernois: „mort de ma vie! oda nézz! a Barberoux osztályának tömege szétbontakozik. Halld a dobot! ott ostromra riadtak. Az árok telve fahasábokkal, s vesszőkötetekkel, — előttünk minden üres még!“

Hadi segéd száguldott e percben a két beszélő eleibe: — „Urak!“ kiáltott: „vonúljanak csapatonként jobbra, kövessenek! az ostrom kezdődik.“

„Vive le roi!“ — ordított a tömeg, mellyet Favernois ércteljes parancsa csapatokba hasított. — „Vive le roi!“ hangzott minden oldalról, a szuronyok leereszkedtek, s az egyiptomi vadászok kék formaruháikban, könnyű veres csákóikkal, a széles, természetes sziklaárok telt gyomrán keresztül gázoltak Constantine kapujáig, hol már Barberoux vívott századjával.

„Tirez au sheik!“ — kiáltott Barberoux, a gyönyörű kárcsu barna ifjú, egy deli muzulmánra mutatva, kinek fejét veres fész fődé, míg kezében vilámló kardot emelt.

„Egy italt capitain!“ szolt csengő ezüst hang a fegyverzápor közt, meglepő szépségű hölgytől ejtve, ki keletien barna arcát az ifjú századoshoz fordítá, míg félig fődött gömbölyű karjai, zöld bádoggal borított üvegserleget nyújtottak elő.

„Zulejka! te itt? — minő vakmerőség!“

„Allah nagy!“ felelt a hölgy: „igyál capitain, ma heves nap van, s ez ital jó!“

„Honnan kerítetted e vizet?“

„Tudod-e hogy az antilop, ha társa szomjas, a puszta aranyfövenyét nyargalja fel, míg forrást lel.“ Barberoux egy tekintettel, mellyet nehéz leírni, vette el a serleget és ivott. „Most — mond parancsoló hangon — távozz! — — Előre, előre!“ — kiáltott az ifjú!

A kapu előtt dühös csata volt, füstbe fúlva eltüntek a vívók ollykor, míg szellőcsapás nyomta a sűrű felleget félre. A tulsó oldalról szakadatlanul bömböltek a nehéz álgyük.

Az órák haladtak, a nap elfordítá arcát a szomju homokdombokról; a zaj szünt, mint a haldokló nyögése, csak néha riadt fel mint ébredő vész, s boszszunyögése Constantine falairól viszhangzott. A fegyverzörejt s a csata ama kétes moráját egyes mély döngésü álgyszók szaggaták félbe, mellyeket pillanatnyi halálcsend követett.

Az ormokon zászlók lobogtak. Több ezredek zenekarai hallaták a vidító trombiták repedezését, s a dob az utcákon kerepelt fel s alá. — Constantine francia kézben volt.

II.

Elnémultak-e a nappali riadás hangjai? — nem: csak elvonúltak: — élénk mozgás volt e rendetlen falhalmazok közt. — A bey háremének ajtait nyiták

fel az avatlan frankok kezei: a felrettent hölgyeknek párisi udvarisággal nyilatkoztaták ki a csapatok parancsnokai, hogy egy kincsnek birtokába jutottak, mellyet eddig nem ismertek; hogy a kényelmes párnázott termék helyett, mellyek rózsaoлаjat, töményt, s ambrát illatoztak, pusztá sátraikba az utcára, vagy kunyhóikba térhetnek vissza: hol enni inni ha nem találhatnak is semmit, meglelik azt, mi mind ezeknél többet ér, a szabadságot.

Ott az éj kárpitjai alatt, ledér katona bujkált, s az ijedt lakótól pénzt s drága szöveteket, fűszeres dohányt, s nedvtelt török szilvát csikart.

Távolabb a keskeny szennyelt utcácskákban pihegő zsidók poggyászaikat rendezék: vagy fürge martalócok a remegő menekvőt nyájas illedelemmel szabadíták meg terhétől: vagy elugratott háremek hölgyeinek kínálák vezető karjaikat.

Néha az éles „qui vive!” hallatszott a falakon, s lovag őrségnek dőbörgése alatt. — Itt ott vidor zene hangzott, s a letiport beduinok ősz falai közt párisi daljátékok kedvelt hangjai fuvaltak. — Karcsú tisztek árnyai vonultak a falakon el, a tulsó rések világától futólag oda rajzolva: — egy egy töltésétől szabadított fegyvernek csattanása szakasztá a tompa morajt keresztül.

Csak egy szoba, a vár nyugoti utcácskájában, világos, alacsony kerevetektől körözve, s két gyertyától világítva, volt csendesebb: — halk susogás ömlött ott, s a hosszú párnák egyikén, két lény hevert:

Barberoux és Zulejka. — Ah minő szép volt e barna hűri! mint az örök ifjúság: ama sötét életárasztó szemgyémántokból túlvilági fény áradott! — Miként merülnek gyöngéd kezei Barberoux barna fürteibe, miként vonja a szép, nemes tekintetű ifjú arcát dobogó keblére: — ajkai fűszert párolognak, minden idege reszket, szemei könnyben csillognak. — Menynyi ittasság, mennyi önfeledés! — minő örült szenvedély, s pazar szerelem! — néma boldogság, ébredni irtózó! — kéj! mellyre szó nincsen: üdvözítő kabultság, olvadás, s halál, hol élet kezdődik!

Mi ez? mi lelte e hölgyet? ni! szép karja az ifjút távol taszítja magától! most felugrik, a lágy szőnyegre borul arccal, és sír. — „Allah!“ ordítja, keblén a havas patyolatot tépi szét és átkozódik. — Maga ellen dühöng e néember! — lám ő nem hall, nem lát, lelke elragadtatásban e szobán, a sárga sivatagon, az ősz gránitbérceken túl száguld, — a honi sátrokat futja fel, a nyerítő nemes mének előtt repül, ott ama tág lombkorona alatt ülő beduinok előtt szédeleg, s most újra a halmokra tekint, mellyekről nyilsebességgel lerohanó fehér alakok tömege tűnik elő mint felleg, barna arcokkal, nyerítő méneken, villógó karddal!

„Hová hová kelet leánya? megállj! — vissza ama dagadó kerevetre, amaz ittas karok közé, a lángoló szerelem tengerébe, vissza — vissza — vissza!“ — — mind hiába: — ott áll Barberoux előtte, s magasztalt izzó tekintete e kecseket iszsza fel, bámul, reszket,

vége szól: — „Zulejka! éltem üdve, kelet kincse! jer, jer!“ — A hölgy felkél, iszonyú sikoltással veti magát az ifjú karjai közé, mint a halni akaró, a fölvert hullámok árjaiba.

„Barberoux!“ sohajt fel: „mennyem, reményem, üdvem, szólj! tudsz-e áldozatot tenni? — Ah! férjem, szükséges ez nékem. — Te mindent adsz a tenger halának, csak vizet nem. Te az ég szárnyasát kebleden melengeted, s a levegőt zárod el tőle. Te a tűzgyík pikkelyeit balzsamban füreszted, s a tüzet eltagadod tőle. — Profétám, lelkem mása, szólj, tudsz-e áldozatot tenni értem?“

„Éltemet kívánd, Zulejka; a tied minden.“

„Térj hitemre oh ifjú! egy Allah s profétája egy! a hölgy sátraink alatt szolgálód; kinek üdv az engedelmesség, ki, ha vered, kezeidet csókolja, ha szidod, ölelő karjait terjeszti utánad, ha meghalsz, sírodon veri a tört önkeblébe. — Ha megöled: lábaidhoz csúszva s áldva kezedet, pihegi lelkét ki. — Nem kell szabadság neki, nem osztozik jogaidban, nincs kívánata. — Mindene te vagy, élte átfoly a tiédbe: megszünik gondolni, akarni, vágyani, mert neki férje van! — nem félt, nem irigyel, nem óhajt kiváltságot, szerelme nem kirekesztő; százzal megosztózik, ha akarod. — Ő egy tekintetteddel megelégszik, s mégis szenvedélye tenger, melly ki nem apad soha!“

„Kívánj o Zulejka mindent, ez egyet nem. — A keresztyén hú és nemes. Adott szava már szentség, esküje örök igazság, rendíthetlen: hite mély és tisz-

ta, mint az ég azúrja, szerelme, szíve, egyé csak! — Parancsnokom becsül, királyom fegyverét viselem, s keresztjét szívemen, pajtásaim örömmel neveznek annak: s mind ezek helyett: önmagam s mások megvetése legyen-e választásom? — szeretsz-e te, hogy ezt kívánhatod?!“

„Hát nőd szerelme, azon égő őrült szenvedély, semmi? nem kárpótlás? — e tudó a lehetet kéri tőled, e szív vérét, hogy doboghasson, lelkem eszméletét: — O Baberoux! Allah nevében, térj hitemre.“ Zulejka összetett kezekkel csúszott az ifjú lábaihoz: — „látod, folytatá, atyám gazdag: parancsa alatt ezek teszik keresztbe kezeiket mellökön: hatalmas csapatok adózói, pusztáin ezer mén nyerít, sátra előtt ezer szolga vár intésére, s ő szeret engemet. — Megbocsát, mint fiát fogadand. — Ah minő szép leszesz! ha majd a nap barnára festi arcodat; hófehér ménen, melly hevültekor pirosuló mint hajnal: sörénye lágy mint bogár selyme, s szemei fénylők mint a gazellé — hogy fog a fehér leplezet lengeni karcsú tagjaidon, s ragyogni ama hajlásában markolatát csókoló acél, — mikor a rohanó beduin csapat elején robogsz lova-don s ajkaidról Allah neve száll fel! — midőn gazdag zsákmánynyal térsz meg, háre-med nyilik fel éjfélkor, angyalok terjesztik szárnyaikat utánad: s azok közt, kik szerelmekben örültek, első; kik követelnek, utolsó — Zulejka!“

„Mindent, csak ezt nem!“ kiált fel az ifjú átölelve ne-jét, s csókkal fojtva el áradó, s mindent magával ragadó ékesen szólását.

„Nem!“ sikolt fel a leány: „nem?“ ismétlé, elhaló hangon: — „ah ha tudnád, keresztyén, minő szót mondott ki ajkad, minő ítéletet! — mit beszélek? — ne hallgass rám; nézd ott ama safián földte könyvet, az a korán; én olvasok néked belőle. — Egyet még! — Azt ígérted, hogy mindent kész vagy érettem tenni egyen kívül.“

„Mindent!“ szakasztá félbe Barberoux.

„Mindent? — úgy ígérd meg, hogy atyámhoz követsz; — törzsöke úgy is most a ti részeteken van.“

„Zulejka!“ kiáltott fel az ifju meglepetve: — „de jó! — kerüljön éltembe bár, szavamot adtam, követlek!“

III.

A scirocco zúg! — Ismeritek ama légrohamot, melly a puszta homokdombjait mint könnyü labdát veti az égnek? Egy pont a távolban: repülő sasnak vélnéd, de haladtában gomolylyá terjed, felhő, halom, hegy dagad belőle. — A nap elsötétül, pirosan mint vér, bujdosik fakó leplek alatt. A karaván megáll, a málha-terhelt dromedár földbe túrja fejét, s a puszta fiai arcra borúlnak, míg a fövényvihar átsöpör rajtok s a hosszú állat-s embersort forró homokréteggel födli be. — Túl a sivatagon szárnyal a felhájázott atomok árja: minden sátor, minden mecset, minden lak megtelik leheletével: az élő torka

kiszárad, szeme fényét veszti, hangja elhal. A lenge antilopok források közelében összebújnak; jön oroslán bár, a remegő vad tűzszemeit nem szegzi rá: de az arany sörényü állatkirály nem jó, mert a mi ott a pusztán átzajong — az a scirocco!

És ti nyeregglakó beduinok, fehér lepleitekben, csak ketten amaz égő fővényen, távol a hűsítő óázoktól, mellyek mint zöld csillagok virúlnak fel e vész honában, — mit kerestek ti? — Látjátok a pontot, melly a percek iramtában roppant tekévé hólyagzik. — Távol a forrás, melly szomjatókat oltaná, távol a fűszert lehelő zöld sziget, melly mézével, s kókosz tejével itatna, melly török szilvát, fügét nyujtana táplálatul.

„Barberoux! — a scirocco jó, megállj, le a lóról!“ mond az egyik beduin: ifjú, karcsú, s keletien nemes arcú.

Barberoux megállítja lovát, mindketten leszálltak s arccal omlottak a földre. — A két mén, berber pusztákon nevelve, a vész leheletét ismerte már, s leheveredve, fejét ásta a homokba szusszanás nélkül.

Zúg a scirocco, zúg! — a behúnyt szemek körül éj van, a nyitott nem látna soha. Sárga homokfal rohan elő, tikkasztó hőség zsibbasztja a tagokat, egy tengere a fővénytelte légnak rombol el a két pihegő beduin fölött, mert öltözetök azoknak láttatja őket. A vész haldokol, a lég oszlopai hirtelen áthülnek, az idegek görcsei oszlanak, a tüdő tágul, a lehelet szabadul — a halottak támadnak.

„Zulejka! messze vagyunk-e még?“ kérdé Barberoux felkelve, s a homokburkot lerázva öltönyéről.

„Két óra alatt a törzsök sátrainál leszünk!“ felelt Zulejka.

A nap ekkor hanyatlott le, s a holdtalan éj, a forró égalj helyzeténél fogva, hirtelen körül sötétedett. — A csillagok tüntek elő egyenként. — Ah minő szépek voltak azok! — mint angyalok szemei, a sötét, mélyen sötét légboltokon. — A két beduin haladott.

„Zulejka, éltem élte!“ mond Barberoux: „hová vezetsz te? — Félek, félek, e kaland végsője leend éltemnek. — A mórok nem kedvelnek bennünket, hiheted-e, hogy e büszke nép franknak ölében túrná a legszebb beduin leányt, mellyre ég mosolygott?“

„Férfiú!“ felelt Zulejka büszkén, s lovát közelebb nógatá férjéhez, jobb karját füzé nyaka körül, s mintha lelke szállna ajkaira, s a szerelem egész mennyországába dicsőülne arca ábránd kifejezésén, monda: „Én szeretlek!“

„Te szeretsz Zulejka, — hitemre! — te tudsz szeretni! — de e látogatás mire vezethet, mit remélsz?“

„Vendég leszesz, gyémántja szivemnek! — sátorában arabnak mitől félsz, keresztyén? Nem tudod-e, hogy békehon a vendég laka törzsökeinknél, legyen bár ki? — Esküszöm! ama hüs gazdag oázban, mellynek fűszerét éles szaglásom iszsza már, szabad vagy! — Szakállod egy szőre sem görbül meg. De én — de én!“

„Mit mondál!?” — riadt fel Barberoux hirtelen megállítva lovát, melly mintegy előérezve a pihenés révét, vígan hangoztatá nyerítését: — talán te vagy veszélyben?”

„Térj hitemre át, o Barberoux! — Nézd ama fekete felleget a távolban, nem föld párázatiból gyúlt az; ott atyám tanyája van. — Csitt! hallod a nyerítő méneket, mellyek lovainknak felelnek? — tekints elő, az éj kormából tűzbálványok törnek elő, éji máglyák azok.”

„Amott egy beduin áll!” suttogta egyszerre Barberoux.

„Az első őrszem,” felelt Zulejka: „mindjárt hon leszünk. — Férfiú ne félj! veled a sheik leánya van!”

„Félni?” szolt Barberoux büszkén; „Constantine sáncain láttál, néember!”

„E nevet ne említsd itt!” susogá a hölgy: — „pirító az jelenben minden beduin előtt legyen barát, vagy ellenség.”

„Selim alikum!” — üdvözlé Zulejka, gyönyörű édteljes hangján a beduin őrt, ki elejökbe ugratott emelt pisztolylyal, de a hangot hallván, szelidülve felelt: „Selim alikum!”

„Ébren-e a sheik?” kérdé a nő.

„Gondolom, igen”; felelt kurtán a puszták fia, egyet fordítva barnáján s őrhelyére térvén vissza: — „Most ébren van, s kell lennie minden beduinnek!” ezt mondá s hallgatott.

Ah! birnék a költés ihletével, lenne tollam ecset, mellyet tűzbe márthatnék, hogy elővarázsoljam amaz

elnémító képet ezer változataival, melly itt az éjféli kebléből lépett ki.

Mint ha az ég kedvezne, emelkedik a síkság párkányából az est csillaga, a szelíd hold elő, tisztán, ragyogón, királyian! — A puszta homokja eltűnt, nedvittas bársonyfű leng a lovak lábai alatt, fűszer árad a levéldús lombokból, s a tágas tarka sátrók között óriás növénykoronák emelkednek, ingatva szárnyait az éji lebelben. Magas tűzmaglyák pattognak, s rubinfényt öntenek magok körül. Előttök fehéren leplezett alakok állanak vagy ülnek dohányozva hosszú szárákból, keresztbe vetett lábakkal, tág karikában, vagy egyenként, vagy nőktől körözve a sátrók nyílásában. — Itt egy hosszú vonal, magas, púpos tévékből, mellyek a hullámzó füvet szaggatják fel; mellettök roppant kockákban szövet- s élelemmálhák hevernek. A tűztől kísértetiesen világítva, a nemes keleti mének, veresen végződő farkokkal, számtalan sokaságban hevernek, állnak, szaladnak nyerítve. — S ezen előszemlétől, a tekintet mérhetlen távolba fullad, a sötétülő látkörig; a melly a tárgyakat mindig kisebbedve, s nagy árnyfoltokkal átszegve olvasztja végre az éjjel össze. — Az egész kép elején, kétes, föld és mennyei sugárvegyíték szövődik át, melly a szemet pillanatlan hagyja.

„Férjemet hoztam atyám!“ rebegette Zulejka.

„Abdul sheik! vendéged vagyok,“ szolt Barberoux, arab nyelven, mellynek szavait, a szerelem

oltotta emlékezetébe: „a sors, az isten, Allah adta őt nekem, — folytatá: helyben hagyásodat jövök kérni.“

„Béke veled vendég!“ felelt a sheik hidegen: „béke veled!“ ismételte rebegve, a szeretet egész gazdagságával, leányát szívéhez szorítva: — „pihenjete!“

IV.

A sheik erőteljes, tiszteletet előidéző alak volt, fél századot túl élt, szakálla még fekete mint a szén; utánozhatlan festői öltözete nem engedé őt egy tekintetre hagyni. De a szabályszerű keleti vonásokon valami neme a hideg komolyságnak mutatkozott; melly a közlőbb, szívesebb európai előtt mindig visszataszító marad. Barberouxnak annál nyomóbb volt e fessesség, mennyivel inkább változott színezetében s árnyéklataiban, mihelyt a beduin tekintete az övéről, leánya arcára szállt. — Zulejkának arckifejezése elfogulást és szánakozást mutatott. Ugy tetszett mint ha azon ünnepélyes apróskodás, mellyel a sheik Barberouxval vendégbecsülését érezteté, valami kimért, s hatásra számított egészt képezne. — Ugyan ez feltűnt az eszes franciának is, s őt vigyázóvá tette. — Lelke éberségét felszólította az ifjú hős, s minden a sátorban, s az előtt megjelenő arcnak kifejezését látszott fejtegetni magában. — Tekintete olykor azon szenvedélyességgel, melly a franciák tulajdona, nyugodott nején, kinek

mennyteljes szemei, a nehezen rejthető aggodalmat percenként olvashatóbbá tevék. Ő is vizsgálta a jövőket s menőket, néha összeszorított ajkai untató békétlenségre mutattak: de a beduinok száma nem akart apadni.

A sheik ritkán intézte szavait Barberouxhoz, Constantine ostroma szóba sem jött; a franciákkal viszonyról egy hang sem hallatszott — s mi az ifjat inkább meglepte, mint akármely egyéb: a sheik, Abdel Kadert sem említette. — Lovairól, tevéiről, az apadó legelőkről folyt a beszéd: végre néhány éneklő szűz vonott bús dallal rekeszté be a társalkodást. Mindenki hallgatott; valami saját volt az egész jeleneten, különböző mind attól, mit a mívelt francia valaha látott. — A puszták fiai, kiket ő csak méneik hátán, dsidával kezekben, a csata terén látott; itt, tüzelők körében, minden vadságot levetkeztek: s a beduin szelid volt, s bús: kivéven a sheiket, kinek márványhideg vonásain jég ült, és csend.

Későn ürült ki a sátor, még égett a tűz, éjjelenként a forró égélj ellenére, igen is türhető. — A sheik folyvást hallgatott: e némaság fárasztó volt; Zulejka atyja ajkairól leste a szót. — Végre Abdul, vendégéhez intézte szavait: „Capitain!” monda: „a szomszéd sátor elfogadásodra kész; nőd ma némbereim közt marad; béke veled!”

Leány segedelmével felkölt az arab, darabig állott, várva Barberoux távozását. — Az ifjú kétkezdő tekintetet vetett nejeire, ki nem merte szemeit rá

emelni, — végre távozott. Zulejka egyedül maradt atyjával.

Keblet pillanatra könnyebbedni érzi, ajkait mozditá, mint ki régen magában fojtott kérdést vagy nyilatkozást akar kockáztatni. — De megfoghatlan tartózkodás, s félelem neme zárta le ajkait.

„Béke veled Zulejka!“ mond a sheik, könnyű csókot nyomván gyermekének homlokára, — azután eltávozott.

*
*
*

Ébredj, ébredj! sugárkoszorús nap, bájos, isteni! akár az éjszak jégszicláin törik meg fényed, akár a dél narancsfait színezik első lánghullámid; keleten, nyugoton kedves, éltető, ifjító, — kelj! homokhalomok fölé, s az oáz bársonyán hintsd el bíborodat. — Látd, a néma sátrokból egyes férfiak lépnek ki, hóredőzet nem födi tagjaikat, könnyű veres ujjasokban, nem hátráltatva a görbe kardtól, a főhasító handszártól, szélednek a lovak közt el, mellyek gyöpágyaikról ugrosnak fel, karcsú tagjaikat hosszúra nyújtják, ezüst sörényöket rázzák, s tág, pirosuló orröbleiket emelik szaglálva föl. — A dromedár térdre emelkedik, újra leereszkedvén a gyöpre, nehézkesen hengeredik azon, majd orrával segítve támaszkodván a földhöz, feláll, s megrázkódik.

A sátorok előtt tüzek szíttatnak, fejökre emelt magas sárga edényekkel sietnek rabnők a közel kutakhoz. Mindenütt élet ujul, dobogás hangzik, ébredő szó zeng. — Fel hajnal, fel! — ah te futsz! te kenyelfutó vagy, kalauz csillag, — utánad a király jó vérpalástban, szivárványövvel, s feje eget szór.

A sheik sátora eleibe a törzsök fejei összegyűltek: Zulejka annak mélyében ült: Barberouxnak delli tagjairól le volt öltve a fehér arab lepel, könnyü házi öltönyében a puszták fiainak állt ott: karcsúbb, fehérebb mindegyiknél, és büszkébb.

Voltatok-e a Kaukaz alatt? láttatok-e cserkesz vagy mingreli urat gazdag szomszédot fogadni, vagy várva chánja látogatását: ha nem láttatok illyet, midőn gazdagságát tárja vendége eleibe, s nemével a kicsinylésnek, olvassa arcáról bámultát s meglepetését: — ide jöjjetek! Abdul sheik három törzsök feje, kincse mérhetlen, intése mindenható! e sheiknek vendége van, egy francia, egy idegen, kit a barát arab is gyűlöl, megvet, kit megszegyeníteni diadala; — ide nézzetek most!

Gazdagon fénylő szolgák vezetéek rendre a toporzékoló méneket elő, a beduin főnök homlokait veregeté meg, s mindegyiket nevéen szólítá, s kezéből eteté. — Ezek után terhelt tevék jönnek, kiket távolabb tanyába parancsol vezetetni: magas poggyász ül hátaikon, élénk színü takarókkal fődve, fejüket toll ékesíti, s nyakukon csengő beszél ezüst szavakban.

Számtalan nép foglalja a tanya előtti tért körül: hol tegnap lovak hevertek, s máglyák lobogtak, ott most sik terül, mellyen ifjú beduinok játszi lovakon úzik hadi gyakorlataikat. — A patkót lövik le méneik lábairól, magosra vetett narancsot hasítanak kardjaikkal ketté, dsidáikkal a szeg fejét találják, s iszonyú száguldtokban a pénzt szedik fel a földről, lehajolva nyergeikből.

A nap haladtában szőnyegek lepik a földet, telükben kifogyhatlanok mint tündér terítő. — Barberoux örök kábultságban van; szeme, izlete, lelke el van foglalva: ittas, elragadtatott! — mint ha mondaná: ah minő élet ez! minő férfias! minő erőelőtüntető! — s alig ha nem a megszégyenülés pirja az, melly vonásain fut végig.

Zulejkának elszórtságát s remegését, öntudat, s nemzeti nemes büszkeség váltják fel: tartása fönséges, szemei a bájló tárgyakról, s a nemes játékról férjének magasztalt vonásaihoz térnek vissza, s megint amazokhoz röpülnek. — Arca néma kérdéssé alakúl, s annak egész kifejezése mondja: ,ember! mit mondasz erre?'

Nincs szünet, dalt zene, ezt dal követi: ujra lovaglás, lövés, vivás, míg a nap végső tekintettel búcsúzó sugárt ereszt a festői tanyára, s elhal.

Barberouxnak kebléből egy ,ah!' emelkedik, maga sem tudja miként sátorában áll: Zulejka van mellette, karjait terjeszti utána, s a huszonnégy órát átéhező szerelem forróságával veti magát az ifjú keb-

lére. — „Barberoux!“ kiált fel: „úgy-e te közöttünk maradsz.“

Az ifjúnak arca halavány lett, forró keblén át jég zsibbadott: úgy tetszett mint ha az igéző varázs kapcsai alól szabadúlna. — Egy tekintetet vetett nejére, melytől ennek fogai verődtek össze.

„Zulejka!“ rebegette a tiszt: „el, el innen! el e tündérhonból! nőm, halld eskümet: az élő istenre esküszöm én Alexandre Barberoux, hogy honomhoz, s hozzád hű maradok utolsó leheletemig!“

„Végső szavad-e ez ember?“ kérdé Zulejka térdeit átölelve: „ó mondd! — — igen — igen, rebegette: én ismerlek, ez végső szavad volt.“ — Ezzel a nő felkölt, s mint örült ingadozott férje sátrából ki, s ment atyjához, ki még ébren volt.

Abdul sheik a szőnyegen ült, félig kiegészzt hosszú szárú pipájából a tüzet vas lapra fordította, csendesen töltötte meg azt újra, és szólt: „Zulejka, tedd a tüzet pipámra.“

Zulejka kalánszerű eszközzel fölvette a még füstölő dohányt, s az ujan töltött pipára fordította, azután aranytól csillogó erszényből, kis ujjával rőt barna dohányt vett ki, s a tüzet domborún behintette azzal.

Atyja kérdé most: „Leányom, mikor térsz vissza férjeddal?“

„Soha!“ rebegette a nő.

A beduin hallgatott, néhány füstöt eresztett pipájából, s kérdé tovább:

„Mit esküdtél nekem Zulejka! mikor először indultam csatára Abdel Kader mellett, s hire volt, hogy a frankok irtó háborút folytatnak Mohamed s Afrika ellen?“

„Hogy ha elfognak — — —“

„Mondd el esküdet Zulejka!“

S a nő szólott: „Esküszöm Allahra, a koránra, és Mahomedre, — mert egy az isten s egy prófétája.“

„Tovább!“

Zulejka folytatá: „Ha engemet ez irtó had viszonyai közben a frankok elfognak, azt, ki elfogott megölöm, vagy ha elcsábított, a próféta hitére térítem, ha pedig ellenkezik — — —“

„Tovább!“

„Ellenkezik — — ah atyám! ez örült eskü volt, ne kívánd ismétlését.“

„Tovább!“ mond a sheik jéghidegen.

„Megölöm őt!“ sikoltott Zulejka, s atyja lábaihoz rogyott.

„Holnap reggel haza kísérd férjedet.“ Szólt a beduin.

„Haza?!“ kérdé Zulejka, kétkedő tekintetet vetve atyjára.

„Holnap, igen;“ ismétlé a sheik: „emlékezzél esküdre!“

„Könyörület!“ rebegte a nő: „ölj meg engem atyám, ez felment iszonyú eskümtől!“

„Allah nagy!“ szólt a beduin: — „béke veled!“

V.

„Béke veled!“ rebegette a puszták leánya: de béke nem volt vele! — Iszonyú belső küzdelem, vallási buzgóság s lángoló szerelem közt, dúlt ifjú keblében. — Mint egy zultán arab regékből, mint isten állott Barberoux előtt: minden mozdulatán valami nemesb, kiválóbb, főntebb tűnt fel, mint ama puszták fiain, kiknek eddig körükben lakott: illy lelkületü férfiút, elveitől elszakasztani nem remélhető! — Esküje, azon irtóztatós eskü, a koránra mondva, s midőn először kelt ajkairól, átokkal terhelve magára s atyjára, — mondva azon elhatározással akkor, hogy teljesítendi is: — mert haj a szerelem tündér hona még nem virult fel szüz kedélyében, — másolhatlan volt!

A hölgy egy sikoltással omlott a földre, s kiáltotta: „Allah, Allah, világítsd elmémet!“ — — Láttuk hogy a csata zajában kereste a szerető hölgy a halált, melly esküjét oldja fel: de az kerülte, mint boldogság a reméllőt. — „Megölni őt? — nem, rebegette: ez irtóztatós! — De ha hitemre térne még is? — Ő azt nem teszi soha! — Szerelmem egész tárházát felnyitottam, az élvezet minden fokozatin át vezettem, indulatom lángjával körülfogtam őt mint a máglyát! — és ő állott mint kőszál, mint amaz ezredek tanú, atyáink pyramisai! — — ah! mint becsülöm én e férfiú nagyságot! s mégis, életemet adnám, hogy őt kisebbnek lássam.“

Zulejka kerevetre vetette magát: átküzdött végre lelkének s a nap éjjelén. — A hajnal atyja legszebb ménén látá őt, s mellette Barberoux távol a hús óáz-tól. — Női, nem férfiú öltözet volt már tagjain, lova a gazdag sheik kegyenc leányát hordá hátán.

„Megállj!“ kiáltott Zulejka.

Férje kérdő tekintettel rántotta meg kantárát, a ló állott, s zabláiról tajték havazott.

Látod ott a halmon ama kőromot, mellyet valaha Oziris lakott?“

„Látom.“

„Itt fele az útnak, ez az elválasztó vonal, még egy — utolsó szavam van hozzád!“

„Utolsó!? Zulejka! minő kegyetlen szellem üz tégedet, mondd, mit kívánsz tőlem?“

„Éltemet, s a tiédet ó Barberoux! a remény elhervadt keblemben, mint a vízi líliom a scirocco leheletétől, mint csillag fénye hajnalkor. — Nem remény többé, csak annak elmosódott szín- és hangtalan árnya rebegi még egyszer — egyszer és utoljára! — térj vissza! férjem, életem! térj vissza! légy ura e pusztáknak, s e szívnek, melly nélküled üres mint e sivatag!“

— „Zulejka! elég — az égre elég! — egy gondolat birkózik fel érzésem örvényéből — hölgy, te nem szeretsz!“

„Kegyetlen! eskü láncol engemet, lelkem húrjain hever, mint az oroszán martalékján. — — Én a koránra esküdtem! — néked meg kell halnod!“

„Örült!“ felelt Barberoux szánakozva, s lovát haladásra nógatá.

„Frank! Allahra mondom, neked meg kell halnod!“

Barberoux szótlan haladott.

A nő még mindig időzött lovával: pisztolyát vonta elő, s férjére szegezte: — Barberoux a puszta némaságában, a felvonuló sárkány percegését hallá, s megállott. Hidegen, s nyugodtan szegzé szemeit nejére, kinek karja reszketett.

„Ölj meg te! Allah nevére! kiáltott Zulejka, — Barberoux; ez utolsó kérésem. Ölj meg! ó, csak ez egyet tedd meg!“

„Nóm!“ kiáltott fel a francia tiszt, közelébe ugatva: „feledd esküdet, éltem üdve! jer honomba! az isten maga a szeretet, ne rettegj, gonosz eskü teljesítését nem kívánja soha — —“

„Barberoux!“ szólt a nő a pisztolyt még mindig férje mellére szegezve: „késő! a választás órája jelen — szerelem közt, minő még nem volt, s halál közt — válaszs!“

„Nő, te örült vagy! — én nem félek tőled, te meg nem ölsz engemet!“ felelt Barberoux. Ezzel az arab széles kengyel élet éreztette lovával, s ment.

Egy lövés csattant el. — Barberoux összerázkódott — s hátra tekintett — — Zulejka hanyatlott le lováról, szíve táján ment a lövés át. — Barberoux e szavakat hallá:

„Igazad volt, én nem tudtalak megölni!“ — Ezzel elnémult.

Lova a földön látván asszonyát néhány ugrást tett, s iszonyú sebességgel rohant a tanya felé vissza.

Barberoux? — ő egyedül maradt a széles világon, s közelében rom és halál!

III.
K O S Z O R Ú Z O T T
P Á L Y A M U N K Á K.

I.
S Z A V A L A T T U D O M Á N Y.

A K I S F A L U D Y - T Á R S A S Á G N A K

1838 és 9-BEN K I T E T T S Z É P M Ű T A N I J U T A L M Á R A * K É S Z Ű L T

K O S Z O R Ú S I R A T.

I R T A

R A M E R S H O F F E R V A L E R I Á N.

Vox est mentis index, et velut exemplar,
ac totidem, quot illa, mutationes habet.

Quinctilianus.

A készítendő *kézikönyv, melly a szavalásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg, s gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelettel a magyar nyelv grammaticai viszonyaira, dialectusaira, versszerkezetére, s azon hibákra, mik jelennen színészeink szóbeli előadását dísztelenítik, szükségessé teszi e jelen értekezést bizonyos részekre osztani.*

1. §.

A *szavalás* (declamatio) nem más, mint a tökéletes előadás mestersége; illykép magában foglalja

*) L. a 149 és 154. ll.

a hang-, szó-, s tagmozgatási nyelvet. Eme messze terjedő, gyönyörrel teljes mesterség az ősz korban főleg a rómaiaknál s görögöknél olly nagy tiszteletben áll, hogy a hiresebb költők s prosairók műveiket egész gyülekezet előtt elszavalották; így Herodot, s Euripides dolgozataikat nyilván felolvasák, s általános tapsra érdemesítették jeles, szívreható előadások miatt; a szavalásban különösen a szóonokok, s költészek gyakorlák magokat: ezen oknál fogva a lángeszű Demosthenes Andronicus színésznek ebbeli oktatását fogadá; — a rómaiaknál egykor Livius Andronicus annyiszor kénytelenített mesterileg előadott színészi darabját ismételni, míglen elrekedne; Cicero idejében Roscius, Augustus alatt pedig Phylades, s Batyl a szavalásban nagy hírre kaptanak. Annyira apolgták e mennyei mesterséget, annyi fáradságot fordítanak annak megszerzésére! — És méltán; minthogy a jeles elmeműveknek szívünk-rei befolyását csak félig éldeljük azokat nem hallván.

Ez okból nem csodálkozunk azon, ha valamely nevezetes színész megjelenésével mindenkinek kíváncsisága élénken fel van serkenve, és annak hallására mindenünnen nagy számú vendégek összegyülekeznek, szintúgy valamint hajdan Athenaebe Demosthenes beszédeinek elszavalására Göröghonnak legtávolabb tartományaiából is minden jelesb miveltségű férfiak összesereglettek. A szavalásbani járatlanság mind egyiknél, de jelesül azoknál nagyon szembeszökő, kiknek vagy mint szóonok, vagy mint színészeknek

fellépniök kell; azért csak azon színészt halmozandjuk dicséretekkal, csak az adandja szerepét kedvnyerőleg, ki a szavalás szabályait ismerendi.

A szavalásról általánosan szólván egyedül né-mellyekről teendünk említést, ennek messzeható sza-bályait inkább a színészetre alkalmazandók. — Ugyan is a szavaláshoz megkívántató tulajdonok illetik elő-ször a *lelket*, másodsor a *testet*.

2. §.

A *lelki tulajdonokra* nézve szükséges:

1) *mélyen belátó ész*; melly nem csak minden mondás, s körbeszéd értelmét, hanem az egész tárgy összefüggését és célját könnyűséggel felfoghas-sa; e mellett észrevegye a fenforgó indulat természe-tét, az előállítandó személyek jellemét (*character*) s helyheztetését is.

2) *eleven képzelet*; mellynek segedelmével a mű-tárgyat úgy állítja lelke eleibe, mint az író kívánja.

3) művelt ízlés, világ- s emberismérettel felruhá-zott *érzékeny szív*; egyébként ennek hiával hidegvé-rüséget mutatand a szavaló ott, hol égnie kell, nem lelendi fel az indulatok s szenvedélyek kifejezésére illő hangot; sokszor ugató, s szitkozódó hangon be-szélend, hol méltósággal, s fontossággal szólani; nyő-szörögni fog, midőn panaszra fakadni; zajongást in-dítani ott, hol hathatós szavakkal fellépni illendő.

4) *lelki fogékonyság mindennemű érzelmekre nézve*; mert lehetetlenség, hogy az, ki csupán komo-

lyokra, vígjátékokra, szelíd előadásokra, fenségesre termett, az ellenkezőt hasonló sikerrel előadhassa.

3. §.

A testi tulajdonokra nézve megkivántatik:

a) a hangnyelvet illetőleg:

1) *tökéletesen kifejlett, s jól kimivelt szóló műszerek*, hová főleg a hangrés (die Stimmritze, glottis), az orr, száj, nyelv, a fogak, és ajkak tartoznak; azonban mivel hallható nyelvről van itten a szó melly a lég segedelme által eszközöltetik, azért az említett szólás műszerei újlag alrészekre oszlanak, mellyek: a tüdő, gége, gőgsíp (der Luftröhre, trachea), és hangrés; az ezen műszerekben találtató legcsekélyebb hiány is árt némikép a szavalásnak, és pedig annál inkább, mennél több azok közül megtagadja szolgálatját. Így: kinek vastag, vagy kelleténél hosszabb nyelve, megromlott, egymástól távol eső fogai, hajthatlan szája, összenyomott orra vagy on, annak a kimondása is bizonyosan hibás, s kellemetlen.

2) *tiszta, teljes hangú, hajlékony s kellemes szó*; melly a szavalónak egész hatalmában álljon.

3) *erős testalkat*; főkép erős mell, és hosszú lélekezés, különben beszédünk sokszor elakad.

b) a testmozgatási nyelv következőket kíván meg:

1) *helyes testalkotást* úgy, hogy a színésznek, vagy akármelly szavalónak kültermete semmi undo-

rodást okozót, vagy megvetésre, s nevetésre méltót ne foglaljon magában.

2) *a test hajlékonyságát*, mely minden idomtalanságot s merevenséget számkivet.

3) *jelentes képet* (Gesicht), mely tudni illik alkalmas legyen az indulatok különféle változásait illelőleg előállítani.

Eme minden szavalót illető tulajdonokról értekezvén, azt vizsgálandjuk, mi kivántatik a szinpadon megjelenő szavalóban, kinek hallgatói szívének uralkodnia, s azt elhatározásra birnia kell? szükséges ügyelettel leendünk mindenkor a magyar nyelv grammatikai viszonyaira, dialectusaira, versszerkezetére, s azon hibákra, mik színészeink szóbeli előadását dísztelenítik.

4. §.

A most érintetteket a színészre alkalmaztatván, megkivántató dolog:

1) *a természetes szép hang és tiszta szó*. A szavat szépnek, jónak, s tisztának mondjuk, ha a szükséges terjedelem (Umfang), hathatóság, és kellem nem hiányzik; az előadás bizonyára egyhangú, s untató léssen, kinek szava legalább egy octáva terjedésével nem bir. E mellett megkivántató erővel is birjon a szó, mert különben az érthetőség, s a beszéd nyomossága sokat vesz; igaz ugyan, egy jó, s erős mell e dolokban legtöbbet tehet, minthogy rendszerint ettől függ a hosszú lélekzés, mi a természet adománya,

de legyen a lélekzet bár mely erős, a színésznek mindazáltal vigyáznia kell, nehogy húzamosan szólván a lélekzet elmaradjon, minek természetes következménye az: hogy helytelen megállapodása által a hallgatókban kellemetlen érzést fog támasztani.

Azonban a szózat legfőbb tulajdona a *kellem*. Ez általjában a szép hangzásban áll, mi nem más mint a betűk, s szótagok ama kellemmel teljes hangzata, mely a fülnek tetszik; erre nézve a hangok tiszták, csengők, kerekdedek, természetesek, s minden aljas pórnépiségtől mentek legyenek. Azért a hangkellemnek árt, ha szánkat mód nélkül kiterjesztjük, vagy hegyesítjük, ha kevés, vagy sok levegőt eresztünk ki, vagy ha azt hirtelen tüdönkből mintegy kilökjük; így támadnak a szerfeletti vastag, és vékony, néha visító, s kellemetlen hangok.

2) *a helyes kimondás*. A jó kimondáshoz két tulajdon tartozik: a helyesség (die Richtigkeit), és érthetőség. A kimondás helyességét tulajdonkép a nyelvtan tanítja, különösen ama része, melyet *betűtanítványnak* hívunk. E tekintetből szükséges 1-ször az egyes betűket, t. i. a hangzókat szintúgy, mint a más-salhangzókat illőleg kimondanunk; ugyan is a hangzókra nézve, jelesül az a- és e-re terjeszsze fő figyelmet a színész; ezen hangzóknál a rövid, és hosszú kiejtésen kívül még egy középső is létezik; mint e szavaknál: *akarás, emberség*; így máskép hangzik eszem (comedo, ich esse), máskép eszem (mens mea, meine Vernunft); a hosszú, s rövid hangzókat úgy ejt-

se, hogy amazoknak a kimondására még egyszer anynyi időt fordítson; például az időmértékben nagyon e következő szavakban tetemes különbség: sás, sas; visít, siklik; vér, ver; kár, kar; tör, tör; nem különben a mássalhangzókra, főleg a nehezebb kimondásuakra, illik figyelmét fordítani a színjatszónak, milyenek: gy, ly, ny, ty, s, sz, zs, b, p, d, t, g, k, c. A kimondásban tehát különböznek egymástól: rongya, mondja; bánom, artány; sír, zsír; bab, pap; dal, tál; gége, kapa, cipő. —

Továbbá nyelvünk grammaticai viszonyai is megkívánják a helyes kimondást; p. o. a többes számban jól meg kell különböztetni az *ak* és *ok* ragokat, mint e szavakban láthatni: hatalmak, jobbak, agarak, irottak, ágak, lábak, nyakak, városiak, polgáriak, vékonyak (vékony), károsak, kártékonyak, magasak; és e szavakban: asztalok, tagok, napok, abroszok, kalmárok; hasonlóan a birtokképző accusativusban az *at* ragaszték szükséges; mint: asztalom-at, asztalokat; így más kimondást kíván: dolgom, padlásom, mást birodalmam, ajkam; máskép ejtetik ki az *ok*, *ek*, *öm*, *öt*, és *em*, *et*; például: gödrök, erkölcsök, tömlöcök, üstökök; völgyek, völgyek, földek, fűzek; gőzöm, ködöm, köntösöm, fülem, szüzem; vagy törököt, könyvet; ezen megkülönböztetést néha az értelem is megkívánja; így: gőzös (die Dampfmaschine), többes szám: gőzösök; gőzös (dunstig) többes: gőzösek; keztyüs (der Handschuhmacher), t. sz. keztyüsök; keztyüs (mit Handschuhen versehen)

keztyüsek; p. o. a keztyüsök nem értik mesterségöket; kezeim keztyüsek; szinte megkülönböztetés okául következő szavakkal: asztalok mensae, asztaluk mensa eorum, erkölcsök virtutes, erkölcsük virtus eorum, házok domus, házuk domus illorum, vel illarum, a kimondását szorosán meghatározza; az igékbeni ragok kimondásánál hasonlókép vigyázni kell a színésznek, nehogy ragadja helyett ragadgya, várja helyett várgya mondjon. Eme, és több hasonnemű példákból kiviláglik a nyelvtani szabályok ismeretének szüksége.

2-szor a kiejtés helyessége megkívánja a szótagoknak szabályok szerinti kimondását, mi a hangzók megkívántató megkurtitásától, vagy meghosszabbításától függ leginkább. Ennek megtartása mellett szükséges a szóhangot (Wortton) azon szóra rakni, hol okvetetlenül lennie kell; majdnem minden betűnek, minden szótagnak egyenként véve vagyon saját hangja, saját kimondása, mihez gyakorlás kívántatik. Erre nézve jelesül az aljas népi kimondást, valamint a tájéki szólásokat kerülnünk illik. Ezekhez számláltatnak az úgy nevezett beszédejtések (dialecti, Mundarten), mellyeknek a drámai művekben helyet nem engedhetni. Ezen okból hibául tulajdoníthatnék az írónak, ha műveiben így szólana: eszek, iszok, aluszok, fekszek, esek, vagy tessén, dicsértessen, méltóztatna, miket Máttra körül hallhatni, holott az *ikes* igék valamint a szenvedők is a mult, és régen mult időkön kívül az egyes számnak első személyében *m*, a

harmadikban pedig *k* betűvel végződnek, ekép: kenyeret eszem, bort innám; barátom ma sokat eendik és iandik, e dolog miatt sokáig haragudnám, nem bánom tessék a hizelkedés, én szivemből gyűlölöm; így a cselekvő igéket szenvedőleg ekép ragasztjuk: dicsértessem, dicsértessél, dicsértessék; nem szabad a palóc szóejtés szerint minden hangzót diphthongussal mondanunk; p. o. sziep luó, haó, vagy háu me-egy? (hová mégy?) meörre, eerre; az *l* betűt elhagyni, vagy az *a* betűt *ó*-val felcserélni; mint: sok óma vót a faán; ilyenek: szíva, kómár, vőgy, s több eféle; vagy láttom sántó embert, jóu káso, bábo; szinte *d* helyett *ny*-et, vagy *j* helyett *ty*-, *gy*-ét használván, téssen a palócokat utánozni; például: nem bányom, ártanyi, vennyi, tennyi, hoznyi — kalapgya, ablaktya, haraggya, borgyu, vargyu, sargyu; ezt tennők, a *let* szótagot *leg* helyett használatul vevén, mint: let-nagyobb, let-jobb; vagy a *meg* szócskában előforduló *g* betűt a következő szó betűjévé változtatván; ekép: mem-mondta, mev-verte, mel-látta. Illynemű kifejezés is divatozik a palócoknál: „kihoz mentél Bécsban? a püspöknál vótam, — kapável, és villável küverte a kutyát. A *tiszai szóejtés* szerint az *é*-t *i*-vel, az *ly* hangot *j*-vel felcserélni, hiba; mint: vír, bíkessíg, szíp, hejben (helyben); azonban a tiszai szóejtésbe sokszor a *dunai* is bele vág; így a köz beszédben hallhatni: somjai bor, ojjan, ijjen, mijjen; vagy a tiszaiak példájára, a *ti* szótagot *tyi*-re változtatván; mint: Jancsi szeretyi Ka-

tyit; a tiszai részben, s általjában tót ajku lakóinknál az *a* jobbadán *á*-val cseréltetik fel, például: mágás, fá, pád. Sőt az említett beszédejtésekbeni jártasság sokszor némelly szavainkra fényt derít; ebből p. o. meghatározhatni: honnan veszi eredetét a *j* betű a határozott formáu cselekvő igékben, mint: *mondja, adja, adjuk, adjátok, adják?* ezeket a palóc szóejtés imigyen ejti: *adia, adiuk, adiátok, adiak.* Ezekből némileg kitünik, millyen befolyással bir divatozó beszédejtésink tudása drámaműveinkben?

A kimondás *érthetősége* kívánja, hogy másoktól könnyen s határozottan megértessünk, mert a beszéd hathatósága szükségkép szenved, ha a hallgatónak nagy erőlködésébe kerül minket megérteni; minél fogva szükséges a szólóműveket, hová a torok, ínny, nyelv, fogak, és ajkak tartoznak, mennél korábban gyakorolni, hogy mindezek könnyüséggel végezhessek mozgásukat, mi rendszerint a kimondás miveltségéhez számíttatik. A kimondás értelmességével ellenkezik különösen a beszédgyorsaság, melly hibában sokan részesülnek, ámbátor az ellenkező húzós szólásmód még inkább ékteleníti az előadást: mint példában a köznép szerint így szólván: karajcár, istrázsa, ne káltson (ne kiáltson), porórátor.

5. §.

Azonban több természetes hiba, s helytelen szó-
kás valamint az érthetőség, úgy nem különben a he-

lyes kimondás szabályainak is ellenére van, mellyekből a színészeti szavalónak teljesen ki kell vetköznie, minthogy előadását díztelenítik. Ide számíthatók:

a *selypegés* (das Lispeln), melly onnan veszi eredetét, ha a sziszegő betűk kimondásánál nyelvünk fogaink felső sorát nagyon érinti;

a *gagyogás* (das Lallen), ha *l*-et *r* helyett mondunk, mi hasonlóan onnan származik, mivel nyelvünket igen messze, és mélyen fogaink felé mozgatjuk; szükséges lenne azt jobban a szájpaddlás felső részéhez nyújtani, s nyelvünket rezgő mozgásba hozni;

a *hebegés* és *dadogás* (das Stammeln, und Stottern), mit a hebehurgyaságnak tulajdoníthatni, s a lassú beszéd által könnyű módon elkerülhető;

a *szavak, szótagok s betűk elnyelése* (das Verschlucken), ha betűket, szótagokat, részecskéket (particulae) s más parányi szavakat épen ki nem mondunk, s a hangokat a nélkül hogy kilöknők, mintegy elnyeljük; e hiba kútfejét is a hirtelen, sebesen folyó beszédben kereshetni; mitől megmenekedhetünk, ha magunkat a lassú beszédben naponként gyakoroljuk, s nehogy a szavak értelme miatt a gyors olvasáshoz, vagy szavaláshoz szokjunk, legtanácsosb e végre valamely szótárnak szavait használni.

Ezen most előszámlált hibák lét-okukat a szólóművekben találják; azonban vagynak mások is, mellyek a szózatban (Stimme) léteznek. Ide vehetni: a *beszéd-gyengeséget* (die Schwäche); melly a fenszóvali, s szabad helyen történt olvasás által némiképp

elmellőzhető; a *teljes hangúság hiányát* (Mangel der Volltönigkeit); az *igen mély, vastag, s tompa hangok használatát*; az *egyhangúságot* (Eintönigkeit): eme hibákat a gyakorlás széleszti el, a *rövid lélekzetet*: e természeti hiányt a járás kelés, s hegyek mászkálása sokszor elhárítja; a *szó elbillenését* (die Überschlagung der Stimme), mi a megerőltetésből; a *rekedtséget*, mi a torok kiszáradásából; a *reszketést* (das Beben der Stimme), mi a szó gyengeségéből származik; eme hiányokon nem ritkán a gyakorlás segít.

6. §.

A hallást kellemesen érdeklő tulajdonok.

Az előbb érintettek által egyedül a jó, s helyes előadás talpköve van letéve, szavunk tudni illik hatalmunkban lévén; de az előadás mesterségének bírázásában még nem vagyunk; a legfontosb dolog még hiányzik, s ámbár értelmes az előadás, azonban mivel gyönyörrel akarjuk hallgatóinkat illetni, egyéb tulajdonok is szükségesek, mikről közelebbről értekezendünk. — Legyen bár melly foglalatja az előadásnak, még is a következő tulajdonoknál fogva díszes, s tetsző leend minden elszavalandó mű, mellyek az *elevenességben, folyóságban s különféle egységében* állanak.

Elevenéssel kérkedik az előadás, ha minden hang a hozzáillő erővel s gyorsasággal mondatott el;

különben erőtlen, huzós, s vizenyős minden előadás, mi kelletlenül hatja meg a hallgató közönséget.

Midőn mindegyik hang könnyen egymás után következik, úgy annyira, hogy ezek ejtésénél semmi erőlködés nem mutatkozik, *folyósággal* díszeskedik az előadás; ellenkező hiba kerekedik ki a hirtelen félbe szakasztott beszéd által, melly a szavalást igen dísztelenné teszi, főkép ott megállapodván, hol a képzetek értelme állapotást nem enged. Ezen gyakori hibának oka nagyobbán abban kereshető, hogy beszédünket egy lélekzettel hosszabb ideig folytatni akarjuk.

Elvégre uralkodják a szavalásban *különféleség*, de a mellett az *egységről* el ne felejtkezzünk. A gyakorlott szavaló nem szól egyhangulag, hanem beszédét a mű foglalatjához képest változtatja; mint-hogy pedig minden beszédnek, minden zenészi darabnak vagyon saját alaphangja (Grundton), azért csak bizonyos törvényeknél fogva szabad ebből másba általmenni. Továbbá a szép hangzat után törekedő szónok, vagy színész, a mély, s magasb hangokat illőleg változtatja, nehogy beszéde énekké legyen, egyedül az egyformán készült mondásokat, s körbeszégeket terjeszti elő egy hangon. Nem ejt ki minden szótagot, minden szavat egyazon hamarsággal s erővel; a beszédnek és zenének is vagyon határozott időmértéke, mire ügyelni kell. De ok nélkül semmi se történjék, egyedül, hol a dolog értelme javálja, majd erősebben, majd gyorsabban ad-

hatjuk elő a szavakat, vagy mondásokat; ama változatosság, midőn például: egy szavat a másik után sebesen, vagy lassan, gyengéden vagy erősen ejtünk ki, semmi előadást nem díszesít.

7. §.

Az előadandó tárgy lerajzolása.

Valamelly beszéd egyedül akkor teend benyomást, ha a szónok, vagy színész a tárgyat érezhetőkép, s láthatólag terjesztendi elő. Erre nézve nincs ugyan a hangokon kívül egyéb eszköze, azonban ezeknek célszerű változtatása, magassága és mélysége, erőssége és gyengesége által sokat képes tenni, sőt magával az iróval is némiképp vetélkedhetik, ki nek segedelme nélkül semmit sem vihet véghez.

A hangmozgásnak különmemü fokai, a lassúság t. i. és gyorsaság, a dolognak halk, vagy sebes folyamát terjeszti előnkbe. Így például: egy haldokló vég vonaglását lassan, s pedig mindig gyengébb hangon kellene előadnunk, midőn egy kődarabnak lezuhanása valamelly mélységbe sebes folyamatú beszédet kíván; sőt a rengést, rezgést, lengést s lebegést is képesek vagyunk szó által kijelenteni. Mély hangon szólunk homályos, szomorú tárgyokról, magasb hangokat használunk, nem csak harsány sípokot, pacsirta énekeket utánozván, hanem p. o. világos színekről, vidám tavaszról, vagy víg társas körökről szólván.

A szózat ereje vagy gyengesége szintúgy kellemesen festi a tárgyat. Minden hangzó, erős, kemény, darabos, durva, vagy kellemetlen dolog harsányan, s erősen; ellenkezőleg minden gyengéd, könnyű, csendes és szelíd tárgy rendszerint gyengén, s egymásba olvadó hangon adathatik elő. Imígyen rajzolja a szó legközelebb a hallás alá eső tárgyakat, de mivel ezekkel más érzékiek is rokonságban állanak, azért imezek is előterjeszthetők. — Illyetén festés példában ez: ha setétség, vagy éjről említést tevén mély hangokat, ellenben világosság, és nappalról szólván magasakat használunk; ha sebes járást gyors, lassút ugyan olyan beszéddel jelentünk; ha valamelly embernek kis termetét gyenge, s finom szavakkal érzéktjük; ha hízelgő hangon egy kellemes érzés okát, mint a tavasz melegét, érezhetővé teszszük.

Sőt érzékeinken kívüli tárgyakat is így lehet szemlélhetővé tenni; mint: a bal szerencsét, kevély öntudatot, bátor szívet, s több eféjét. Itt azonban a drámairónak vigyáznia kell, nehogy eme rajzok balul használtassanak. Így nevetséggel határos dolog lenne, ha valaki e szavaknál: *gyűlöllek te alávaló hízelkedő!* az utolsó szót hízelgő hangon mondaná.

8. §.

Lelki állapotjaink kifejezése.

A színésznek szavalása által nem egyedül a tárgyat, hanem annak gondolkodásmódját, és érzel-

meit is kell előterjeszteni, kiről szó vagyon. És ez a szavalásnak legfontosb, és egyszersmind legnehezebb része, mert ennek hiányával az előadásnak behatással birnia lehetetlen. Illykép megkivántatik, hogy az író azon indulatba tegye magát, mellyet gerjeszteni akar, Horác intése szerint: „*Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi*“, mert másokat különben meg nem indíthat. E végből nagy lelki tehetség, bő képzelet, s érzékeny szív szükséges.

Nehézséggel jár ugyan minden gondolatra, s szívbeli érzelemre az alkalmas kifejezést, hangot, s mozdulatot föllelni, s kitapogatni; mihez bizonyára talpra esett emberisméret okvetetlenül szükséges, melly fáradsággal teljes munkának szüleménye.

E helyen jelesül ama körülmény tekintetbe veendő, vajjon munkásságban, vagy henyeségben vanak-e a lelki erők? Így a tökéletes munkátlanság hallgat, de mennél inkább növekszik a serénység, annál élénkebb, erősb, és gyorsabb lészen a beszéd, annál jobban változik magasságában, mélységében, erejében, miglen tetőpontját elérte; ekkor t. i. valamelly szenvedélytől elnyomatott szív a kifejezésre hiányzó szavak miatt végtére egészen elnémul.

Továbbá mivel lelki állapotjaink állandó nyilatkozások miatt lelkünk három, egymástól elütő fő tehetséggel, t. i. ismerő, érző s vágyó tehetséggel bír; azért a kidolgozandó, vagy elszavalandó műben ezekre ügyelni szükséges. Ugyan is az észnek legcsekélyebb befolyása van a testi erőkre; miről tehát gon-

dolgozik, vagy szól, húzamosabb, gyengébb, s mélyebb hangon fejeztetik ki. Az érzelmek ellenben, s vágyások érzékiebbek, következőleg közvetlenül befolyanak testi műszereinkre; ez okból erősebb, s magasabb, mintegy kifelé törekedő hang kivántatik, minélfogva szánkat jobban nyitjuk, s a levegőt nagyobb erővel kileheljük.

Vagynak mindazáltal némelly egyes esetek, s kivételek, mellyeket közelebbről kell vizsgálat alá venni. Szükséges tehát először az *ész-*, másodsor az *érzés-szaválásról* értekezni.

9. §.

Ész-szaválás.

Itt azon változások előterjesztéséről leszen szó, mellyek csupa gondolatok, s fogalmak által támadnak lelkünkben a nélkül, hogy külső tárgyaknak közzönnék lételöket.

Természetes az, hogy a szavaló minden gondolatot, melly bizonyosságból, s meggyőződésből ered, erős s világos hangon mondjon el, midőn ellenkező esetben minden bizonytalanságnak, minden kétségnek gyenge, félős s rezgő hangja van. Különben szemügyre vétetik a *gondolatok viszonya, egyeztetése, és összefüggése.*

1. A *gondolatok viszonya* áll ezeknek csekélyebb, vagy szembetűnőbb fontosságában, a legnyomadékosabb szavakat, s fő fogalmakat észrevehetővé tehet-

jük a *beszédjel* által (der Redeaccent), melly a *hangjellel* (Wortaccent) egyazon hasznot hajt, és valamint ez a szótagokat szavakká, úgy amaz a szavakat mondasokká egyesíti. A hangjel kiemeli azon szótagot, mellyen nyugszik, s azt hallhatóvá teszi; a beszédjel díszesíti a szavat, mellyhez tartozik, mivel ez világosabb oldalról mutatja a szavat az észnek. Illykép a beszédjel a *fő hangejtés* (der Hauptaccent). A hangjel által árny, és világ terjed el a beszéden, a hosszadalmasság, s rövidség, magasabb, s mélyebb hangok segítségével, de a való fény hibázik, melly a fő képzeteket világosságba helyezteteti, mi egyedül a beszédjel által történhetik meg.

A mondasok igen gyakran más meg más értelmet nyernek, a mint ezen vagy amazon a szón nyugszik a beszédjel; például e mondasban: „*én őt megjutalmazni akarom*“: ha a hangjel az *én* szavat illeti, öntevőséget (Selbstthätigkeit) jelent, s emlékeztet az ajándékadó személyre, valamint az ajándék becsének mellékképzetére; ha az *őt* szón nyugszik, jelenti ugyan azt, ki, például: vagy rosszul ismértetik meg, vagy azt, ki különösen kitünteti magát; ha a beszédjelt a *megjutalmazni* szóra teszszük, akkor nem az az értelem, mint ha valamelly szolgálatot visszafizetnénk, hanem ingyeni adományt tesz; ha az *akarom* szón találja nyughelyét, akkor szilárd eltökélést juttat eszünkbe. Hasonlóan következő mondat mindenkör más értelmet ad: *ön ma lovagol a városba?* a mint erre, vagy amarra a szóra rakjuk a beszédjelt.

Mivel tehát a beszédjelnek a fő képzeten nyugodnia kell, azért olly helyre tétessék, hol az értelmesség legszükségesebb.

A hangejtés különféle nemű lehet: majd a hang magasságában, vagy mélységében állhat; majd egészen más hangra megyen át; majd valamely szónak nagyobb mértékben adja meg a hathatóságot, vagy végtére hosszabb időre nyújtja ki a szavat. E két utolsó mód akármeddig az elsők közül egyesíthető, s legközségesebb.

Azon szavak, mellyeken a hangjel nyugszik, nagyobb részint főnevek, vagy igék; p. o. a *vitézek* futhatnának az ellenség elöl? vagy: ki nyáron nem *gyűjt*, az télen éhen *hal meg*; azonban a festő mellékneveken is keresi nyughelyét, főkép azokon, mellyek kellemes, vagy kellemetlen érzést gerjesztenek; illyenek: *örvendetes, kéjes, kellemes; borzasztó, rémitő, irtóztató, rettenetes*; nem kevésbé azokon is pihen, mellyek a főnevet jobban meghatározzák, s azoknak tökéletes értelmöket mintegy megadják; p. o. *valódi* s *tartós* öröm bizonyára komoly dolog.

Továbbá a hangjel által különösen kiemeltetnek a feltételt jelentő, s ellentétben álló szavak, s gondolatok. E szavaknál: a gyenge ész elvárja az alkalmat, a közönséges elfogadja azt, nagy ész akaratja szerint idomítja. Ha a hangjel e három ellentétben álló szavakon nyugszik: *gyenge, közönséges, és nagy*; vagy ezeken: *elvárja, elfogadja, idomítja*: mindannyiszor változik a mondás hathatósága.

Néha névmásokon is szokott nyugodni a hangjel, mit azonnal észrevehetni; így: *veled* a legsilányabb szerencse nagygyá változik, *nélküled* a legnagyobb boldogság semmivé lesz. Nem különben a határozókon nyugvó hangjel a dolog fontosságát érezhetőleg előadja; mint: *máskor* fényezésben éle, *jelenleg* koldusbotra juta; *máskor* mindenek bőségével kérkedék, *most* az éhség nyomasztó súlya nyomorgatja.

Gyakran megkivánják a beszédjelt a sokat jelentő szavak, millyenek: *mindeniütt*, *soha*, *semmikép*; valamint az erősítések, ohajtások, parancsok, felkiáltások, és megszorító kifejezések! ilyenfélék ezek: *bizonyára*, *senki*, *semmi*, *oh*, *ne*, *soha sem*; p. o. *takarodjál gyalázatos ember, s ne mutasd többé magadat!* Végre az ismétléseken létező hangjel életet, és erőt ad a beszédnek, mire nézve szükséges a másod, vagy harmad ízben ismételt szavat mindig tartósabb, s erősebb hangon kimondani; p. o. *ő*, *ő*, és nem más cselekedte azt.

E helyen még vigyáznunk kell, nehogy igen gyakori, s erős hangjelekkel ruházzuk fel a szavakat, jelesül folyó beszédben, mi kellemetlen behatást okoz.

A hangjel főképp megkivántatik a *léptetések*nél (Steigerungen), midőn fokonként fel, vagy lemegyünk a gondolatok során, azokat fontosságuk szerint elrendelvény. Ekkor a szózatnak a tárgy fontosságához képest észrevehetőleg változnia kell; például: *megcsuszamlám*, *iugadozék*, *elesém*; vagy e példában: *az istent*

megismérni az öröm kezdete, őt imádni az öröm haladása, őt szeretni az öröm végpontja.

Az *ellentételeknél* (antitheses) hol a mondások értelme egymással vagy látszólag, vagy igazán ellenkezik, kétféle hangfolyam szükséges; majd a magas, majd mély; majd a gyenge, vagy erős hang adja értésünkre eme különbséget; p. o. *itt bátorság, ott csüggettség! itt csendes, s örvendező isten akaratajábani megnyugvás, ott siralmas kétségbeesés! itt megmenekedés, ott veszedelem! itt szabadság, ott rabszolgaság! itt élet, ott halál!* — Erre kell ügyelnünk hasonlókép a *megengedéseknél* (Concessionen), midőn valamely ellenvetést egészen, vagy résznyire helyben hagyván, váratlan fordulat által más tárgyra térünk át; ez esetben is az ejtés hangjának emelkedését, és hanyatlását használjuk, p. o. *a bölcs szerencsés, ha önmagával megelepszik; az oktalan, ha a körüllevők tetszését megszerezte.*

A *gúnybeszéd* (die Ironie) a nyelvben bizonyos hangfordulatot kíván, s minthogy tettetett komolyságból áll, hangja is jobbára komoly, s időmértéke általában gyors. Azonban ha a gúny tettetett dicséret, vagy merő tréfa, akkor a hangmenetel magasabb az uralkodó hangénál; p. o. midőn Cicero kis termetű Lentulus vejének oldalán hosszú kardot látá, ígyentőn kérdést: *ki köthette vömet e szablyához?* Ellenben ha a gúnybeszéd csupa ócsárlás- vagy csúfságból áll, a hangmenetel a magasságra nézve ugyan az, csakhogy a hangok darabosan, s tompán ejtetnek.

10. §.

Ezeket kelle említeni a gondolatok viszonyára nézve; következik 2. ezeknek *egyeztetése*.

A gondolatok ugyan egyenként fordulhatnak elő, vagy is külön mondásokban, de összefüggőleg is állhatnak, úgy annyira, hogy az első mondás megkívánja a következőt; ezen összeköttetés a kötszavak, vagy visszahozó névmások választékos használata által jelentetik ki, mellyek az értelmet függőben tartván, az előadásnak némi élénkséget adnak, mi az úgy nevezett *körbeszédekben* szokott történni. Mikép osztatik részekre az értelem, legjobban példában láthatni. Így következő mondatból: *a szél néha kívánatos*, imígyen lehetne három tagú körbeszédet készíteni: *Bátor a nap melegének szükségét; melly földünknek minden termékeit felvidítja, mindenki átlátja; bátor a meleg csendes esőnek, melly minden növénynek a szükséges nedvet szolgáltatja, sokat kell tulajdonítanunk: még is a szelet is, mivel beszívandó levegönket az ártalmas gőzöktől megszabadítja, szükséges dolgok közé okkal számlálándjuk, a miért is azt a maga idejében nagyon kívánatosnak mondhatjuk*. Ebből e mellett az is kiviláglik, hogy az egyes tagok végzetei kimondás közben némi nyugpontokat tesznek; mit bizonyos szóválasztó jelek által ki is mutatunk. Eme nyugpontokat úgy kell felosztanunk, mint a kimondás könnyüségé kívánja, mert az elszavalásra szánt művekben szükséges min-

den írónak a kimondás könnyüségére tekintenie. Egyébiránt a mondások összekötésének kijelentéseül fölemeljük szavunkat, mi által észrevehetővé tétetik az, hogy még valaminek következnie kell, midőn ellenkezőleg a szózat leszállása, s nyugta a mondások végét jelenti. Illykép a reményt gerjesztő mondatok egész végig fokenkénti, s fölemelkedő szóval; a reményt teljesítők pedig vége felé hanyatló szózattal adatnak elő.

Vagynak némelly esetek, mellyekben ez történik, és pedig a feltételes, vagy ok-adó körbeszédnek előmondatában (Vordersatz), kivált több egyes mondatból összetetteknél; például ebben: *ha a koránynak felhöi harmatot hintenek; ha a rengeteg szárnyasai énekelve keresztüljárják a fényfelleget; ha a nap világsugarait kilöveli; akkor az álom által fölelevenült szántó szivesebben forgatja az e-két, s vigabban unszolja ökreit a mezei munkára.* E példában minden *ha* szónál, s az *akkor* előtt észrevehetlenül fölemelkedik szavunk.

Sokkal észrevehetőbben fölemeljük szavunkat a *kérdéseknél*, főleg midőn egyenes kérdést teszünk; p. o. ő engem kérdeze: *komoly akaratja-e ez?* itten magasabbra vitetik a szózat, mint ha mondanók: ő engem kérdeze: *vajjon komoly akaratom-e az?* E helyen vigyáznunk kell, hogy a hang épen azon szónál szálljon felebb, hol a kérdés nyomossága létezik; mint: *vajjon nem nagylelkűség-e, bántóinak megbocsátani?* minthogy e példában a kérdés *nagylelkűség* szóban

áll, azért ott emelkedjék fel leginkább a hang. E dologban nem kell hidegvérüleg forgolódnunk, mivel sokszor kétértelműség támad. Ha a kérdés több mondatra osztatik, szükséges ezen elosztást mindenik mondás végén csekély fölemelkedés által kijelenteni. Egyébként a kérdést lehet különféle hangon kifejezni, mint t. i. az érzés kívánja, honnan származik.

11. §.

Vége 3. a *gondolatok összefüggése* is szükséges, erre nézve következőkről teszünk említést:

Bármelly rendes beszédnek gondolati ugyan összefüggésben állanak egymás közt, azonban eme összeköttetés nem mindenkor szembeszökő. Terjedelmes beszédet, hosszabb drámai szakaszokat képtelenek vagyunk egyszerre felfogni; ezeket kisebb részekre osztani szükséges. Így tehát a hosszabb beszédek, s akármelly írói dolgozatok több mondatra oszlanak fel, újlag kisebb részekre felosztandók. Emellett összeköttetésnek észrevételére közönséges eszközül szolgálnak az úgy nevezett *szünjelek* (die Pausen), hol ez a fő törvény: *mennél nagyobb s szorosabb az összefüggés, annál kisebbek és rövidebbek a szünetek.* Így a szoros kapcsolatban lévő szavakat, millyenek: az ízecke, fő- s melléknév, egyedül a közönséges szószünet által választjuk el egymástól; hosszabb szünetet kívánnak a mondásnak egyes részei, még hosszabbat az egész mondatok, leghosszabbat a beszéd-

nek új cikkelyei. Azonban ezen beszédközi megállapodás, melly a tágabb, vagy szorosabb összekötést adja értésünkre, nem elégséges, hanem okvetetlenül megkivántatik a szónak fölemelkedése, vagy hanyatlása. Hol az összeköttetés még tart, ott egy azon hangon tovább folytattatik a szózat szintúgy, mint az egyes szavaknál. Ellenben, ha az összefüggés nagyon csekély, vagy pedig ha a gondolat külső formájára nézve nincsen összefüggés, akkor a szónak leszállása jelentse a berekesztést.

Még találkozik egy különös neme a mondásoknak, mellyek két összekötésben lévő mondat közt helyet foglalnak a nélkül, hogy ezekkel összefüggésben állanának, és ezek: az úgy nevezett *záradékok* (parentheses). Ezek jobbára mélyebb s gyengébb hangon, valamint gyorsabb mozdulatban mondatnak el, jöllehet olyan záradékok is előkerülhetnek, hol elevenebb, erősebb, s magasabb hang szükséges. Ha a közbevetőleg használt szavak végét elértük, ismét ama erőben s hangfordulatban illik beszédünket folytatni, mint a záradék előtti végszavat kiejtettük.

Sőt a *szóválasztó jelek* (Interpunctiionszeichen) is, mellyek bizonyos nyugpontokat tesznek a beszédben, megkivánják hangjaikat; a vessző (comma) után a hang vagy épen nem, vagy csak észrevehetetlenül változik; a *pontvessző* (semicolon) után a szózat vagy a fő hangra esik át, vagy ennél valamivel erősebb; a *kétpontnál* (colon), melly rendszerint a körbeszéd utórésze előtt tétetik, a hang jobbadán ma-

gasabb szokott lenni a fő hangnál, és hosszabb szünetet jelent mint a pontosvessző; a *pontnál* (das Ruhezeichen, punctum) a hang majd jobban, majd kevésbé lemerül, mint az értelem tökéletes, vagy tökéletlen. A *felkiáltó*- s *kérdőjelek* jobban a hangnyelvhez tartoznak, s tartósságok nagyobb részint a kijelentett érzelem tulajdonától függ.

Ezen most említett közönséges szóválasztó jeleken kívül, még bizonyos esetekben egy más jelrész is (interpunctio) használtatik: t. i. a *gondolatjel*, (der Gedankenstrich) melly minden műnek különös belső erőt, és bájt kölcsönöz. Eredetileg a végre használtatott, mivel valami elmarada, mit hozzá gondolni kellett. Jelenleg közönségesen olly szüneteket jelent, mellyek a figyelmet a következő szóra függesztik; e végből kell a szavalónak az előbbi szavakat gyorsabban elmondania, s hirtelen függő szózatjával megállapodnia; a gondolatjel utáni szavat pedig rendszerint lassabban, majd gyengébben, majd nagyobb erővel, s mellének mélyéből kiejtenie, főképen a fájdalmas kifejezéseknél.

12. §.

Itt említést kell még tennünk a *versek elszaválásáról*. Ugyan is a beszéd széphanzata általjában a hosszú s rövid szótagok vegyületében áll; ha tehát a széphanzatat a prosa, s ékesszólás nyelve megkívánja, bizonyára nagyobb mértékben megkívánandja azt a költői nyelv; ebben a széphanz rendes *rhyth-*

musává lészen; mi nem más, mint a szótagoknak határozott időmértékhez szabott következése, és mozgása. Ezen említett rhythmus a szótagok ejtésére kívánt idő különféleségén épül: minden szótag idejét pedig vagy a kimondás hangjának emelkedése, vagy lemerülése, vagy a szólótagok mozgásának lassúsága, és sebessége határozza meg.

Nyelvünkben a hangzó, mellynek ejtésére kétannyi időt fordítunk, mint a másikéra, *hosszúnak*, ez pedig *rövidnek* mondatik: illykép szótagmértékünk alapja a rövid hangzó kimondásának ideje. E mértéket a mássalhangzóra alkalmaztatván, mivel a mássalhangzó egész lehetet nem foglal magában, csak fél időt tesz; azért valahányszor rövid hangzó után két mássalhangzó következik, ezt hosszúra változtatja. Ennél fogva a magyar nyelvben azon szótag, melyen vesszős hangzó vagyon, *hosszúnak* vétetik; p. o. *kárász*, *kés*; hosszú akkor is, ha a rövid hangzót ugyan azon szóban két mássalhangzó követi p. o. *terh*, *kulcs*; nem különben *hosszúnak* vétetik a rövid hangzó, ha valamely szó mássalhangzón végződik, s az utána való hasonlóan mássalhangzóval kezdődik; például: *sokszor visszatekint*. A többi szótag mind rövid; mint: *arany*, *fejedelem*.

Továbbá, minthogy nyelvünkben a *j*, *z*, *s* az összetételezett mássalhangzók csak egy hangot jelentenek, ezen okból a rövid hangzót meg nem változtat-

ják; p. o. *kazal*, *bajos*, *ecset*, *atya*, *anya*. Vagy-
nak azonban nyelvünkben némely szavak, melyeket
a köz beszéd majd megnyujt, majd megránt; ezek te-
hát a költői nyelvben *közös* szótagok gyanánt vétet-
nek. Illyenek az *i*, *u*, s *ü* hangzók némely szava-
inkban; így *vidám*, vagy *vidám*, *bürök*, vagy *bü-
rök*, *fújok*, vagy *fújok*, *szomorú*, vagy *szomorú*,
vitézül, vagy *vitézül*. Azonban az *i* hangzó követke-
ző esetekben mindig rövid:

1-ször e szavakban: *idő*, *világ*, *virág*, *vitéz*.

2-szor ha az *i* után más hangzó következik;

p. o. *fiú*, *díó*, *siet*.

3-szor az igékben, s szavak végén; például: *fény-
lik*, *cselekszik*, *lelki*, *testi*. Egyedül hosszú mindany-
nyiszor, valahányszor hangja hosszú *e* hangjával ha-
táros; például ezekben és a hasonló igékben: *ta-
nít*, *szépit*, *nemesít*.

Költőink az *a* articulust hosszúnak veszik azon
oknál fogva, mivel a *z* alattomban értetik, mit hiányjel-
lel is pótlanak (*a'*); következőleg úgy hangzik, mint ha a
következő mássalhangzó kettőztetve hallatnék; így:
a *kulcs*, *ak-kulcs*; a *kályha*, *ak-kályha*; azonban
Guzmics Theocrit fordításában közösnek veszi, mint
e versekben láthatni:

*Én a dicsőséget, s a halandók jószívűségét
Minden ló s öszvér ménésnél többre becslöm.*

A *h* betű valódi mássalhangzó, és nem lehelet, így

tehát, ha mássalhangzóval kerül össze, a rövid szótagot hosszúra változtatja; p. o. *mar̄ha*, *lajhár*, mint Vörösmartynak eme verseiből kitetszik:

Hogy noha jól tudtam, nem szóltam semmi veszélyről,

Mondom azért jőj el, sőt fuss a mennyire futhatsz.

Ezen rövid szótagmértéki szabályokról kelle említést tenni, hogy a különböző versnemekről, és ezek elszavalásáról szólhassunk.

A szótagmértéket a költészetre vonván kitetszik, hogy több szótag egyezetéből kikerül a poetai láb, melly a rhythmusnak legkisebb szakasza. A láb kettőnél keveseb, s ötnél több szótagból nem állhat. Idejőkre, s rendőkre nézve különféle nevezetők vagyon: Nevezetesebbek: a *trocheus*, vagy *choreus* (\bar{v}) p. o. *macska*; *jambus*, ($v \bar{v}$) p. o. *harang*; *spondeus*, p. o. *romlás*; *pyrrhichius* ($v v$) p. o. *siet*, és *dactylus* ($\bar{v} v v$) p. o. *harsoga*. A többi láb ezekből tétetik össze. Több versláb szüli a *verset*. Minden főleg hosszabb versben nem csak az időmértékre és kimondásra, hanem a nyugpontokra is kell a színésznek ügyelnie, ha azt akarja, hogy szavalása erős behatású legyen; úgy is a költő művei által jobban halló, mint látó műszereinket érdekelni, s azokban gyönyört támasztani igyekszik.

A *versek* vagy egyenlő, vagy különböző időmértékűek. A *hősi vers* egyenlő folyamatban mozog; fő nyugpontja a harmadik, néha második, vagy ne-

gyedik láb elejére esik; a jambusi versszerkezetben, melly szomorújátékokban használtatni szokott, rendszerint második, vagy harmadik lábon van nyugpont; a trocheusi versnem nyugpontja negyedik lábra jő.

Különböző időmértékű versnemek a lyrai költészetben fordulnak elő, s minthogy ebben különféle érzelmek festetnek, majd hosszabb, majd rövidebb verseket kíván, mellyek összeszerkeztetve verskötetet (strophá) képeznek. Ha lehet, minden illynemű verskötet csak egy gondolatot foglaljon, következőleg végén nyugpont legyen.

Ezektől különböznek a *rimes versek*, mellyekben a vers végén álló rímszótag miatt egyenlő hang fordul elő. E nemű versekben nem kell ugyan a szótagmértékre szükségkép ügyelni, de tagadhatatlanul kellemesb hangzatuak, ha a rímmel a szótagmértéket egyesítjük.

A különböző versszerkezet tehát a színésznek azt adja tudtára, hogy a költői műveket egészen más időmértékkel, valamint más hanggal is kell elszavalni. Erre nézve szükséges, hogy a kimondásban a szótagmérték észrevehetővé tétessék a nélkül, hogy a verseket lábakra osztanók; az értelem és szótagmérték hasonló jogokkal birnak; mindegyik jogából annyit enged, hogy a másik meg ne károsíttassék. Ha tehát a vers szerkezetét hallatni akarja a szavaló, szükség mindenik végén megállapodnia; de mivel néha, jól lehet igen ritkán, a gondolat egyik versből a másikba átmege, azért a szózatnak esnie nem szabad, ha-

nem lebegőkép a következő versig tartatik fen. E dolgan jelesül óvakodnia kell a színésznek, nehogy szavalása nyenyerező hangfolyammá (melodia) változzék át, bátor mindig a versek elmondásában valami énekneműt szükség észrevennünk. Hibául tulajdoníttatnék a szavalónak az is, ha a versek folyásában a hangot ugyanazon szótagra számra nézve rakná, legyen az az első, vagy más szótag; a színész tehát vigyázzon úgy az értelemre, hogy a szótagmértéket egészen fel ne forgassa.

13. §.

Az érzés-szavalás.

Az érzelmek, indulatok, és szenvedélyek kifejezése a drámairónak legfontosabb dolgai közé tartozik. E helyen csak némelly fő vonások, és szabályok adatnak, miket a színészeti szavalónak követnie kell az érzelmek előterjesztésében.

Általányosan szólván, az érzésszavalás hangja nagyon meghatározva vagon; azért a sok változások a magasságban s mélységben, erősségben s gyengeségben, gyorsaságban s lassúságban, úgy szinte a gyakori s erőteljes hangjelek tilalmasak. A hangok jobban a kebelből jönnek, de törekedésök kifelé hat.

Az érzéseket különfélekép oszthatni el. Vagynak érzések, mellyek a lelki erőt, s hathatóságot feszültségben tartják, és részint kellemesek, részint kellemetlenek; léteznek ismét mások, mellyek a lélek viđorságát elerőtlenítik s ellankasztják; ezek egyetemleg kellemetlenek.

Az első nemű kellemes érzések tetszőleg, s kedvesen jelentkeznek, s majd halkabb, majd sebesebb mozgást kívánnak. Így: vidám, szelíd, csengő, tiszta, lebegő, s édes hangon szólamlík meg a jókedvűség, gyönyörködés, jótékonyság, jóakarás, gyengédség, remény, öröm, szerelem, szivesség. Elevenebbek, gyorsabbak, és csengőbbek lesznek a hangok, menél inkább örömjajra, s elragadtatásra változik az örvendezés; egyedül szent elmerülésben, úgy szinte az ájtatosságban gyengék, mélyek, lassudak, csendesek, szentek a hangok. De férfias, harsány, hatóságsgal teljes, s bátor hangon tünnek fel az elszántság, lelkesedés, bátorság. Az álmélkodás, hódolat, nyugodt, mély, lassú, s ünnepélyes beszéddel él.

A kellemetlen erősítő érzések lelkünket nyomasztó, s szorongó állapotba helyezik, honnan menekvést keresünk; így tehát a beszéd is némi szorultságra, fájdalmasságra, nyugtalanságra s egyenetlenségre mutat, mi főleg a megindultságban tetszik ki. Illyetén hangokra fakad a szívömlendezés, a forró ohajtás, az égő kérelem, a sovárgás; ehez hasonló az unalomnak, s türelenségnek kitörése, melly a bosszúságnál még mélyebb, mintegy morgó hangokba merül. A harag szava dörömbölő, erőszakos, zökkenő, duló-fuló, néha sziszegő, s rikkanó, durva, s zökögős mozgásban; sokkal nagyobb mértékben megvannak mind ezek a böszültségben, s dühben, melly gyakran elharapdált, érthetetlen bögés által nyilatkozik.

E most említett érzelmek inkább kifelé törekednek, mások ismét jobban az emberben rejtekeznek, szorongó, sebes, remegő szóval bírván; illyneműek: a bosszú, gondoskodás, félelem, aggodalom; az ijedés hirtelen felkiált, a borzalmat mélyebb hangok jelentik. Ígyen érzékítettik a szenvedés is, melly érzés végtére dühös kétségbe esésre változik át, ha többé semmit nem reménylünk, és ekkor aggodó, s szorongató hangon mutatkozik. Az undor és iszonyat, nyomasztólag, szorultan, s eltaszítólag jelentkezik, midőn a megvetés még némi elfuvó és csipős beszédet használ. A szemérem ellenben gyengéden, szorongólag, s akadozóképen szól, a nyilvánosságtól némiképp tartván.

Az elbágyasztó érzelmek, mellyek a lelki erőt elernyedővé teszik, gyenge, lassú, s egymásba folyó beszéddel bírnak, minden szilárdság, s erőlködés nélkül; illykép a közép hangmenetelen felül nem emelkednek. Így szól a megilletődés, a rokonézés, türelem; ezeknél mélyebben, szelídebben, s szomorúabban a bú, s hódolat. Valamivel vidámabban, élénkebben, s férfiasabban tűnik fel a vigasztalás. Ezen bágyasztó érzelmek kül szenvedéstől, mások bel szenvedéstől veszik származatukat; ezek hidegvérűséggel, ürességgel, komorsággal lépnek fel, siketes, tompa, nehéz, erőtlen, s egyenlő folyású beszédet használván. Így nyilatkozik a szomorúság, nehézkedvűség, csüggetegség, búbanat, nagy mértékbeni érzéketlenség, és gyenge örültség.

14. §.

A kültárgyak előterjesztése.

Vagynak némelly körülmények, mikre a színját-
szónak ügyelnie szükséges. E helyen nincsen annyira
szó az ötet érdeklő, mint inkább a kívülről jövő
környülállásokról, mennyire t. i. a színész mások
személyét viseli, vagy azoknak szavait előidézi. A
képzeletek, érzelmek s vágyások nagyon különböz-
nek egymástól, különböző *kor, nem, sors, véralkat*
szerint, mi még inkább szembeötlő különféle *nem-
zetek tagjainál.*

A gyermeknél még minden határozatlan, s bi-
zonytalan; gond, s aggodalom nélkül játszadozik min-
denütt mindennel. Gyors és eleven az ifju érzete;
szerénységgel, s bátor szívvel fog mindenhez, min-
dent tüzzel, s szeretettel ölel át, serényen ugrándo-
zik egy örömtől a másikba át, nem ismeri még az é-
letnek aggasztó gondjait, nagyon kevés dolog teszen
őbenne mély, s tartós benyomást. Ellenben a férfi
kor a komolyságban, s tekintetben halad előbbre,
bátor s férfias léptekkel követi a mindenhatótól kije-
lelt ösvényt, az örömeiket szintúgy fontolóra veszi,
mint fáradsággal teljes munkáit, s a sorsnak mostoha
csapásit; fékezi s igazgatja hajlandóságit, s szívbeli
vágyait. Elvégre az élemedett ősz elvonultan éli el
hátralévő napjait, lassan s meggondoltan ballag nyo-
morteli életén, nem találja többé gyönyörűségét ez
élet örömeiben, érzékei eltompulnak, lelke, nem kü-

lönben mint teste elerőtlenedik. E személyek szellemében szükséges a színésznek szólania, ha a néző közönséget érdekelni s gyönyörködtetni akarja. Majd minden érzelem könnyen, noha felületesen megindítja a gyermeket. Az ifjú szive hevességgel indíttatik fel minden gerjedelemtől, s féktelenül omlanak a szavak ajkairól; érzelmeinek eltitkolására még nem taníták őt az illedelem, és tapasztalás. Azonban a férfi tud ezeken hatalmaskodni; csupán akkor minden gátot szétszaggatandók, ha az erőnek legfelsőbb fokát elérték. Az ősz embert kevésbé hatják meg érzelmei; kényelmében s gondtalanságában nyugalmasan megmarad, a történeteket csak hamar meríti a feledékenységtengerébe, eme állapotjából újlag magához térrendő. Ezen érzelmeiket tehát jelentse a színész is ki! különféle előadása s szavának változtatása által. — Könnyen, ártatlanul, s gyermekileg szóljon mint gyermek; dacosan, bátran, s elevenen lépjen fel az ifju szerepében; komolyan, s nyugodtan nyiljanak fel a színész ajkai férfi személyében; halkkal, gyengén s meggondoltan állítsa elő az őszkort; így s nem másképp fog előadása köz érdekléssel birni.

Majdnem illetlen különbséget tesz az előállítandó személyek különböző *neme*. Nem annyira a hangnak, mint a nemi jellemnek (Character jedes Geschlechts) kell a hallgatók szívére különbözőleg meghatni. A felserdülő szűz öröme szendébb, szemérmesb, s ovakodóbb képből jelentkezik, mint az ifjunak nyilvános, szilaj örömszaja (Jubel); a nőszemélynek gyengédsége sze-

lídebb, s epekedőbb a férfiénál; az anyának vonzó szeretete máskép mutatkozik az atya szereteténél.

Még a személyek *életneme* is hathatós befolyást tulajdonít magának. Mert, hogy mást ne említsünk: a műveletlen, durva emberek érzelmöket visszatarthatás nélkül mindenki előtt kimutatják; a művelt tudja ezeket fékben tartani; a jeles műveltségű talán nem is nyilvánítja. Az előkelő más szavakba burkolja a dolgot, műveltebb hangon adja elő a tárgyat, mint a köz osztályú ember. A fejdelem méltóságot s fenséget mutat szavaiban, az udvaronc hidegen elrebegi a szivetlen barátságának nemtelen hangjait; a hős műveletlen s rövid szavakban terjeszti elő tárgyait. Mind ezek annál nagyobb benyomást teendenek, ha mindegyik személy ott szólанд, hol, s mikor szólnia illik.

Szintűgy módosítja mindegyiknek *véralkatja* (das Temperament) az előállítandó érzelmeket. Mit az ingertelen csendes vérű csak közönösséggel néz, azt az ingerlékeny tüzes vérű egykedvüséggel nem nézheti; hol amaz alig ballag, ez már futásnak ered; midőn ennek szavai hegyi folyamként iszonyú robajjal megtöltik a léget, amannak a beszéde csergedező pataként csendesen folydogál. Mi a búskomort alig ingerli mosolyra, az a jó kedvűt kacajra fakasztja; ennél minden derült, s nyájas alakban jelenik meg, annál még az öröm is szomorú képbe öltözik.

Elvégre még a különböző *nemzetek* rajza is nagy gondot ad a színésznek. Ennek bebizonyításául az szol-

gálhat, hogy ugyanazon színművet más meg más nemzetbőlí színjátszók máskép adják elő. A könnyelmű, víg francia, Komoly spanyol, a csalárd olasz, a becsületes hívlelkű schweizi, a komor igazlelkű német, a vitéz, hív s nemeslelkű magyar, az egykedvű belga, a kevély angol, a tüzes napkeleti más meg más beszédmódot használnak még akkor is, ha egyazon érzelem lelkesíti keblökét.

15. §.

A tagmozgatási nyelv.

A szavalással legszorosb összeköttetésben áll a *tagmozgatási nyelv* (die Geberdensprache), minthogy majd nem lehetetlen szólani tagjaink járása nélkül; e mellett színészink szóbeli előadása nagyon díszteleminttetik, ha ez tagjaink járásával ellenkezik.

Ugyan is a hangok füleinkre, a tagjárás szeméinkre hat, s valamint minden szenvedélynek vagyon bizonyos hangja, úgy mindegyiknek előterjesztésére bizonyos tagmozgatás használtatik. E végre megkivántatik:

1-ször a test egyes tagjainak ismerete;

2-szor azon módnak tudása, mikép lehessen a lélek különmemű változásait tagjaink mozdulata által kijelenteni?

E pontban ugyan nagyobb szabadságot engedünk a színésznek, mint akármelly szónoknak; mindazáltal annak is kell a külső illedelem szabályait megtartani.

A tagmozgatási nyelvben testünk részei közül eszközül szolgálnak:

1) a *fő*; máskép mozgatjuk ezt, valamit igenelni, máskép valamit tagadni akarván; szenvedés, s szomorúság közt oldalaslag függ fejünk; öröm, komolyság, s csodálkozásnál egyenest áll; megvetésnél s utálatnál elfordítjuk azt.

Ez okból hibául tulajdoníttatik a színjatszónak: a szünteleni fejbiccentés, a szünet nélküli fejmozgás, hasonlóan a főnek feszes tartása, vagy ennek akárminemű helytelen mozgása.

2) az *arc*; ennek vonásaiban majd a benső harag, majd a félelem, szemérem, öröm, vagy búbánat látható; p. o. a haragnál mintegy szikrázik a redős kép, a szeméremnél emé tűz gyengébb; az örömnél nyiltabbak, s szabadabbak az arcvonalmak; félelem s búnál halavány színt ölt magára. Mire nézve helyesen nevezi Cicero az arcot lélek tükrének.

Hiba, ha a színész mást akar ábrázatjával jelenteni, mint keblében érez; azért ha arca szive vágyásainál mást mutat, tézzen torzképeket csinálni, melylyekből arcfintorgatás kerül ki, minek rendesen készült dráma előadásában nincsen helye.

3) a *homlok*; ennek segedelme által máskép mutatkozik az öröm, máskép a harag: ennél redős, annál síma s derült homlokunk.

Ha a színész homlokát mindig ráncba szedi, nagyot hibáz.

4) a *szemek*; testünknek eme sokat jelentő része, a szempillának különféle állása szerint különböző jelentésű lehet; nézhetünk élesen, vagy bágyadtan, majd merően függeszthetjük szemeinket a tárgyra, majd egészen kitarhatjuk azokat, majd félig zárkozottan maradnak; így például: csodálkodásnál szemeinket a lehetőségig felnyitjuk; a figyelemnél pillantásunkat élesítjük; az elmélkedésnél csukva tartjuk szemeinket; az ájtatosságnál a szemgolyót felfelé irányozzuk; a megvetésnél egy tekintetet vetünk vállaink felé; a szégyennél lesütjük szemeinket; honnan Cicero a szemeket lelkünk mutatóinak is mondja e szavakkal: „*imago animi vultus est, indices oculi*“.

Erre nézve dísztelemné lesz a színészeti előadás, ha szemeinket szüntelenül ide oda forgatjuk, vagy mindig egy bizonyos tárgyra függesztjük; ha azokat majd hirtelen behúnnyuk, majd ismét felnyitjuk, vagy ha szemeinkkel hunyorítunk.

5) a *szemöldökök*; ezek a tárgy előadásában segédül szolgálnak a szemeknek; p. o. a figyelemnél éles nézésünk a szemöldököt orrunk felé rántja; az elmélkedés szemöldökünket a homlok felé huzza, a haragnál összevonódnak azok.

Hiba gyanánt vétetik; ha a színész a szemöldököt vagy épen nem, vagy igen nagyon, nem egyformán, vagy a beszéd értelmével ellenkezőleg forgatja; úgy szinte: ha azokat mindig fel, vagy lefelé huzza.

6) az *orr*; ez a nevetés, gúnyolás, s undorodás előterjesztésénél használtatik; így: a nevetésnél az orrlyukak kiterjesztetnek; a gúnynál orrunk felfelé huzódik, mi nagyobb mértékben az undor kijelentésénél történik.

E részben valódi dísztelenség: ha orrunkat szüntelen felfelé vonjuk; ha általa lélekzetet veszünk, s onnan ki is lökjük a levegőt; ha azt gyakran tisztítjuk, hogy eme illetlen foglalatosság által roszt emlékezetünkön segítsünk.

7) a *fül*; melly halló, és nem halló kívánságunkon kívül másra alig használható, erre azonban jó szolgálatot tesz; mint: a fülelő oda fordítja hallótagját, hol s honnan valamit hallani akar, ellenkező esetben füleit eltakarni igyekezik.

8) a *száj*, melly csukva, vagy nyitva figyelmet, elmerülést, komorságot jelent; p. o. a figyelmességnél s csodálkozásnál szánk nyitva, az elmerülésnél, s szomorúságnál csukva marad.

E pontban szükséges vigyázni a színésznek, ne-hogy száját mindig nyitva tartsa, vagy azt gyakran letörölje; kellemetlen érzést támaszt a néző közön-ségben hasonlókép a gyakori köhentés, kipögdés, ásítozás s más eféle undok szokások.

9) az *ajkak*, a szini előadást sokban segítik; mint például: a nevetésnél ajkainkat kiterjesztjük; a megvetésnél a felső ajak ferdén felfelé húzzatik, mi még inkább az utálatnál történik; a fájdalomnál fogaink összeszorítják alsó ajkunkat.

Erre nézve díztelen szokás, ha a színész ajkait ide oda rángatja, vagy ezeket természeti állásokból annyira kiforgatja, hogy többé fogait be nem takarják, nem különben ha ajkait nyalogatja, vagy szükség nélkül harapdálja.

10) *Nyakunk* jobbadán fejünk mozgását követi; azért különös jelentésül nem szolgál, ámbár nyakunk merevensége, összezsurgulódása díztelenség; azonfelül ennek természete elleni tartása nagyon kifárasztja a szavalót, honnan fejünk mozgásával illő egyezésben álljon.

11) a *vállak*; ezeknek mozdulati kevés jelentésük, hacsak más tagokkal nem egyesítvők. A vállvonítás által közönségesen szánakozást, vagy fájdalmat jelentünk ki, néha csúfolódást is. Innen a szünteleni vállvonítás, vagy egyik vállnak felebb emelése a színész hiányai közé számíttatik.

12) a *kezek*; kezeink célszerű használata a szavalás díszéhez tartozik; ez okból a tárgy érzékitését nagyon elősegítik; így: kezeink szabad lefüggése nyugalmat jelent; kezünk homlokunkoni nyugvása az eszmélkedésnek, hátunkoni pedig a henyeségnek jele; kezünket szivünkre tevén, buzgóságot, azokat az átkarolásra kiterjesztvén, szeretetet jelentünk; nyílt kezünknek ama mozgása, mint ha valamit magunktól ellöknénk, megvetésre mutat; összekulcsolt kezeink gyámoltalanságot nyilvánítanak; kérdéseknél nyílt kezünket előre emeljük, felelet utáni vágynál pedig nyílt tenyerünket meghajtott testtel használjuk; cso-

dálkozásnál kifelé irányzott tenyerünket fölemeljük stb.

Azonban csak a természetes kézmozgatás hatja meg tetszőleg a nézőket, azért minden természet elleni erőlködés díszteleníti a színészeti előadást; nem is szabad a színházban a jelbeszédnök (Pantomim) kézmozgalmait utánozni; úgy szinte a jobb, s bal kéznek mozgása célszerűnti legyen; mire nézve vigyázni kell a színésznek, hogy ama kezet használja a dolog kijelentésére, melly ehez legközelebb áll; így példában: kinek ábrázatja éjszagnak vagyon irányozva, annak jobbra kelet, balra nyugot esik; ki szívére mutat, annak erre jobb kezét kell használnia; ha a bal, vagy jobb felét szükség kijelenteni, használja e végre az alkalmas kezet, nehogy kacajra fakassza a nézőket. Tehát nem közönös dolog a jobb, vagy bal kezet használni, minden esetre pedig a jobb kéznek használása gyakoribb, s többször illőbb is.

13) a *könyökök*; ezek egyedül kézzeli kísérettel birnak némi kifejezéssel. Éktelen dolog a könyököket erősen testünkhöz szorítani, vagy a testtől messze tartani, vagy mesterkéltén mozgásba hozni.

14) az *újak*; mellyek használatul vétetnek a figyelem, meggondolás, hallgatás kijelentésénél; így a felemelt új figyelmet jelent; ha azt szánk előtt tartjuk hallgatásra; ha szemöldökünk közé helyezzük, megfejtésre mutatnak; ha két újat az ég felé emelünk, esküre, vagy bizonyításra céloznak.

Szembetűnő hibát követne el a színész újait görbén tartván, azokkal a mondottakat mintegy kilökvén, mindig egy újjal mozgást tevén, vagy kettőt úgy használván, mint ha burnótot szippantanánk, vagy pedig ujjaink csúcsával mellünket veregetvén.

15) a *mell*; ennek csak más testi részekkel egyesülten veszszük hasznát; így: midőn mellünket kidudorítjuk, állunkat egy kevéssé befelé hajtván, a büszkeség jelét adjuk; a mellveregetés által bánatra mutatunk; kezünket mellünkre tevén buzgóságra, kezeinkkel mellünket takarván, veszedelem miatti félelemre célozunk.

Testünk eme részére nézve illik minden gögöt eltávoztatni; azért tekintse mindenkor a színész adandó szerepét, nehogy cél elleni magatartása nézőiben kellemetlen érzést támaszson.

16) a *csipőknek* is néha hasznát veheti a színjátkozó; például: hatalmat, kevélységet jelenteni akarván kezeit csipőire teszi; ezekre azonban a szükség idején kívül kezeit rakni nagy hiba.

17) a *térdék* is segédet nyújtanak a félelem, ijedés, szomorúság, tisztelet, imádás előterjesztésénél; mit remegés, elernyedés vagy térdhajtás által jelentünk; a térdrángatás vagy reszketés a dísztelenségek közt foglal helyet.

18) a *lábak* is befolyanak a tagmozgatási nyelvbe; az előrelépés figyelmességet, a hátralépés álmélkodást, a gyors járás haragot, a lassú szomorúságot jelent. E helyen említendő, hogy a dobogás, egy láboni állás,

s a láb hurcolódása minden színészeti előadást dísztelenít.

Sőt egész testünk illő tartása, s célszerű hasznvétele által képesek vagyunk különféle dolgokat érzékíteni; így: a magasság kijelentésénél, testünket kezünkkel mintegy fölemeljük, hajlandóságnál s kívátnál azt előre tartjuk; az utálatnál testünk felső része hátrafelé görbül meg; mély szomorúságnál mozdulatlanul marad testünk; kérdéseknél arra hajol, honnan választ várunk. Helytelen dolog testünket szüntelen majd jobbra majd balra hajtogatni; mi tréfás művekben talán megengedhető, de rendesen készült drámákban semmikép.

16. §.

Mind ezekből ama következés foly, hogy a színésznek igen tág mező nyílik, mellyben tökélyeit nyilváníthatja; s ha bár az előadandó dráma másnak a műve, még is az író körülményeit, irányát, s egész szellemét felfognia szükséges. E dologban a színjátszónak segéd kezeket nyujtand az embertudomány általjában, kivált annak az ismerete: melly tulajdonok köszönik lételöket a testnek, s mellyek a léleknek? nem különben a szónyelv erőművezetének szoros ismerete, valamint az indulat nyelvének tudománya.

A *hangnyelvre nézve* a zene ismerete, főképp pedig a szómuzsikábani gyakorlás kívántatik meg, hogy a szóhajlékonyságot, széphangzatot s hangegyezést korán megszerezhesse.

A *tagmozgatási nyelvre* nézve ama mesterségekbeni gyakorlás szükséges, mellyekből a testnek legillőbb tartását, s egyes tagjainak legcélszerűbb haszonvételét kitanulhatja.

Hallgassa azért a színészeti szavaló a legjelesebb színészek remek előadásait, s ne elégedjék meg elméleti ismeretekkel, hanem szerezzon gyakorlatiakat, Demosthenes és Cicero példáikat követvén, kik ezen az úton képezék ki magokat; azonban valamint akár mellynemű mesterségben kontárok maradnánk a gyakorlásban elméleti ismeretek hiányával, úgy ezek is megkívánják a gyakorlatiakat. Mindkettőnek egyesülése vezet a tökély fokához.

II.

Á R P Á D.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1839-BEN KITETT KÖLTŐI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT

KOSZORÚS BALLÁDA.

I R T A

NAGY IMRE.

Nézz Árpádra, magyar, ki hazát állita nemednek.

Vörösmarty.

I.

Mi zaj riad, mi nép tolong
Alpár! határidon?
Tán még kevés a csonthalom,
S tusára forr a hon?

Lejárt a harc, ül a vihar;
Zalán bujdosva fut,
Ha nyilna még az ég alatt
Egy más hazához út.

*) L. a 151, 154, 155. ll.

S talán utána vándorol
 Az árva néptömeg,
 Jött hogy közös bucsútorát
 E síkon ülje meg?

Elhullt a szláv vagy elfutott,
 Győzött a szittyá kard.
 Alpár felett táborgyülést
 Álmos szülötte tart.

Árpád, a hős, az óriás,
 Mint bérci pálmaszál;
 Árpád, ki ott a nép előtt
 Mint egy hadisten áll.

II.

Zajonga még—s im néma lön
 A sátorok hada:
 Fölharsog a nagy táborúr
 Vezéri szózata:

„Ti hős apák, ti hős fiak!
 Kik híven küzdtetek,
 Réám egykét pillantatig,
 Népem, figyeljetek.

Bujdosva, árvák, hontalan,
 Honért sohajtozánk,

S hol egykor villogott Etel,
Kiküzdvé őshazánk.

Kárpát miénk; s tej, méz csorog
Kárpát szikláirúl,
Malasztos völgye bájölén
Áldásözön virúl.

Hadúrra mondom! itt örök
S nagy léssen a magyar;
Csak oh ne! csak ne ontana
Rokon vért honfi kar.

Csak szétvonás ne rázza föl
Az átok ostorát:
Nem bántja vész s nem éri rom
A béke sátorát.

Erőre kél a társaság
Ha népe összeforr;
Hazát, melly egység-elven áll,
Kor s vész el nem sodor.

De hol vad pártdüh háborog
S fajult vizáلكodás:
Nincs ott jelen, nincs ott jövő
Üdvére áldomás.

Ott bűn tenyész, ott tiszta vér
Kiált a kínpadon,

Ellhullnak a jó honfiak,
Hogy sír leend a hon.

Oh népem, úgy, úgy tedd le most
Jövőd alapkövét,
Ne rontsa párt, ne rendtörés
Hazád gyémánt övét!

Belbéke napja hoz, teremt
Hazára fénytavaszt,
Fölötte béke őreként
Törvény ül és viraszt.

Törvény, kor- és nemzetszerű,
Törvény hatása szent;
Jót őriz az, kinpadra von
Önző istentelent.

Törvényeket kell szerzenünk
Igazság lelkivel!“
— A párducos vezér szavát
Tetszés-zaj váltja fel.

III.

Szerződtek. — És a fejdelem
Megnyitja vérerét;
Szerinte sorra hat vezér
Pecsétli esküjét.

A vér csorog, s az áldozó
 Hőn lelkesülve mond:
 „Haljon meg, veszszen a gonosz,
 Ki törvényt, tudva, ront.

Halál fején! ki vakmerőn
 Rendet fog bontani;
 Mint e pecsétlő esküvér,
 Ugy folyjon vére ki!“

A hallgatót, az érezőt
 Szent ihlet hatja meg;
 Fölzeng az esküvők után
 A nagy nemzettömeg.

A nemzet esküszózata
 Dörögve, hatva száll;
 Igaznak üdvös óra ez,
 Rendbontónak halál.

Elzúg, miként tenger moraj,
 Az összes esküszó,
 Megáldja bajnok híveit
 A nagy honalkotó.

IV.

Eloszlanak. — Vezértüzök
 Köz érdek csillaga;

Árpád, öröm s remény között,
Még ottan áll maga:

„Virúlj te hon, ragyogj te nép,
Nagyságban ezrekig!“
Mond s myriádok üdviért
Buzgón imádkozik.

A harci hőst, a népapát
Meghallgatá az ég;
Virúl a hon, ragyogva él
A hősi nemzedék.

És hírben áll a puszta tér,
Hol szerződés leve,
S a szerződés emlékeül
Ma is Szer a neve. —

* * *

Szer, mint tanúereklje áll
Végetlen ezrekig,
Fölötte hontörténetek
Nemtője örökösök;

S mig csak Szer áll, mig hon leend,
Mig érez a kebel:
A honfi és emlékezet
Árpádról énekel.

III.

Á R P Á D.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1840-BEN KITETT KÖLTŐI JUTALMÁRA * KÉSZÜLT

MÁSOD JUTALMAT NYERT BALLÁDA.

I R T A

SZILÁGYI ISTVÁN.

Dúdolj verset. — Kinek? —

A magyar nemzetnek.

Super. *Szilágyi Sámuel.*

A hon fölött, hol Bendegúz
S Etel vérzettenek,
Magyar sereg s bolgár fiak
Csatát küzdöttek.

S mert vívott győzelembabért
Árpád vitéz hada,
Fözlúg kelet s nyugot között
A kürtök érc száva.

*) L. a 150 és 154. 155. ll.

S hol szél leng bajnokok porán,
Rengő virágokon:
Sátorzászlók lobognak fel
Alpári halmokon.

Sátrak között a népöröm
Magasra földerül;
Sátron belül a népvézér
Komoly tanácsban ül:

Mikép virúljon ezrekig
A kard-kivítta hon,
Bel béke, boldog népvilág
Völgyön, hegyormokon. —

„Ország fölött őrszellemül
Jog és törvény legyen“:
Érc hangon e szó harsan át
A sátortermeken.

„Törvényeket kell szerzenünk,
A jognak kört, határt;
Törvény ad honnak végtelen
Vagy éltet, vagy halált.“

S a szóra, mellyet férfi szólt,
K† népe csillaga,
„Törvényt“ dörg vissza ajkain
A nép — az úr — maga.

És áll a törvény jog fölött;
 S rá esküzálogul
 Oltárra mind a hét vezér
 Kiöntött vére hull.

S az ünnepélyes csend alatt,
 Az oltár lánginál,
 Közöttük Árpád hű fiaik
 Pajzsán emelve áll.

Egy új világ reménye függ
 Dicső tekintetén;
 S az alkotó szív fölhevül
 Nagysága érzetén.

És esküszik bálványaul
 Szent törvényt, népjogot;
 Elmondja nép s a hon fölött
 Az áldásszózatot;

És esküszik véres halált
 Az áruló fején,
 Mint vérök drága csöppje hullt
 Az esküvés helyén.

S az első hongyülés alatt
 A nagyszerű Szeren,
 A nép utána esküszót
 Mond ünnepélyesen.

A szózat általszellemül
Átküzdni éveket,
Küzdés között legyőzni bajt,
Legyőzni vészeket.

És annyi dülő harc után,
Vérförgeteg között,
Hol annyi ország romba dőlt
A nemzetek fölött:

Fönáll az ősi Pusztá-Szer
Magas ereklyeül,
S ki győzött, fönn a nemzet is,
Ledönthetetlenül.

A köztársasági elnöknek
 Alkalmazásai
 Köztársasági elnöknek
 Alkalmazásai

És a központi hatalom
 Védelme érdekében
 Hol a központi hatalom
 A nemzeti ügyek

Könyv az évi Hatalom-
 Alkalmazásokról
 A központi hatalom
 Védelme érdekében

T O L D A L É K.

NAGY IMRE EMLÉKEZETE ÉS VERSEI.

Nagy Imre, kit a költői versenyen épen akkor tapsolt meg Pesten a részvevő közönség, midőn hidegült tetemeit baráti kora sírjokhoz kísérek: Kún-Kis-Ujszálláson született, februáriusban 1818. Alsó iskoláit itt, a felsőbbeket Debrecenben végezte jeles előmenetellel. Egyike volt ő az ottani collegium azon derék növendékeinek, kik Péczely József, Debrecen halhatatlan érdemű egyik tanítójának buzdítása és vezérlése mellett, a magyar literatúrával megismerkedvén, nemesebb izlésű művek alkotásában gyakorlák ifjuságokat. S így poetai zsengeit a tizenhat évű próbálkozónak a Péczely *Lant* jában olvassuk 1834 és 1835-ben. A bizodalom, mellyet készülete s erkölcsei iránta tápláltattak, okozá, hogy az 1839-ki tanodai évre a költészet rendes tanítójává neveztetnék; de mielőtt hivatalát a közelebbi novemberben elkezdhetette volna, régi baja, a köhögés, nagyobb mértékben megújult, s ennek következtében egész életművége annyira megromlott, hogy kénytelen lenne fölmentetését kérni. Az előljáróság, irántai gyön-

géd kimelésből, csak ideigleni oktatóval pótlá helyét, így akarva a taníthatáshoz fenhagyott reménnyel nevelni, erősíteni reményét az élethez. De ő e kiméletnek hasznát nem vehetve, minden megtartására fordított gond mellett is csak ugyan idő előtt elhala, januar. 31. 1840., miután a Kisfaludy-Társaság költői első jutalma néhány nappal elébb neki íteltetett. Kevéssel halála előtt írta a végül közlendő *Hattyudalát*, mi, költői hivatásának újabb bizonyága, az irodalom minden barátinak csak sajnosabbá tevé kora elvesztését. Tetemei azon sírkertben nyugszanak, melyre több, a hazai irodalomban becsre kapott néven kívül, a Csokonaié nem muló fényt terjeszt. Sírtabláján következő versek olvashatók, *Losonczy Lászlótól*, barátjai egyikétől, épen attól, ki helyetese, utóbb követője is lön hivatalában:

Ifjú! a ki játszi képzeletnek

Fencsapongva röpkedsz szárnyain,

Szállj le, s nézd e hantok kit temetnek,

Nézd ki nyugszik e sír álmain.

G. Nagy Imre, hon s Múzák reménye;

Hajh! nem szánta a sors durva kénye.

Lelke tűz volt; szíve lángzatában

Hón ölelte a természetet;

Szállt magasra ömledő dalában,

Mint királyi sas bércek fölett.

Ah de hervadt, s lassu hervadása

A szabad szívnek szűk hantot ása!

S Múza s tesvér míg nyög sírja mellett:

Atyja távol önti könnyeit.

Hű lelkek! hagyjátok a keservet;
 Csak kiszenvedt része hamvad itt:
 Lelke hunyt anyjához szállt az égbe,
 S dalja olvad sphaerák zengzetébe.

A „Lant“ban (1834 35) s Athenaeumban (1840) megjelent darabjain kívül számos verse hever kéziratban, mellyeknek egy illy című gyűjteménye van előttünk: *Nagy Imre hátrahagyott versei közül válogatott darabok*. A tömött szerkezetű füzet 64 lapon nyolcvanöt versezetet foglal magában, csak 1837. dec. 1-től készültek. Ohajtjuk, hogy testvéri vagy baráti kéz minél előbb közzé tegye a korán elhunytnak e becses hagyományait; ő költő volt, s dalai olvasása még sok keblet melegíthet. De addig is, míg azoknak teljesebb kiadását birhatnók, álljon itt előízletül, s emlékezetének megújítására is toldalékul néhány darab.

KEDVES SÍRJÁN.

Állok holtak között
 Mint síri jel,
 Állok keblem nehéz
 Keservivel.

Kiért szívbánatom,
 Az itt alant;
 Fölötte kis kereszt
 És néma hant.

Öt nem riasztja föl
 Zaj álmiból,
 Körötte néma csend,
 Szent bék honol.

Porágy ringatja őt
 Melly testié,
 És én sírt hordozok
 Melly lelkemé.

Sírt, mellyben létöröm,
 Nyugalm, remény
 Temetvék, és velök
 Temetve én.

Öt gyászom élteti
 Még halva is,
 És én halott vagyok
 Még élve is;

S míg én őt könnyezem
 Halottamat,
 Élő holtat ki szán
 Enmagamat?!

POLGÁRSÍR.

Vándor, megállj, szent a halott
 Kit e halom fedez,
 Fölötte nem sírszél, de hon
 Fohásza lengedez.

Elhunytanak kortársai
És keble vérezett;
Baráti sírba szálltanak,
Sirt, de nem könnyezett.

Megfosztatott szüléitől,
Fájdalma jajgatott,
A sír testvérít vette el,
S könnyút nem hullatott.

Hű nőjét sír-menyasszonyul
Jegyzé el a halál,
És ő árván és özvegyen
Keserge hamvinál.

Mindent vesztett, mit veszthetett,
Kincset s jó lelkeket,
Érzé a kín sulyát, de nem
Hullajtott könnyeket. —

Zsarnok fegyver villant a hon,
Az árva hon felett:
Megjajdult akkor és nyögött,
Felsírt és könnyezett.

Vért könnyezett, szívének el-
Patakzó záporát,
A hon felett villant gyilok
Villámként döfte át.

SZÉP, SZEBB, LEGSZEBB.

Szép a leány, midőn szemén
 Szerelmi tűz ragyog,
 A fölतालált rokon sziven
 Mulatva andalog,
 Forr és hevül, és arcain
 Föllángol a szerelmi kín.

Szebb, a midőn szivérzetét
 Szelíden vallja meg,
 És ihlelt lelke húrjain
 „Szeretlek“ hang rezeget,
 S megszállva egy nagy gondolat
 Forró csókot mosolygva ad.

Legszebb midőn oltár előtt
 Mátkával fog kezét,
 S körül özönli egy varázs
 Jövő s kéjérezet:
 Bájos jövő hű férj ölen,
 Kéj a jövőnek édenén.

T É L E N.

Hervadva lehullt a sárga level,
 Berket fedez hó s halotti lepel:
 Így hervadok én is az életi fán,
 Sír rémlik előttem fölnyílva korán.
 Nézd a falevélt, szél fujta le azt:
 Engem kebelem fájdalommal fogyaszt.

Majd nem sok idő multával eláll
 Létemnek ere szűm kinjainál,
 S elhamvadok a szűk sír jégkebelén,
 Úgy ébredek egykor jobb létre föl én.
 Ott kín nem emészt, mint itt örökül,
 Ottan kebelünk üdvkéjre hevül.

Zúgj, téli vihar, búsán, hidegül,
 Hol hamvadok én majd jegytelenül,
 Hogy messze kerülje a lányka porom,
 És vissza riaszsza a barna orom:
 A barna orom, melly befedezend,
 A lányt, ki talán megsírni jöend.

Megszegte hitét, s mint lepke repült
 A merre remény álfénye derült;
 Éldelte vakúltan a testi gyönyört,
 Sajgó kebelemben így forgata tört.
 Zúgj, téli vihar, búsán, hidegül,
 Mint árva magam örömtelenül.

VÁNDOR DEÁK.

Indúl nagy utára az árva deák,
 Feszítik agyát karakán ideák:
 Jó bor: mibe gondja temetve leend;
 Szép lány: kit amúgy magyarul ölelend.

Míg fel van agyában a helyre leány,
 Vállát töri a butor és kacagány,

Mért kelletik így nyomorogni gyalog?
Mond, héj! biz ez uccse fonáka dolog.

Sok van, ki üvegbe szegett kocsin ül,
Nem tud pedig egyik is ám görögül,
Nem hallgata hagymaszagú szavakat,
Szerzett kocsit és veve szép lovakat.

De mért zavar e fanyar ízü panasz?
Hintót, lovakat hiszen úgy sem ad az.
Nem messze fehérlik a pusztai lak,
Jó bor vagon ott, s gyönyörű kis alak.

Így andalog és tova messze halad,
Hegy, völgy, falu, város utána marad,
S majd hogy ha elér hova vágyakodott,
Meggzállja a hemzsegő kosta lakot.

MULT, JÖVŐ, JELEN.

Felejtsd el!

Felejtsd a gyászos multakat

Az elvihartzott gondokat.

Gyászos multnak

Visszagondolása:

Elvihartzott

Kinnak sarjadása.

Ne vizsgál

Jövődnek titkos fátyolát,

Ne kérd holnap mit hoz réád.

S tám ha vést hoz
 Átkos éjjelébe:
 Sziklaként állj
 Sorsod ellenébe.

Felejtsd el
 Multnak, jövőnek gondjait,
 Szedd a jelen virágait.
 Mult, jövő csak
 Kínokat teremnek:
 Szedd gyümölcsét
 A boldog jelennek.

A R É N Y.

Pályája vad tövis között virul

Győzz türve.

Kisfaludy Károly.

Ha tőled a szerencse messze szállt,
 Ha sajtol a sors óriás kezével:
 Szállj szembe ellened szegült dühével,
 Tusázz! ki a sorssal dacolni mer,
 Babér virúl izzadt fejére s nyer,
 Megszégyeníti a kevély halált
 Merészlet és okosság egybeforrva,
 Zajongó áradatként elsodorva
 Az ádáz sorsnak gátoló hatalmát,
 Aratja a küzdés édes jutalmát.

Rémszörnyeteg vigyorg a rény körül,
 A pór, borzadva visszafut, ha látja

Azt, — félelem kicsiny lelkek sajátja ;
 De a nagy a kit bátor érzet,
 Hideg, józan megfontolás vezet,
 Előre tör, s tiporva ezt örül,
 És győzedelme boldog érzetében
 Félistenül a rény dicső körében,
 S körülmosolygva a rénynek sugára,
 Mosolygva néz a századok sorára.

Bizonytalan parányi életünk;
 Enyésznek éveink gyorsan röpülve,
 Enyészünk víg álomra szenderülve
 Mi is, ha majd a végzés leint
 Oda, hol a por, por leend megint,
 Hová elhamvadásra tétetünk,
 S ha a gyorsan futó évek nyomára
 Nem hint világot tett, erény sugára,
 Midőn fogunk vég éjbe szenderülni,
 Örök felejtés fog sirunkra ülni.

M A D R I G A L.

Örömjelül mit adjak én
 Anyám! nevednek ünnepén,
 Melly földerült az ég ölén? —
 Rózsát fonnék füzérbe én,
 De nincs virág völgy kebelén,
 Hervadva hullt el tél szelén.

Sugárt szónék füzérbe én,
 De az fönt ég isten egén,
 A szellemlkek édenén
 Vágytárgyul porfiak szivén.
 Fohász, hő hála érzetén
 Gyuló, mint csillag mennyi üren,
 Az, mit nevednek ünnepen
 Anyám! te néked küldök én.

 VISSZATÉRT.

(Triolett).

Midőn a vándor hő keblére zára,
 Szerelmet holtodiglan esküvél:
 Hívém, ha földerül viszlát sugára:
 Szerelmed lesz nehéz küzdésim ára.
 S im az, ki hő keblére esdve zára
 Hittört szivedben többé már nem él,
 És élni nem fog! ám, ha nem sokára
 Tied nem — égkönyű omol porára:
 Tudd, hogy ki egykor hő keblére zára
 Csalódva bár, szivet nem — hont cserél.

 VISSZATÉRT.

(Ritornel).

Midőn a vándor hő keblére zára,
 Szerelmet holtodiglan esküvél,
 Hű még: ha felderül viszlát sugára.

És lelked akkor mit szentül ígére,
 Leány, leány! nagy esküd megtöréd,
 S a vándor honba sírját ásni tére.

O majd, ha sírfuvalm zokog felettem,
 Tudd: hant érted födez, kit üdvömül
 De hajh! felejtett árvaként szerettem.

EMLÉKEZET.

(Rondeau).

Borongva inte bús emlékezet
 Keservtanú völgyemnek alkonyára,
 Hol a kedves végső sohajtatára
 Borúba tünt arcom derúsugára.

Lesujta akkor a kinérezet,
 Könyűm omolt a sírvölgy harmatára,
 Fohászom szállt koránynak bíborára,
 S nyögtem, midőn a gyászoltnak porára
 Villant szivemben bús emlékezet.

Malaszt kelt ím lelkemnek bánatára:
 Ott nyertem újra tiszta hitkezet,
 S azolta völgyem bájos hajnalára
 Mosolygva int tündér emlékezet.

SZÉP HALNI HONÉRT.

Vészt hirdet az érc hadi tárogató,
 Vészt, harcot a vérbe kevert lobogó,

És mint sas, a harci vidékre kinéz
Szent hévvel honához az ifju vitéz.

Elhagyva övéit, elhagyva rokont,
Száll vész ölibül kiemelni a hont,
S küzd dülva a hadsorok ezreinél,
Lelkében honüdv, hona szent neve él.

De béke kel a hadak érc sorain,
És oszlop a bajnok hideg porain;
Elnyugszik alig hogy a harcviadal,
Felzendül utána a nemzeti dal.

Hálás tömeg őrzi a hős tetemét,
Köz hírben az égre felírva nevét,
S mond, tűzve a sírravatalra babért,
Nagy az, ki hal áldozatul honaért.

CSEREI DAL.

Tiszta ég fölöttem,
Zengő fürtös ág,
Annyi báj köröttem
És örömvirág.

Olly szép, olly igéző
E nyiló csere,
Mint hol üdvöt éltek
Éva s embere.

Még is oh! kietlen
Nékem e határ,

Még is forr szememben
Forr a bánatár.

Csillagok hivekként
Öszve lángzanak,
Lombra lomb, virágra
Társak hajlanak.

Völgy zengő dalára
Zengő szől, felel,
Lágy meder patakcsát
Hű nőként ölel.

Ádám Éva keblén
Üdvre ébredett:
Árva szívem olly gyász
Kínba süllyedett.

Lányka! üdvreményem
Kék szemedben ég,
De távol ha vagy te
Fáj a veszteség.

Lányka! jer tekintsd meg
E tündér cserét,
És velem szivedben
Tégy örök cserét:

Úgy te Éva lészesz
És én embere,
Édenünk az égből
Földre kelt csere.

E S T V E.

A nap leáldozott,
Elhalva nyúgoton,
Reá hol sírja vár
Nyugasztó partokon.

S mi elkiséri őt
Sírjába, hálaszó:
Utána áldva küld
Fohászt sok millió.

Utána sír az ég
Az éj fáklyáinál,
Fölötte gyászalak,
A hold, borongva áll.

Ha úgy enyészek el
Túl létem évein,
Ha áldva kél fohász
Társimnak ajkain,

Ha bánat embere
Álland porom felett,
És őrzi hamvamat
Szelíd emlékezet,

Ha bár egy mondja is
Mért hogy leáldozék?
Hiszem még engem is
Új létre költ az ég.

A S Í R H O Z.

Hová a rágalom
 Tőrnyelve el nem ér,
 Hol árulás miatt
 Nem omlik tiszta vér:

Hová vad káröröm
 Epéjét vesztve hat,
 Hol a kaján irígy,
 Nem forral átkokat:

Hová kény ostora
 Nem csapkod gyilkosúl,
 Hol béke lágy ölen
 Szent nyúgalom virúl:

Hová bájfényt a hit
 S remény világa vét,
 Hol üdv egébe kél
 A földi pusztá lét:

Hová a szenvedő
 Kinját feledni száll,
 Hol nyugovók felett
 Ört a nagy isten áll:

Ó sír! te néma hön,
 A hamvadás ölen
 Fogadj polgárodúl,
 Kebledbe vágyom én.

V Á N D O R.

Állok Kárpát felett
Ősbérc fokán,
A vén idő mohos
Szirthomlokán.

Hozzám leszólnak a
Szomszéd egek,
Alattam úsznak el
A föllegek.

Belátom a magyar
Testvér hazát,
Melly annyi százakon
Nyomorga át.

Szemembe tűnik egy
Nemzettömeg,
S keblem nagy érzet
Döbbenti meg.

És e nagy érzet
Szívgerjelem,
Szent tárgya ennek hon,
Nép, fejdelem.

Hon, melly veszély után
Békét talált,
Nép, melly kiszúnyadá
A nagy halált.

Halált, mit rá Mohács
És Várna mért,
És hajh! — de sorsa im
Virágot ért.

Király, ki rajta őr
Gonddal viraszt,
S teremt a nép fölé
Örök tavaszt,

S király, ha milliók
Üdvére él,
Nagyobb a milliók
Nagy üdvinél.

Működve hon javán
Élj nagy király!
Ikerhon, ezrekig
Virúlva állj!

Polgári! tégyetek
Testvérekül,
S hozzátok isten is
Leszáll s örül.

Zengd bérc e nemzetet,
Királyt, hazát,
S a vándor rajtad üt
Örök tanyát.

S egekbe írja föl
Mit lát s mit tön,

Hirtemplomot rakand
Köszáltetón.

H O L D.

Tisztán lobogtatod
Ezüst világodat,
Hold! bájos éjvezér
Az égi bolt; alatt.

Csillagtábor között
Fönséges fényben áll
Derengve arcod a
Nagyság sugárinál.

A csillagmillió
Föléd bizton derül,
Testvéri bizalom
És olvadásjelül.

S fényednek csillag is
Növelve tengerét,
Fosztod, mint bűvölő,
A gyásznak éjjelét;

S a boldog csillagok
Hazája békehon,
Járnak nagy és kicsiny
Kimért pályájokon.

Egyik sem bántja meg
A vándor másikat,

Mellette nyájason

Köszönve elhalad. —

Ha a nagy és kicsiny

Fognak testvérkezet,

Tenyészne a bizalm,

S irányos érzet:

Öszhangzó köz hatás

Édent teremtene,

S tetszészt mosolygna rá

Világok istene —

Ha pórt testvéreül

Ölel fejedelmi kar:

Hív népe hív szivén

Elsíklík a vihar.

Ha pár ölel királyt

Jótevény atyjaúl:

Boldog leend, reá

Az ég áldása hull.

Nem tépi a hazát

Párt és örök viszály,

Fölötte békenap

Malaszt ragyogva áll. —

Kárpátra állanék

És kürtnek szózatán

Végig rivallanék

A szúnyadó hazán.

Mint villám, lelkeket
Hadd csapna szózatom,
Beléjök forrna át
Intó javallatom.

De lábimon bilincs,
És záváár ajkimon —
Csak szúnyadj hát szegény
Hon! renyhe álmokon.

Majd én is nem soká
Megásom síromat,
Hazát, álmat lelek
Borító hant alatt.

S ha majd porom felett
Szánó könyű rezeg,
A szánót szent tüzed
Oh hold! íhlesse meg.

S feléd míg andalog
Fohászok árjain,
Sugd néki, hogy haza
Zengjen csak ajkain.

Jön tán kor és idő
Melly lelkeket viraszt,
Sorsom nem adta bár
Nekem megérni azt!

SZAKÁLL.

„Ha volna volna bár
 Kondor szőrkoszorú
 E síma arc körül!“
 Szól a botor fiú.

„Mi szép a férfiarc,
 Ha körzi azt szakáll;
 Szebb a varázskecsű
 Leány habarcinál.

Erővonásain
 Nagyságnak árnya ül,
 Mellyekre bájosan!
 Göndör selyem terül.

Illy arc idézi föl
 A bajnok Atilát,
 A harcok istenét,
 Bántója lángnyilát.

Hozd meg, kor, e kebel
 Forró kívánságát,
 És érte áldozó
 Hálát az ajak ad“.

Oh balgatag fiú,
 Miért kívánod azt
 Mi, hogyha megjövend,
 Boszút hozand s panaszt.

Panaszt hozand, s redőt
 Hirdetve ősz telet,
 Melly majd havazni fog
 Hajfürtjeid felett.

Közelb közelb ragad
 Sírodhoz e szakáll,
 Egy egy letünt napod
 Minden kondorka szál.—

Olly tárgy után eped
 Gyakorta a kebel,
 Minek birása őt
 Kinezva veszti el.

ÓDÁ NAPOLEONHOZ *).

(Lord Byron után).

Sorsod eldőlt: válni kell, Vezér-Hős!
 Itt kell hagynod hív tiéidet.
 Mondanám én — óh de hol vegyek szót —
 A kebedülő érzelmeket.
 Mint barát és nő iránt sziv érez
 Van magasb, van lángzóbb érezet:
 Forrt hozzád egy nemzet bizva benned,
 Ha csatára hordozá kezed.

*) Egy lengyel tiszt képében, ki Napoleont követni kívánta Sz. Ilonára, de arra az angolok által engedelmet nem nyert.

Minden hősök nagyságod tanúi,
 Zengi fönséged kor és idő,
 Sok nagyot legyőzött a világ már,
 Kebleden tompúlt veszély s erő.
 Vívтам én is néha oldalodnál,
 És sirattam a csaták fiát
 A ki dőlt, és, hős, téged kiáltott
 Küzdve a lerontó vég csatán.

Veszttem volna inkább a csatában
 Mint megérjem e sötét jövőt,
 Nincs hived, hős! senki annyi közzül,
 Bé az árulás cselszörnye szótt.
 Hajh! ki zárja sorsod még szivére,
 Óv e véstől vagy csak egy paizs?
 Én örömmel hordanám csapásod,
 Kedves lenne börtön, kínpad is.

Társaid, kik hűséget fogadtak
 Hittörőleg széledeztek el,
 S kik körötted udvarolva forrtak,
 Nincs csak egy is, nincs hozzád közel.
 Csak birnád, hős, a roppant világot
 S osztanál thrónt, és rab nemzetet,
 Hozna majd barátszív hódolattal,
 De titokban pártos, érzetet.

Isten áldjon, ó barát, király, hős!
 Még fohászom eddig nem zavart;

Egy fohász reád hat, mint ezer hang
 S im feléd nyujtok könyörgve kart:
 Oszd meg kínod, oszd meg a nyomó súlyt,
 Kínra van szívem, van súlyra váll:
 Hadd fussak szent lánggal ellenébe
 Átoknak, vagy bár legyen halál!

 H A T T Y U D A L .

Meddig ülsz még földi kín homálya,
 Meddig még elhervadt arcimon?
 Nyíl-e békeintő égi pálya
 Túl kiszenvedett fájdalommon?
 Hajh! rövid lét hosszú bánatoddal,
 És te isten! sujtoló karoddal.

Pillanatnyi kéj virult előttem,
 Szívderű tavasz sugárain,
 S napjaim közé reményt ha szőttem,
 Dúlt csak, és csak mindig sziklakín;
 És kin és kebel mig így vivának,
 Szép reményim elfogyatkoznak.

Nap jön, és megy, és a hervadásnak
 Lángkönyűi fornak arcomon,
 És időtlen hantot kínok ásnak,
 Árgalom nincs írva sorsomon;
 Életem lezajlik habzajával,
 Béborítva lengő fátyolával.

Reng szívem, mint hullám hányta sajka,
Bennem elfagy minden érzemény.
Néma, zárt az elhalónak ajka,
Szemfedője gyászba hullt remény,
Szemfedőm remény, gyász; ah reméltem,
És csak harcot, rontó harcot éltem.

Meghalok, jön eljegyző halálom,
És rideg honába eltemet;
De szelíd lesz e közös nagy álom,
Testvér tesz le sírba engemet,
S míg lefordul szép korom virága,
Földerül reám a hit világa.

Vágyim és szivképek, kik valátok,
Oszlotok, kihült a hő kebel;
És ti egy két tiszta hív barátok,
Búsan állotok, mint síri jel.
Hull könnyű a hamvadó porára;
Alszik ő, nem ébred föld zajára.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA